

The background of the cover features the Mexican flag, with green, white, and red vertical stripes. The flag is shown as if it is waving, with the central white stripe containing the national coat of arms. The coat of arms depicts an eagle perched on a cactus, holding a snake in its talons. The eagle is brown and the snake is yellow and green. The cactus is green with red and yellow flowers. The entire scene is surrounded by a wreath of green leaves and red and yellow flowers.

**PEARSON
V. INTERNATIONAL CONFERENCE
ON SOCIAL SCIENCES &
HUMANITIES**

September 13, 2023
Villahermosa, Mexico

**PROCEEDINGS BOOK
VOLUME-1**

Edited by
Mtro. Jose Juan Paz Reyes
Dr. Arturo Martinez de Escobar Fernandez

ISBN: 978-625-367-297-3

PEARSON

V. INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES

PEARSON
**V. International Conference On
Social Sciences & Humanities**

**September 13, 2023
Villahermosa, Mexico**

**PROCEEDINGS BOOK
VOLUME -1**

Edited by

Mtro. Jose Juan Paz Reyes

Dr. Arturo Martinez de Escobar Fernandez

All rights of this book belong to Iksad Global- 2023.
Without permission can't be duplicate or copied. Authors of
chapters are responsible both ethically and juridically.

Iksad Global- 2023 ©

Issued: 10.10.2023

ISBN: 978-625-367-297-3

CONFERENCE ID

PEARSON

V. International Conference On Social Sciences & Humanities

September 13, 2023

DATE-PLACE

September 13, 2023

Villahermosa, Mexico

EDITOR

Mtro. Jose Juan Paz Reyes

Dr. Arturo Martinez de Escobar Fernandez

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process

TOTAL NUMBER OF PAPERS: **99**

THE NUMBER OF PAPERS FROM TÜRKİYE: **13**

OTHER COUNTRIES: **86**

PARTICIPANT COUNTRIES (8):

Mexico, Türkiye, Algeria, Italy, Vietnam, Indonesia, India,
Kazakhstan

CONGRESS ORGANIZING COMMITTEE

- Mtro. José Juan Paz Reyes - Director de la DACEA UJAT, México - Head of Conference
- Dr. Arturo Martínez de Escobar - Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, México
- Dr. Germán Martínez Prats - Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, México
- Dra. Francisca Silva Hernández - Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, México
- Mtro. Jose Alberto Lazaro Garduza- COORDINACIÓN DE INGENIERIAS IUDY Tabasco, México
- Dr. Tomás Francisco Morales Cárdenas - Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, México
- Dra. Candelaria Guzmán Fernández - Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, México
- Dra. Aránsazu Avalos-Díaz - Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, México
- Dra. Aida Dinorah García Álvarez - Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, México
- Dr. William Baldemar López Rodríguez - Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, México
- Dra. Beatriz Llamas Aréchiga - Universidad de Sonora, México
- Dr. Francisco Espinosa Morales - Universidad de Sonora, México
- Dr. Mijael Altamirano Santiago - IPN-CIECAS, México
- Dra. Rosa Del Carmen Sánchez Trinidad - UPCH, Mexico
- Dr. Rafael Ricardo Rentería Ramos - UNAD, Colombia
- Dra. Olga Lucia Ostos - Universidad Santo Tomas, Colombia
- Dra. Diana Mihaela Țîrcă - Universitatea "Constantin Brancusi", Romania
- Dr. Mahire HUSEYNOVA - Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan
- Dr. Mehmet Emin KALGI - Ardahan University, Türkiye
- Dr. Fatmagül SAKLAVCI

COORDINATOR

Alina AMANZHLOVA

CONGRESS SCIENTIFIC COMMITTEE

Dr. Germán Martínez Prats - Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, México

**Dra. Francisca Silva Hernández - Universidad Juárez Autónoma de Tabasco,
México**

**Dr. Tomás Francisco Morales Cárdenas - Universidad Juárez Autónoma de
Tabasco, México**

**Dra. Candelaria Guzmán Fernández - Universidad Juárez Autónoma de Tabasco,
México**

Dra. Aránsazu Avalos-Díaz - Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, México

**Dra. Aida Dinorah García Álvarez - Universidad Juárez Autónoma de Tabasco,
México**

**Dr. William Baldemar López Rodríguez - Universidad Juárez Autónoma de
Tabasco, México**

**Dr. Arturo Martínez de Escobar - Universidad Juárez Autónoma de Tabasco,
México**

Dra. Beatriz Llamas Aréchiga - Universidad de Sonora, México

Dr. Francisco Espinosa Morales - Universidad de Sonora, México

Dr. Mijael Altamirano Santiago - IPN-CIECAS, México

Dra. Rosa Del Carmen Sánchez Trinidad - UPCH, Mexico

Dr. Rafael Ricardo Rentería Ramos - UNAD, Colombia

Dra. Olga Lucia Ostos - Universidad Santo Tomas, Colombia

Dra. Diana Mihaela Țîrcă - Universitatea "Constantin Brancusi", Romania

Dr. Gulzar IBRAHIMOVA - Baku Avrasya University, Azerbaijan

Dr. Mehmet Emin KALGI - Ardahan University, Türkiye

PHOTO GALLERY

METHODS

Data Set

- 2019 - 2020 academic year fall semester and spring semester
- Formal education and online education
- 4-point grading system
- 275 participants (students)
 - Istanbul Technical University (100)
 - Boğaziçi University (27)
 - Istanbul University (20)
 - Other Universities (128)
- 46 different universities
- Digital environment
- Survey (Determining personality: 28 questions
Total: 35 questions)

Performed Analyses and Analysis Environment

- SPSS
- T-Tests
- Descriptive Statistics
- Reliability Analysis

Hall 2 - Dr. Salih Meran

Hall 2 - Observer

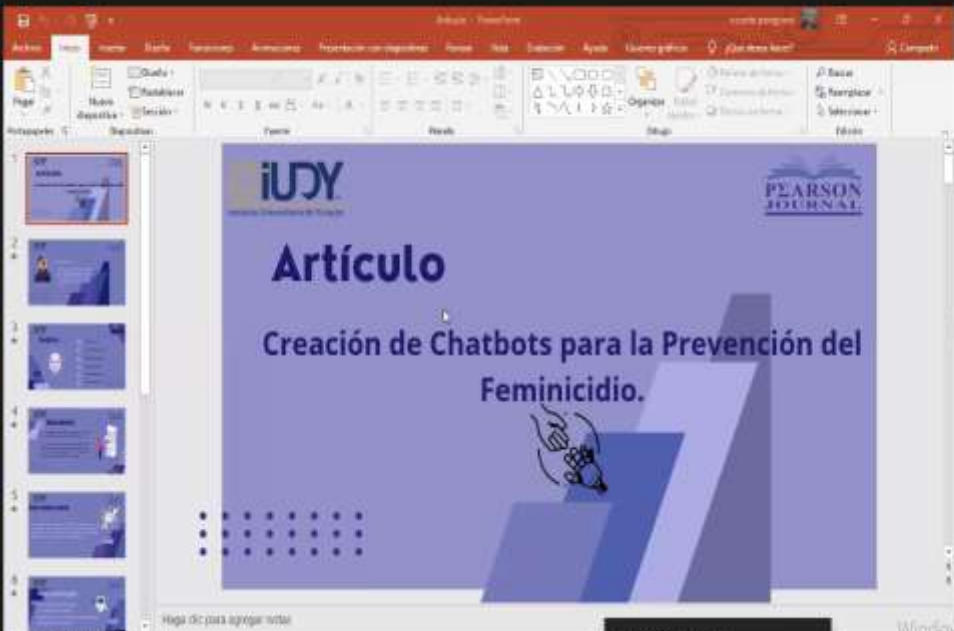
Hall 2 - Observer

HALL 2 cam mark

HALL 2 Muhammed Ergun

Karim Hovsep Petrosyan

Hall 3 - Observer

Hall 3 - Observer

Francisca Enriq...

Francisca Enriquez E...

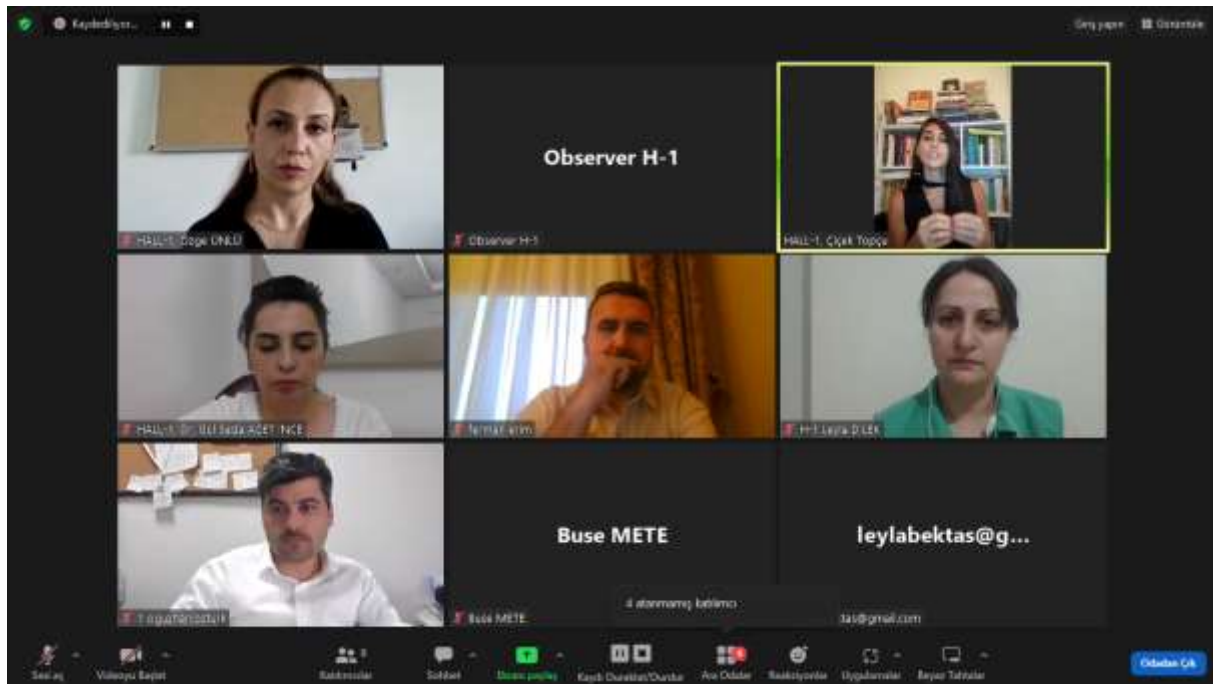
Paco Montero

Paco Montero

Elena Jazmin Pedrero...

José Juan Alami...

Theoretical Framework

The theoretical framework consisted of attitudes, knowledge, and intercultural skills, which allow individuals to interact effectively in different cultural settings.

Knowledge
Learn about different cultures and customs, including social norms and traditions.

Attitudes
Develop an awareness of different cultural values and be open to different opinions.

Intercultural Skills
Develop communication and language skills, and build relationships in different cultures to avoid cultural misunderstandings.

The diagram shows three interconnected components: Knowledge (top), Attitudes (bottom left), and Intercultural Skills (bottom right). They are connected by lines forming a triangle.

Una mirada a la contabilidad ambiental: el impacto en las empresas

Victoria Pérez Velázquez
María del Carmen Navarrete Torres

The slide features a background image of a green plant growing out of a glass jar filled with coins. The text is centered on the slide.

PEARSON
V. International Conference On
Social Sciences & Humanities
September 13, 2023
Villahermosa, Mexico

PROGRAM

<https://us02web.zoom.us/j/88934383971?pwd=SEpYYnVpakltdjB1YkJMMmxLdG1DZz09>

Meeting ID: 889 3438 3971
Passcode: 131313

PARTICIPANT COUNTRIES (7):

Mexico, Türkiye, Algeria, Italy, Vietnam, Indonesia, India

ÖNEMLİ, DİKKATLE OKUYUNUZ LÜTFEN / IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- ✓ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildirimler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ✓ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ✓ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ✓ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ✓ Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- ✓ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 15 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ✓ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ✓ Moderatör - oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ✓ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ✓ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ✓ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- ✓ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- ✓ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ✓ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- ✓ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ✓ The Zoom application can be used without registration.
- ✓ The application works on tablets, phones and PCs.
- ✓ The participant must be connected to the session 15 minutes before the presentation time.
- ✓ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ✓ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ✓ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ✓ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ✓ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ✓ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

**Before you login to Zoom please indicate your name_surname and HALL number,
exp. Hall-1, Awais Khan**

Meeting ID: 889 3438 3971

Passcode: 131313

Join Zoom Meeting

<https://us02web.zoom.us/j/88934383971?pwd=SEpYYnVpakltdjB1YkJMMmxLdG1DZz09>

OPENING SPEECH

Mtro. Jose Juan Paz Reyes
director of DACEA-UJAT

Dr. Arturo Martinez de Escobar Fernandez
Coordinator of Research and Postgraduate DACEA-UJAT

Mexico Local Time: 09:30 – 10:00
September 13, 2023

FACE TO FACE (HALL 1)

13.09.2023

Moderator: German Martinez Prats, Francisca Silva Hernandez

Mexico Local Time: 09:00 – 10:00

Ankara Local Time: 18:00 – 19:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
TOMA DE DECISIONES FINANCIERAS CON USO DEL FLUJO DE CAJA APLICADO A LAS PYMES	Ricardo Arturo Soberano Gutiérrez Aransazú Ávalos Díaz Andrés Guzmán Sala Candelaria Vázquez Ramos	UJAT
IMPORTANCIA DEL FINANCIAMIENTO AL EMPRENDIMIENTO TECNOLÓGICO PARA UNA UNIVERSIDAD DEL SURESTE MEXICANO	Ana Marina López Hernández Francisca Silva Hernández Gladys Hernández Romero Aida Beatriz Armenta Ramírez	UJAT
LA MELIPONICULTURA EN TABASCO Y SU RENTABILIDAD FINANCIERA	Camilo León Pérez Aransazú Ávalos Díaz Fabiola Itzel Ortíz Martínez Abraham Gerardo Pérez Sandoval	UJAT
PROBLEMÁTICAS SOCIOECONÓMICA DE LOS PEQUEÑOS PRODUCTORES DE CACACO DE LA REGIÓN GRIJALVA TABASCO	Cristell Micaela Gutiérrez Pérez German Martínez Prats Candelaria Guzmán Fernández Tomás Francisco Morales Cárdenas	UJAT
IMPORTANCIA DEL CONTROL INTERNO EN LAS EMPRESAS PRIVADAS	Darwin Vázquez Balboa Carlos Mauricio Tosca Vidal Maricela Rodríguez Ocaña Aransazú Avalos Díaz	UJAT
EL RÉGIMEN SIMPLIFICADO DE CONFIANZA Y SU IMPACTO FINANCIERO EN LA PROFESIÓN MÉDICA	Itzel Dallan Vázquez García Candelaria Guzmán Fernández Tomás Francisco Morales Cárdenas Germán Martínez Prats	UJAT
DIFERENCIA DEL TRATAMIENTO DE LOS DATOS PERSONALES DE LA FACTURA ELECTRÓNICA ENTRE MÉXICO Y ESPAÑA	Liliana Medina Medina Aída Beatriz Armenta Ramírez Elizabeth García Moreno Aransazú Avalos Díaz	UJAT
AUDITORIA FORENSE: APROPIACIÓN DE ACTIVOS	Lucerito Arias De Los Santos Tomas Francisco Morales Cárdenas Germán Martínez Prats Candelaria Guzmán Fernández	UJAT

FACE TO FACE (HALL 2)

13.09.2023

Moderator: Arturo Martinez de Escobar Fernandez, Elizabeth Garcia Moreno, Tomas Francisco Morales Cardenas, Candelaria Guzman Fernandez

Mexico Local Time: 10:00 – 11:00

Ankara Local Time: 19:00 – 20:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
ECONOMÍA GLOBAL DURANTE EL COVID-19	Verónica Vázquez Vidal Sergio Alfonso Tosca Magaña José Francisco Carrera Vázquez	UJAT
ESTRATEGIAS DE SOSTENIBILIDAD EMPRESARIAL EN UN MUNDO CAMBIANTE	Odette Fernanda Crivelli Torres Dr. Luis Manuel Hernandez Govea Dr. German Martínez Prats	UJAT
ESTUDIO DE LA SATISFACCIÓN LABORAL EN LOS COLABORADORES DE LA SECRETARIA DE ADMINISTRACIÓN TRIBUTARIA (SAT)	Keysi Guadalupe Méndez Valencia M.A. William Baldemar López Rodríguez Dra. Deisy María Jerónimo Jiménez	UJAT
APRENDIZAJE ORGANIZACIONAL COMO PARTE DE LOS VALORES DE LA CULTURA ORGANIZACIONAL EN LAS PYMES DE TABASCO	Estefanía Torres Notario M.A. William Baldemar López Rodríguez Dra. Deisy María Jerónimo Jiménez	UJAT
IMPACTO SOCIOECONÓMICO DEL ACCESO AL CRÉDITO INFORMAL EN EL SUBSECTOR COMERCIAL DE LA LOCALIDAD DE VILLA BENITO JUÁREZ MACUSPANA PARA EL AÑO 2023	Iris García Reyes Dr. German Martínez Prats Dr. Arturo Martínez Escobar Fernández	UJAT
ANÁLISIS DE LOS OBSTÁCULOS FINANCIEROS QUE AFRONTAN LAS MICRO, PEQUEÑAS Y MEDIANAS EMPRESAS (MIPYMES) EN LA LOCALIDAD DE VILLAHERMOSA, TABASCO	Daniel Hernández Vázquez M.A. William Baldemar López Rodríguez Dr. Alejandro Mustieles Ocaña.	UJAT
LA CONTINUIDAD DE LAS EMPRESAS FAMILIARES	Daniela Montserrat García Estrada Dr. Luis Manuel Hernández Govea Dr. Germán Martínez Prats	UJAT
MARKETING Y GESTIÓN DE LAS EMPRESAS; ALCANCE E IMPACTO A LA SOCIEDAD	Verónica Vázquez Vidal Sergio Alfonso Tosca Magaña José Francisco Carrera Vázquez	UJAT
INVESTIGACIÓN DE LA CULTURA ORGANIZACIONAL PREDOMINANTE EN SUPER SÁNCHEZ SA. DE C.V	Bárbara Karina Hernández Martínez Dr. Alejandro Mustieles Ocaña. Dra. Christian Ydette Cabra Vidal	UJAT

Session -1 / Hall-1

13.09.2023

Moderator: Assist. Prof. Dr. Özge ÜNLÜ

Meeting ID: 889 3438 3971 / Passcode: 131313

Mexico Local Time: 10:00 – 12:00

Ankara Local Time: 19:00 – 21:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
A SYSTEMATIC EVALUATION OF FIELD RESEARCH ON THE KNOWLEDGE GAP HYPOTHESIS	Çiçek Topçu	Antalya Belek University
EXAMINATION OF THE HEALTH ANXIETY LEVELS OF INDIVIDUALS IN TERMS OF SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS: SAKARYA EXAMPLE	Hüseyin ASLAN Buse METE	Sakarya University of Applied Sciences
GENDER OF PLACE: ADVERTISEMENTS OF ELECTRICAL APPLIANCES FOR URBAN HOUSES	Leyla Bektaş Ata	Kadir Has University Faculty of Communication
THE IMPORTANCE OF HUMAN RIGHTS EMPHASIS IN SOCIAL WORK EDUCATION	Ferman ERİM	İzmir Kâtip Çelebi University
SEXUAL ABUSE AND PREVENTION IN CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS	Özge ÜNLÜ	İzmir Demokrasi University
A SEMANTICAL ANALYSIS OF THE CONDITIONAL MOOD IN THE FUNCTIONAL ORBIT IN GAGAUZ TURKISH	Leyla DİLEK	
RESOURCE DEPENDENCIES OF NGOs: A REVIEW AND EVALUATION OF THE LITERATURE	Oğuzhan ÖZTÜRK	İzmir Bakırçay University
CHANGING CONFLICT DYNAMICS IN THE CONTEXT OF NEW GENERATION WARFARE: HYBRID WARFARE AND ITS FUTURE	Gül Seda ACET İNCE	Malatya Turgut Özal University
YENİLENEBİLİR ENERJİ TÜKETİMİ, DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE KENTLEŞME ARASINDAKİ İLİŞKİ	Salih ÖZTÜRK Uğur ÇINAR	TNKÜ
KAMU HARCAMALARI ve BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE İÇİN AMPİRİK BİR ÇALIŞMA	Salih ÖZTÜRK Zeliha ATMACA	TNKÜ

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.

Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.

Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session -1 / Hall-2

13.09.2023

Moderator: Prof. Dr. Satish Menon

Meeting ID: 889 3438 3971 / Passcode: 131313

Mexico Local Time: 10:00 – 12:00

Ankara Local Time: 19:00 – 21:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
DO PERSONALITY TYPES AND ACADEMIC ACHIEVEMENT HAVE ANY RELATIONSHIP?	Mahmut Ergun Nizamettin Bayyurt	Istanbul Technical University, Istanbul, Turkey
THE EFFECT OF WORKPLACE INCIVILITY ON LONELINESS AT WORK	Pınar ERKAL	Balıkesir University, Balıkesir Vocational School
SOUNDSCAPE DIVERSITY IN MIXED-USE URBAN AREAS: BALANCING AUDITORY EXPERIENCES	Melik Sami, Khelil Sara	Mohamed Khider Biskra University, Biskra, Algeria
HOLISTIC STRATEGIES FOR NOISE REDUCTION: INTEGRATING ARCHITECTURE AND ENGINEERING PRINCIPLES	Melik Sami, Khelil Sara	Mohamed Khider Biskra University, Biskra, Algeria
CATASTROPHE DUE TO INVASION OF FLOOD AND LANDSLIDE IN MANDI, HIMACHAL PRADESH, INDIA DURING JULY 2023 AND ITS EFFECT IN THE PRESENTISM OF THE LOCAL COMMUNITY OF MANDI AND NEARBY VILLAGES	Prof. Dr. Satish Menon	Alliance University, Bangalore
FRENCH EDUCATION IN THE SOUTHWEST - COCHINCHINA OF VIETNAM IN THE EARLY 20TH CENTURY	Dr. Pham Duc Thuan Truong Nhut Hai Dang Bui Tien Thinh Nguyen Thong Nhat	Can Tho University, Vietnam
AN ANALYSIS OF VALUES EDUCATION FOR INCLUSION: A VALIDITY AND RELIABILITY RESEARCH STUDY	Dr. Annalisa Ianniello Prof. Felice Corona	University of Salerno, Italy
ANALYSIS OF THE BUSINESS FEASIBILITY STUDY IN THE FIELD OF COOPERATIVE CATERING FOR UIN K.H. ABDURRAHMAN WAHID PEKALONGAN	Bagas Surya Buana, Eka Kurniawati, Amalia Ayuningtyas, Sukma Purbaningrum, Putri Utami, Sisca Aprilia	UIN K.H. ABDURRAHMAN WAHID PEKALONGAN
THE USE AND FEATURES OF FORMATIVE ASSESSMENT IN TEACHING BIOLOGY	Isaev Gani Isaevich Sultanakhmetova Nazerke Abzalovna	International Kazakh-Turkish University named after Khoja Ahmed Yasawi, Kazakhstan
THE PROBLEM OF IMPLEMENTING MODELING TECHNOLOGY IN THE DISCIPLINE" BIOLOGY"	Khalikova G.S Isaeva Zh. I. Isaev A.I.	International Kazakh-Turkish University named after Khoja Ahmed Yasawi, Kazakhstan
ACOUSTIC URBANISM: REDEFINING CITYSCAPES THROUGH THOUGHTFUL NOISE MANAGEMENT AND DESIGN	Melik Sami, Khelil Sara	Mohamed Khider Biskra University, Biskra, Algeria
SOUNDSCAPE BRANDING IN PUBLIC TRANSPORT: CREATING IDENTITY THROUGH ACOUSTIC DESIGN	Melik Sami, Khelil Sara	Mohamed Khider Biskra University, Biskra, Algeria

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.

Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.

Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session -1 / Hall-3

13.09.2023

Moderator: Karent Haixcell Hernández López

Elizabeth Valencia García

Yazmín Isolda Álvarez García

Meeting ID: 889 3438 3971 / Passcode: 131313

Mexico Local Time: 10:00 – 12:00

Ankara Local Time: 19:00 – 21:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
GUERRA E INMIGRACION	Zuliani Vázquez Reyes Gloria Auristela Hernández Pérez	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
TRATA DE PERSONAS Y TRÁFICO DE MIGRANTES	Elena Jazmín Pedrero Sosa Yazmin Isolda Alvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
USO DE LA IA PARA IDENTIFICAR POSIBLES FEMINICIDAS	Lic. Vicente De La Cruz Peregrino Nestor De La Cruz Peregrino Ana Cristina Castillo Escobar Dr. Alfredo de Jesús Gutiérrez Gómez	IUDY Campus Tabasco
GUERRAS E INMIGRACION	Xchel Montejo González Fernanda Paola Torres Trinidad Valentina Álvarez López	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
MIGRACIÓN	Juan Francisco Montero Rodríguez José Juan Alamilla Ramón Yazmin Isolda Álvarez García	Universidad Juarez Autónoma De Tabasco
CREACIÓN DE CHATBOTS PARA LA PREVENCIÓN DEL FEMINICIDIO	Dr. Alfredo de Jesús Gutiérrez Gómez Mad. Azarhel de la Cruz García Andric Giovanni León Herrera Héctor Fabián de la Cruz García	IUDY Campus Tabasco
GUERRAS EN INMIGRACIÓN	Moises Cortes Perez Gibran Elias de la Cruz Escalante Gloria Auristela Hernandez Perez	Universidad Juárez Autonoma de Tabasco
LA SALVACIÓN DEL PLANETA, EL PROYECTO ITER	Pablo Valenzuela López Yazmin Isolda Alvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
LA RESPONSABILIDAD GUBERNAMENTAL POR DAÑO AMBIENTAL: CASO DE LA MUERTE DE LOS MANATÍES EN EL MUNICIPIO DE MACUSPANA, TABASCO	Francisca Isabel Enrriquez Santiago Alejandra De la Cruz Reyes Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
CORRUPCIÓN EN MÉXICO	Karent Haixcell Hernández López Elizabeth Valencia García Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.

Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.

Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session -1 / Hall-4

13.09.2023

Moderator: Dulce Mariam Baez Palacios

Manuel Eduardo Ascencio Ochoa

Javier Alexander Cortazar Aquino

Yazmín Isolda Álvarez García

Meeting ID: 889 3438 3971 / Passcode: 131313

Mexico Local Time: 10:00 – 12:00

Ankara Local Time: 19:00 – 21:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
IMPACTO SOCIAL, PROFESIONAL Y EMPRESARIAL DE LOS EGRESADOS DE LICENCIATURA EN CONTADURÍA. CASO: FACULTAD DE CIENCIAS ADMINISTRATIVAS	Dra. Sósima Carrillo Dra. Zulema Cordova Ruiz	Universidad Autónoma de Baja California
INCLUSIÓN DE LA MUJER EN MÉXICO	Dra. Adriana del Carmen Sánchez Trinidad Dra. Cecilia Sánchez Trinidad	Universidad Popular de la Chontalpa. (UPCH)
LA ADUANA MEXICANA EN LA FACILITACION DEL COMERCIO INTERNACIONAL	Fanny Perla Calix Rivera María Carolina Leue Luna Julio Cesar González León Carlos Enrique Méndez Olán	Universidad Popular de la Chontalpa
LAS POLÍTICAS CRIMINOLÓGICAS Y LA PREVENCIÓN DEL DELITO EN EL ESTADO MEXICANO	Christian Miguel Tapia Chávez	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
LA EXPLOTACIÓN LABORAL DE LOS NIÑOS EN MÉXICO	Dulce Mariam Baez Palacios Manuel Eduardo Ascencio Ochoa Javier Alexander Cortazar Aquino Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
DIFERENTES TIPOS DE TESTAMENTO EN MÉXICO	Leticia Hernández Rodríguez Estrella del Carmen Méndez Martínez Margarita Rodríguez Falcón	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
EL MATRIMONIO INFANTIL EN MÉXICO	Daríana Anel Hernández Domínguez Jhaday Domínguez Pérez Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
EL AGUA Y SU IMPORTANCIA PARA TABASCO	Ariana del Carmen Sánchez Sánchez Karen Christell Grande Pérez	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
LA ADOPCIÓN Y LA REGULACIÓN DE LA PATERNIDAD Y MATERNIDAD EN TABASCO	Daysi Marilyn González Pardo	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
MATERNIDAD SUBROGADA EN MÉXICO	Frida Sofia Vidal Macdonel	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.

Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.

Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session -1 / Hall-5

13.09.2023

Moderator: Norma Angélica Hernández Gómez

Paulino Pérez Bautista

Rosa del Carmen Sánchez Trinidad

Meeting ID: 889 3438 3971 / Passcode: 131313

Mexico Local Time: 10:00 – 12:00

Ankara Local Time: 19:00 – 21:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
HISTORIA DE LA ECONOMÍA	Asandi Michel Osorio González Luis Fernando Tapia Baeza Gloria Auristela Hernández Pérez	Universidad Juárez Autonoma de Tabasco
HISTORIA DE LA ECONOMÍA	Asandi Michel Osorio González Luis Fernando Tapia Baeza Gloria Auristela Hernández Pérez	Universidad Juárez Autonoma de Tabasco
LA SOCIOLOGÍA Y SU RELEVANCIA EN LA ACTUALIDAD PARA ATENDER EL ESTUDIO DE PRINCIPIOS Y PROBLEMÁTICAS ACTUALES DE LA SOCIEDAD COMO CIENCIA INTERDISCIPLINARIA	Mario Leonardo Romero Salvatierra Gabriel Arnoldo López Vivanco Esteysi Judith May Valencia Gloria Auristela Hernández Pérez	Universidad Juárez Autonoma de Tabasco
PARTIDOS POLÍTICOS	Jimena Anaya Cadena Andrea Guadalupe Ricardez Perez Gloria Auristela Hernandez Perez	Universidad Juárez Autonoma de Tabasco
UNA TEORÍA SOBRE LAS RELACIONES	Arelibeth Nadal Gonzalez Andrick José Ocaña Chan Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
SISTEMA EVOLUTIVO DEL RECURSO HUMANO EN EL DERECHO CORPORATIVO	Jorge Alberto González Salazar Yazmin Isolda Alvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
EL VEGETARIANISMO COMO UN ESTILO DE ALIMENTACIÓN EN AUMENTO	Miguel Quezadas Barahona Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
CALIDAD EN EL SERVICIO AGOSTO 2023, RESTAURANTE “EL CAMARÓN DORMIDO”	Soto Pérez Rodolfo, Sánchez Trinidad Rosa del Carmen	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
COMPETITIVIDAD Y GESTIÓN DE COSTOS. UNA MIRADA AL USO DEL COSTO ESTÁNDAR EN LAS PYMES	Norma Angélica Hernández Gómez Paulino Pérez Bautista Rosa del Carmen Sánchez Trinidad	Universidad Tecnológica de Tabasco
DERECHO AL AGUA POTABLE Y SANEAMIENTO EN ZONAS RURALES EMPOBRECIDAS	Nadia Cristhell Pardo León Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.

Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.

Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session -1 / Hall-6

13.09.2023

Moderator: Rocio del Carmen Castillo Méndez

Rosa del Carmen Sánchez Trinidad

Aurora Ramírez Meneses

Meeting ID: 889 3438 3971 / Passcode: 131313

Mexico Local Time: 10:00 – 12:00

Ankara Local Time: 19:00 – 21:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
EL DERECHO AMBIENTAL Y SUS PRINCIPIOS RECTORES	Guadalupe Nicole Hernández Ortiz Hector Arias Morales Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
DERECHOS DE AUTOR Y PROPIEDAD INTELECTUAL	Johana Monserrat Álvarez Arias Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
NEGOCIOS Y SISTEMAS DE INFORMACIÓN	Rocio del Carmen Castillo Méndez Rosa del Carmen Sánchez Trinidad Aurora Ramírez Meneses	Universidad Popular de la Chontalpa
LA INDUSTRIA TEXTIL COMO UNO DE LOS PRINCIPALES FOCOS DE CONTAMINACIÓN	Octavio Alejandro Sanchez Ortiz Ana Lizbeth Sanchez Lara Jose Maria Cardenas Gonzales Heriberto Torres Ricardez Yazmin Isolda Alvarez Garcia	Universidad Juarez Autónoma de Tabasco
LA INCLUSIÓN, COMO EL SEGUIMIENTO DE UNA AGENDA GENERA EL EFECTO OPUESTO	Odalys Stephany Zenteno Guzman Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma De Tabasco
DESAPARICIÓN FORZADA	Alejandra Roman Canales Cristhel del Carmen Izquierdo Marquez Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
INNOVACIÓN DEL DERECHO INFORMÁTICO EN LOS JUICIOS ORALES	Andrick José Ocaña Chan Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
LA FIGURA DELARRIGO CAUSA VIOLENCIA CONTRA LOS DERECHOS HUMANOS DE LOS INVESTIGADOS	Edith Sánchez González	Fiscalía General del Estado de Tabasco, Tabasco, México
EXPLOTACIÓN INFANTIL Y LA ERRADICACIÓN DEL TRABAJO INFANTIL	Monserrat Hernández Lara Inés Guadalupe Espino Yzquierdo Israel Reyes Marin Yazmin Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.

Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.

Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session -1 / Hall-7

13.09.2023

**Moderator: Rocio del Carmen Castillo Méndez
Rosa del Carmen Sánchez Trinidad
Aurora Ramírez Meneses**

Meeting ID: 889 3438 3971 / Passcode: 131313

Mexico Local Time: 10:00 – 12:00

Ankara Local Time: 19:00 – 21:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
LA LEY OLIMPIA Y LA VIOLENCIA DIGITAL	Vilma Estefany Narváez Martínez Irma Daniela Navarro López Karen Ortiz Tovar Gema Lizet Rodríguez García Yazmin Isolda Alvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
LA SALUD VISUAL APLICADA AL DERECHO DEL TRABAJADOR	Brisa Catalina Palma Picasso Yazmin Isolda Alvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
TRÁFICO DE ÓRGANOS EN MÉXICO	Mayra Cristel Vazquez Arcos Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma De Tabasco
LA VIOLACIÓN DE LOS DERECHOS HUMANOS DE LAS TRABAJADORAS SEXUALES EN MÉXICO	Fernando Tadeo Rodríguez Jiménez Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma De Tabasco
CIBERSEGURIDAD Y PROTECCIÓN DE DATOS EN LA ERA DIGITAL	Javier Alfonso Cáceres Diaz Jennifer Montserrat Hernández López Yazmín Isolda Álvarez Garc	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
LA CONCILIACIÓN COMO MECANISMO ALTERNO DE SOLUCIÓN DE CONFLICTOS ENTRE TITULARES DE MARCAS COLECTIVAS	Cinthia Odet López Hernández Francisca Silva Hernández Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
LOS MEDIOS ALTERNOS DE SOLUCIÓN DE CONTROVERSIAS EN EL SISTEMA JURÍDICO TABASQUEÑO	Dulce Vianney Acosta García María Fernanda González Collado Valeria Martínez Díaz Ángel Gabriel Guzmán Pérez Yazmin Isolda Alvarez Garcia	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
INGENIERÍA CONSTITUCIONAL E INSTITUCIONAL DE LA SUPREMA CORTE DE JUSTICIA DE LA NACIÓN	M.E.J. Lucio Domínguez Nárez	Doctorando en Estudios Jurídicos en la UJAT-CONAHCYT
NEGOCIOS Y SISTEMAS DE INFORMACIÓN	Rocio del Carmen Castillo Méndez Rosa del Carmen Sánchez Trinidad Aurora Ramírez Meneses	Universidad Popular de la Chontalpa
EL COMPORTAMIENTO DE LIDERAZGO Y MOTIVACIÓN	Mtra. María Teresa de Jesus Balcázar Sosa Dr. Trinidad Cupido Olán	Universidad Popular de la Chontalpa

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.

Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.

Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session -1 / Hall-8

13.09.2023

Moderator: Viviana Castellanos Suárez

Carlos Arturo Olarte Ramos

Yazmín Isolda Álvarez García

Meeting ID: 889 3438 3971 / Passcode: 131313

Mexico Local Time: 10:00 – 12:00

Ankara Local Time: 19:00 – 21:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
TIPO DE CAMBIO REAL EN MÉXICO	Fátima Cortázar Vivas María Carolina Leue Luna Blanca Patricia Cuevas Morales Claudia Escalable López	Universidad Popular de la Chontalpa
GESTIÓN DEL TALENTO HUMANO UNA VENTAJA COMPETITIVA EN EL SECTOR SERVICIO	Ana Ruth Ulloa Pimienta Rosa del Carmen Sánchez Trinidad María Isabel Soberano Mayo	Universidad Popular de la Chontalpa
ROBO DE IDENTIDAD EN LOS MEDIOS DIGITALES EN EL MUNICIPIO DE CENTRO, TABASCO, MÉXICO	Pablo Eduardo Hernández Hidalgo Alejandra Agustín Cruz Diego Menéndez Morales Yazmín Isolda Alvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
REGULACIÓN DEL LITIO EN EL DERECHO MEXICANO	Dr. Jesús Santiago Morales Brito	Doctorando en Estudios Jurídicos en la UJAT-CONAHCYT
IMPACTO ECONÓMICO DEL SARS-CoV2- 19 EN LOS COMERCIOS EN H. CÁRDENAS, TABASCO EN EL 2020	Luis Antonio de la Cruz López María Carolina Leue Luna Verónica Solís Ramírez Blanca Patricia Cuevas Morales	Universidad Popular de la Chontalpa
UNA MIRADA A LA CONTABILIDAD AMBIENTAL: EL IMPACTO EN LAS EMPRESAS	Victoria Pérez Velázquez María del Carmen Navarrete	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
EXPERIENCIA EDUCATIVA DE ESTUDIANTE TRANSEXUAL: UN ANÁLISIS DE LAS INTERACCIONES CON DOCENTES EN EL ENTORNO ESCOLAR	Raquel Olivia de los Santos de Dios, Rosa Isabel Barandarian de la Cruz	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
DERECHOS HUMANOS EN LA EMPRESA	Dr. Arturo Russean Casanovas Feria Dra. Adriana del Carmen Sánchez Trinidad	Universidad Popular de la Chontalpa. (UPCH)
INDICADORES PARA MEDIR LA RESPONSABILIDAD SOCIAL DE LAS EMPRESAS Y SU IMPACTO EN LA CONTABILIDAD	Daniel Isaí Morales Torres María del Carmen Navarrete Torres	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco
VARONES DEL ORO NEGRO. IMPACTO EN LA SALUD PSICOSOCIAL ANTE LA MOVILIDAD LABORAL EN LA INDUSTRIA PETROLERA EN TABASCO	Viviana Castellanos Suárez Carlos Arturo Olarte Ramos Yazmín Isolda Álvarez García	Universidad Juárez Autónoma de Tabasco

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.

Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.

Kindly keep your cameras on till the end of the session.

CONTENT

CONFERENCE ID	I
SCIENTIFIC COMMITTEE	II
PHOTO GALLERY	III
PROGRAM	IV
CONTENT	V

Author	Title	No
Satish Menon	CATASTROPHE DUE TO INVASION OF FLOOD AND LANDSLIDE IN MANDI, HIMACHAL PRADESH, INDIA DURING JULY 2023 AND ITS EFFECT IN THE PRESENTISM OF THE LOCAL COMMUNITY OF MANDI AND NEARBY VILLAGES	1
Pham Duc Thuan Truong Nhut Hai Dang Bui Tien Thinh Nguyen Thong Nhat	FRENCH EDUCATION IN THE SOUTHWEST - COCHINCHINA OF VIETNAM IN THE EARLY 20TH CENTURY	2
Mahmut Ergun Nizamettin Bayyurt	DO PERSONALITY TYPES AND ACADEMIC ACHIEVEMENT HAVE ANY RELATIONSHIP?	3
Çiçek Topçu	A SYSTEMATIC EVALUATION OF FIELD RESEARCH ON THE KNOWLEDGE GAP HYPOTHESIS	4
Bagas Surya Buana Eka Kurniawati Amalia Ayuningtyas Sukma Purbaningrum Putri Utami Sisca Aprilia	ANALYSIS OF THE BUSINESS FEASIBILITY STUDY IN THE FIELD OF COOPERATIVE CATERING FOR UIN K.H. ABDURRAHMAN WAHID PEKALONGAN	6
Gül Seda ACET İNCE	CHANGING CONFLICT DYNAMICS IN THE CONTEXT OF NEW GENERATION WARFARE: HYBRID WARFARE AND ITS FUTURE	7
Oğuzhan ÖZTÜRK	RESOURCE DEPENDENCIES OF NGOs: A REVIEW AND EVALUATION OF THE LITERATURE	8
Ramzi EL IDRISSE Abdelkabir BACHA Fatima LMAI	SIMULATION MODEL OF A SINGLE-PHASE INVERTER USING SPWM UNIPOLAR TECHNIQUE	9
Melik Sami Khelil Sara	HOLISTIC STRATEGIES FOR NOISE REDUCTION: INTEGRATING ARCHITECTURE AND ENGINEERING PRINCIPLES	10
Melik Sami Khelil Sara	ACOUSTIC URBANISM: REDEFINING CITYSCAPES THROUGH THOUGHTFUL NOISE MANAGEMENT AND DESIGN	12

Melik Sami Khelil Sara	SOUNDSCAPE BRANDING IN PUBLIC TRANSPORT: CREATING IDENTITY THROUGH ACOUSTIC DESIGN	14
Leyla Bektaş Ata	GENDER OF PLACE: ADVERTISEMENTS OF ELECTRICAL APPLIANCES FOR URBAN HOUSES	16
Ferman ERİM	THE IMPORTANCE OF HUMAN RIGHTS EMPHASIS IN SOCIAL WORK EDUCATION	17
Özge ÜNLÜ	SEXUAL ABUSE AND PREVENTION IN CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS	19
Emel Aner Aktan Buse BODUR	SCRANING STATUS OF HOMECARE NURSES RELATED TO BURNOUT SYNDROME AND ANXIETY	21
Leyla DİLEK	A SEMANTICAL ANALYSIS OF THE CONDITIONAL MOOD IN THE FUNCTIONAL ORBİT İN GAGAUZ TURKISH	22
Hüseyin ASLAN Buse METE	EXAMINATION OF THE HEALTH ANXIETY LEVELS OF INDIVIDUALS IN TERMS OF SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS: SAKARYA EXAMPLE	33
Melik Sami Khelil Sara	SOUNDSCAPE DIVERSITY IN MIXED-USE URBAN AREAS: BALANCING AUDITORY EXPERIENCES	41
Pınar ERKAL	THE EFFECT OF WORKPLACE INCIVILITY ON LONELINESS AT WORK	54
Annalisa Ianniello Felice Corona	AN ANALYSIS OF VALUES EDUCATION FOR INCLUSION: A VALIDITY AND RELIABILITY RESEARCH STUDY	61
Isaev Gani Isaevich Sultanakhmetova Nazerke Abzalovna	THE USE AND FEATURES OF FORMATIVE ASSESSMENT IN TEACHING BIOLOGY	62
Khalikova G.S Isaeva Zh. I. Isaev A.I.	THE PROBLEM OF IMPLEMENTING MODELING TECHNOLOGY IN THE DISCIPLINE" BIOLOGY"	71
Salih ÖZTÜRK Uğur ÇINAR	YENİLENEBİLİR ENERJİ TÜKETİMİ, DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE KENTLEŞME ARASINDAKİ İLİŞKİ	76
Salih ÖZTÜRK Zeliha ATMACA	KAMU HARCAMALARI ve BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE İÇİN AMPİRİK BİR ÇALIŞMA	90

**CATASTROPHE DUE TO INVASION OF FLOOD AND LANDSLIDE IN MANDI,
HIMACHAL PRADESH, INDIA DURING JULY 2023 AND ITS EFFECT IN THE
PRESENTISM OF THE LOCAL COMMUNITY OF MANDI AND NEARBY VILLAGES**

Dr. Satish Menon

Professor

School of Business

Alliance University, Bangalore

ABSTRACT

Presentism is an attitude where practice can only make the people and community strong.

The study aimed at bringing the situation of flood and landslide in July 2023 in Mandi, Himachal Pradesh, India and to show how people practiced presentism in uncertain conditions through mother nature.

The study focused first on the real-life scenario of the Flood and Landslide situation in July 2023 where it exploited the devastation caused by the flood and landslide to the life of human beings, animals and the properties and other assets of the public.

It also emphasizes the help given by the state government and the local community to the public and how the public has sustained themselves for a couple of days without home, power and other necessary infrastructure.

The next part focused on how the emergency services were responding to the calls from several people and how they were trying to answer and keep the public calm for all the messages and calls for flood and landslide related issues. It also focuses on the ambulatory services, Police services for their swift action.

The last part focused on mindset and practiced presentism resulting in becoming calmer and more composed by the people of Mandi, Himachal Pradesh, India

Keywords: Flood, Landslide, Water logging, Traffic Jam, Emergency

FRENCH EDUCATION IN THE SOUTHWEST - COCHINCHINA OF VIETNAM IN THE
EARLY 20TH CENTURY

Dr. Pham Duc Thuan

Can Tho University, School of Education, Department of History, Can Tho city, Vietnam

ORCID NO: 0000-0003-2338-7773

Truong Nhut Hai Dang

Can Tho University, School of Education, Department of History, Can Tho city, Vietnam

Bui Tien Thinh

Can Tho University, School of Education, Department of History, Can Tho city, Vietnam

Nguyen Thong Nhat

Can Tho University, School of Education, Department of History, Can Tho city, Vietnam

ABSTRACT

After completing the invasion of Vietnam, the French colonialists began to conduct measures to govern including education. French education was carried out in both Vietnam and Indochina, but in Cochinchina (including the Southwest - Cochinchina) the French colonialists built a separate education system. That education system allowed France to bring French educational programs into Vietnam, teaching Vietnamese people. The implementation of the French educational program has some positive effects as Vietnamese people know Western science and technology, but besides that, the elements of colonial rule and submission to the French are also emphasized. This made the Vietnamese colony, including the Southwest - Cochinchina, increasingly dependent on the French government, contributing to the consolidation of French rule in Vietnam in the early twentieth century. The transformation of Vietnamese education in the early twentieth century under the influence of French education is a clear demonstration of the imposition of colonialism everywhere in the world.

This article aims to study the French education in the Southwest - Cochinchina (Vietnam) thereby clarifying the distinctive features of the French education system built in Vietnam. This study also shows the changes in education that the French colonialists carried out in the Southwest - Cochinchina (Vietnam).

Keywords: French education, the Southwest – Cochinchina, Vietnam, French colonialists

**DO PERSONALITY TYPES AND ACADEMIC ACHIEVEMENT HAVE ANY
RELATIONSHIP?**

Mahmut Ergun

Istanbul Technical University, Department of Industrial Engineering, Istanbul, Turkey

Nizamettin Bayyurt

Istanbul Technical University, Department of Industrial Engineering, Istanbul, Turkey

ABSTRACT

The problem of this study is determined by comparing studies, as well as using the psychological personality models, against the background of numerous studies on various aspects of the educational achievements of students conducted based on different theoretical approaches. The correlation of cognitive and personality traits and their individual-typical characteristics in the inseparable structure of individuality, and the correlation of these with the educational achievements of students in formal and distance education institutions the study aims to examine the effects of personality types on students' academic achievement. For this reason, it is aimed to examine the effect of personality types of formal and distance education students on academic achievement. The population of the study is composed of students studying in educational institutions in Turkey. The sample of the study, on the other hand, consists of students who receive face-to-face and online education. The data required for the study has been collected by sending survey forms via the Internet. Students from 46 different universities in Turkey participated in the study. To solve the determined tasks and check the initial assumptions, a series of pedagogical research methods were used by utilizing the SPSS program: theoretical analysis of psychological literature in terms of the problem being studied and testing by statistical methods. As a result of these analyses, it has been observed that personality types have some relations with academic achievement and distance education increases success.

Keywords: Distance Education, Formal Education, Online Learning, Big-Five Personality Traits, Academic Achievement

BİLGİ AÇIĞI HİPOTEZİYLE İLGİLİ YAPILAN SAHA ARAŞTIRMALARINA İLİŞKİN SİSTEMATİK BİR DEĞERLENDİRME**A SYSTEMATIC EVALUATION OF FIELD RESEARCH ON THE KNOWLEDGE GAP HYPOTHESIS***Çiçek Topçu¹**¹Doktor, Antalya Belek Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, Antalya, Türkiye.**¹ORCID ID: 0000-0002-9273-2529***ÖZET**

Bilgi açığı hipotezi araştırmalarına yönelik Google Scholar'da tarama yapıldığında dünya genelinde 6.500.000'den fazla araştırma karşımıza çıkmaktadır. Bu sayının yaklaşık 4.800.000'ü yalnızca siyasi bilgi ve bilgi açığı hipotezi çatısını oluşturan araştırmaları konu almaktadır. Konuya ilişkin çalışmaların başlangıç noktasının 1970'lere uzanmakta olduğu gerçeği düşünüldüğünde, söz konusu çalışmaların alana sağladığı katkıların niceliksel değerinin, içeriğindeki bulguların değerine paralel düzeyde katkı sağladığı görülmektedir. Çalışmamız ise 2018-2023 (son beş yıllık dönem) yılları arasında İngilizce dilinde yayınlanmış olup en çok atıf aldığı görünen bilgi açığı hipotezi ve siyasi bilgi ilişkisini kuran bilimsel araştırmalara odaklanmaktadır. Sınırlılığı bu odak ekseninde belirlenen söz konusu makalelere ilişkin genel tarama, Temmuz 2023 döneminde Google Scholar veri tabanında gerçekleştirilmektedir. Sistematiği bir taramanın ardından, 2018-2023 yıllarında dünya genelinde yapılmış olan çalışmaların birbirini onaylayan ve dışlayan yönlerini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bilgi açığı hipotezinin ortaya çıktığı 1970'lerden bugüne, temel varsayım olarak savunduğu ve araştırmalarını o doğrultuda şekillendirdiği çalışmaların neredeyse tamamında, farklı sosyo-ekonomik düzeyin, eğitim düzeyinin, cinsiyetin ve motivasyon değişkenlerinin bireyler arasındaki bilgi düzeyi farklılığının temelini oluşturduğunu ve bilgi açığını arttırdığını bulgulamaktadır. Ancak tersine bulgular da mevcuttur. Ayrıca, kimi araştırmacıların ortaya koyduğu sonuçlar, kullanılan medya ortamları ve medya ortamlarında geçirilen sürenin de temel belirleyen olduğunu belgelemektedir. Bazı araştırmalar, özellikle de günümüzde yaygın olarak kullanılan online ortamların, eğitim düzeyi ya da sosyo-ekonomik düzey ve motivasyon ya da cinsiyet değişkenleri fark etmeksizin, bireyler arasındaki bilgi açığını ortadan kaldırdığını göstermektedir. Siyasetle ilgili meseleler söz konusu olduğunda bu durum görünürlüğünü katlamaktadır. Dolayısıyla, 1970'lerde geleneksel medyaya yönelimin bireyler arasındaki bilgi açığı oluşumunu derinleştirdiği ilk çalışmaların bugün tersine dönmesi şaşırtıcı görünmese bile, sadece son beş yılda yapılan araştırmaların kendi aralarında değişime uğradığına rastlamak sürpriz karşılanmaktadır. Teknolojinin gelişimine paralel bir seyir hızıyla değişen medya ortamları, şüphesiz bilgi açığı hipotezinin temel varsayımlarını revizyona uğratmakta, bizleri yeniden düşünmeye sevk etmektedir. Son beş yılın bilgi açığı ve siyaset ile ilgili konularının ilişkilendiği çalışmaları ele alan araştırmamız, bazı değişkenlerin sabitliğini elbette ki koruduğu ortak paydasına ek olarak, yeni değişkenlerin varlık kazandığını ortaya koyan çalışmalara da temas etmekte, böylelikle mevcut araştırmaların fotoğrafını sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: bilgi açığı hipotezi, sistematiği analiz, siyasi bilgi.

ABSTRACT

When searching Google Scholar for knowledge gap hypothesis research, we come across more than 6,500,000 studies around the world. About 4,800,000 of this number only focus on the research that forms the framework of the political knowledge and knowledge gap hypothesis. Considering the fact that the starting point of studies on the subject dates back to the 1970s, it seems that the quantitative value of the contributions of these studies to the field contributes to the value of the findings in their content. Our study, on the other hand, was published in English between 2018-2023 (the last five-year

period) and focuses on scientific research that establishes the relationship between the knowledge gap hypothesis and political knowledge, which seems to be the most cited. The general search for the articles in question, the limitation of which is determined in this focus axis, is carried out in the Google Scholar database in July 2023. After a systematic review, it is aimed to reveal the mutually exclusive and mutually exclusive aspects of the studies conducted around the world in the years 2018-2023. Since the 1970s, when the knowledge gap hypothesis emerged, it has been found that in almost all of the studies that it has defended as the basic assumption and shaped its research in this direction, different socio-economic level, education level, gender and motivation variables form the basis of the difference in knowledge level among individuals and increase the knowledge gap. However, there are also findings to the contrary. In addition, the results of some researchers document that the media used and the time spent in the media are the main determinants. Some studies show that online environments, which are widely used today, eliminate the knowledge gap between individuals, regardless of education level or socio-economic level, motivation or gender variables. This doubles its visibility when it comes to political issues. Therefore, even if it is not surprising that the first studies in the 1970s, in which the orientation to traditional media deepened the formation of knowledge gaps among individuals, is not surprising today, it is surprising to find that the researches conducted only in the last five years have changed among themselves. The rapidly changing media environments in parallel with the development of technology undoubtedly revise the basic assumptions of the information gap hypothesis, prompting us to rethink. Our research, which deals with the studies related to the knowledge gap and politics-related issues of the last five years, touches on the studies that reveal the emergence of new variables, in addition to the common denominator that of course some variables maintain their stability, thus presenting the photograph of the current researches.

Keywords: knowledge gap hypothesis, systematic analysis, political knowledge

ANALYSIS OF THE BUSINESS FEASIBILITY STUDY IN THE FIELD OF COOPERATIVE CATERING FOR UIN K.H. ABDURRAHMAN WAHID PEKALONGAN

Bagas Surya Buana, Eka Kurniawati, Amalia Ayuningtyas, Sukma Purbaningrum, Putri Utami, Sisca Aprilia

UIN K.H. ABDURRAHMAN WAHID PEKALONGAN

ABSTRACT

This research article discusses the business feasibility study of one of the businesses in the Student Cooperative of UIN K. H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, namely the catering business. This study used interviews with the head of the business sector in the catering sector. This research yielded several results regarding the Business Feasibility Study in Student Cooperative Catering Businesses at UIN K. H. Abdurrahman Wahid Pekalongan. Some of the things we get are food businesses in the catering sector such as rice boxes, snack boxes, and tampah snacks. The marketing method used is by distributing pamphlets on social media. The capital used in this catering business is not too large, if you look at the results from the sales made, this catering business is sufficient to produce from the initial capital and income received each month.

Keywords: catering business, Kopma UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan

YENİ NESİL SAVAŞ BAĞLAMINDA DEĞİŞEN ÇATIŞMA DİNAMİKLERİ: HİBRİT SAVAŞ VE GELECEĞİ**CHANGING CONFLICT DYNAMICS IN THE CONTEXT OF NEW GENERATION WARFARE: HYBRID WARFARE AND ITS FUTURE**

Dr. Öğr. Üyesi Gül Seda ACET İNCE

Malatya Turgut Özal Üniversitesi

ÖZET

Evrendeki her şey bir devinim ve döngü içindedir. Bu devinim fiziksel, biyolojik alanlarda olduğu gibi toplumların yaşayışı ve savaşlar da dahil olmak üzere insan etkileşimlerini de kapsamaktadır. Toplumlar zamanla kültürel, sosyal ve ekonomik yönlerden değişirken savaşlar da kullanılan teknoloji ve stratejiler açısından değişmiş ve dönüşmüştür. Bu süreçte devletin ve askeri stratejilerin merkezde yer aldığı geleneksel savaş anlayışı da değişmiş daha az askeri güce dayalı hale gelmiş onun yerine bilgi, iletişim ve teknolojik stratejileriyle şekillenmeye başlamıştır. Savaşın doğasında meydana gelen bu değişimi ifade etmek için yeni nesil savaş olarak ta tanımlanabilecek hibrit savaş kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Hibrit savaşta konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan (teknolojik altyapı ile siber saldırılar, dezenformasyon kampanyalar ve ekonomik zararara uğratma) yöntemleri bir arada bulunmakta ve rakibe daha fazla zarar verilmesi amaçlanmaktadır. Günümüzde sosyal medya ağlarının bu derece yaygın kullanılmasıyla çok kısa sürede geniş halk kitlelerine ulaşmak mümkün olmakta ve verilmek istenen mesaj kısa sürede çok ciddi kalabalıklara ulaşabilmektedir ki bu da devletler açısından halkının desteğini almak ya da kaybetmek bağlamında oldukça önemlidir. Halkın desteğini kaybetmek halkın güven duygusunun zedelenmesi çok ciddi bir silah olarak kullanılabilir. Bu bağlamda çalışmada, savaşın değişen ve dönüşen yönü ele alınarak yeni nesil savaş olan hibrit savaş her yönü ile ayrıntılandırılacaktır. Ardından hibrit savaşın gelecekte ne yönde evrileceği yönünde çıkarımlarda bulunulacaktır. Sonuçta ilerleyen süreçte teknolojik gelişmelerle de beraber hibrit savaşın çok daha farklı boyutlara ulaşacağı fakat yine de tamamen konvansiyonel savaşların yerini almasının oldukça zor olduğu vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Nesil Savaş, Hibrit Savaş, Konvansiyonel Savaş.

ABSTRACT

Everything in the universe is in motion and in a loop. This motion includes physical and biological aspects as well as the life of societies and human interactions, including wars. While societies change culturally, socially and economically over time, warfare has also changed and transformed in terms of technology and strategies used. In this process, the traditional understanding of war, in which the state and military strategies are at the center, has also changed and has become less militarized. Instead, it started to take shape with information, communication, and technological strategies. The concept of hybrid warfare, which can also be defined as new generation warfare, has been used to express this change in the nature of war. Conventional and non-conventional (technological infrastructure and cyber-attacks, disinformation campaigns and economic damage) methods coexist in hybrid warfare and it is intended to cause more damage to the opponent. Today, with the widespread use of social media networks, it is possible to reach large masses of people in a very short time and the intended message can reach very serious crowds in a short time, which is very important for states in terms of gaining or losing the support of their people. Losing the support of the people and damaging the public's confidence can be used as a very serious weapon. In this study, hybrid warfare, which is a new generation warfare, will be discussed in every aspect by considering the changing and transforming aspect of war. Then, inferences will be made about how hybrid warfare will evolve in the future. As a result, it will be emphasized that hybrid warfare will reach much more different dimensions with technological developments in the future, but it will still not completely be able to replace conventional warfare.

Key Words: New Generation Warfare, Hybrid Warfare, Conventional Warfare.

RESOURCE DEPENDENCIES OF NGOs: A REVIEW AND EVALUATION OF THE LITERATURE

Dr. Oğuzhan ÖZTÜRK

İzmir Bakırçay Üniversitesi, İİBF, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü

ORCID ID: 0000-0001-7959-9535

ABSTRACT

Non-Governmental Organizations (NGOs)¹ differ from profit-oriented businesses and public institutions in terms of their main objectives and activities. Therefore, as a different type of organization, the resources that CSOs need in terms of the continuity of their activities may differ. In this study, a review and evaluation were conducted on the literature on resource dependencies of NGOs. In this sense, the study aims to reveal the prominent patterns in the literature in terms of the resources that NGOs need and that form the basis of their dependence, and the actions they take to manage these dependencies. In this context, 113 articles (include empirical research, early access and review documents) on resource dependencies of NGOs were examined from *WoS (Web of Science)* and *Scopus* databases.

As a result of the review, "*funding/financing*" and "*volunteer/member engagement and/or public support*" stand out **as the critical resources needed by NGOs**, whose primary purpose is to benefit the society, in terms of the continuity of their activities. In articles on financial sustainability of NGOs, it is seen that the funds/financing resources they need are provided through government/state supports and donors' resources (donations). Additionally, it has been found that contextual factors such as "*modifications/developments in the institutional and political environment*" and "*COVID-19*" play a crucial role in ensuring the continuity of NGOs' operations by accessing the resources they need (or in the formation of an uncertainty due to their inability to reach the relevant resources). Among the **strategic actions taken by NGOs to manage their dependence on the resources** they require, "*revenue diversification*", "*interlocking boards of directors*", "*accountability and transparency*", and "*political ties/actions and lobbying*" stand out in the articles. When it comes to providing revenue diversity, it is clear that NGOs have become market oriented and have turned more toward the market, and commercialization (generating commercial income) is a highly favored way to eliminate the financial uncertainty created by the dependence on government/state supports and donations.

Resource Dependence Theory (RDT) has been the most frequently utilized explanation framework regarding resource dependencies of NGOs in the articles I analyze, as is evident from the patterns that formed as a result of the review. In addressing both the resources that lead to dependence and the ways/methods employed to control that dependence, Institutional Theory and Agency Theory have also been utilized in conjunction with RDT.

¹ Non-Profit Organizations (NPOs) and Civil Society Organizations (CSOs) are included in the NGOs concept. In fact, all pertinent terms were used in the initial search to identify relevant literature.

SIMULATION MODEL OF A SINGLE-PHASE INVERTER USING SPWM UNIPOLAR
TECHNIQUE*Ramzi EL IDRISSEI**¹*LPMAT Laboratory, Faculty of Sciences Ain Chock, Hassan II University, Casablanca, Morocco**Abdelkabar BACHA^{2,3}*²*LRI Laboratory, ENSEM, Hassan II University, Casablanca, Morocco*³*Higher Institute of Maritime Studies (ISEM), Casablanca, Morocco**Fatima LMAI¹*³*Higher Institute of Maritime Studies (ISEM), Casablanca, Morocco***ABSTRACT**

This paper presents the simulation of a single-phase inverter using sinusoidal pulse-width modulation (SPWM) unipolar technique. The circuit has been simulated using the Matlab/Simulink program. As a switch, the Insulated Gate Bipolar Transistor (IGBT) has been used. The three major elements of single-phase inverter circuits are the inverter part, which consists of an IGBT switch, the control circuit, that creates switching pulses, and the filter part, which includes inductors, capacitors, and resistors to reduce harmonic. The total harmonic distortion (THD) of a single-phase inverter is significantly influenced by the modulation index. By adjusting the modulation index, the amplitude of the output voltage waveform can be controlled, which directly affects the spectral distribution of harmonics in the output signal. By reducing THD, it is possible to improve the power quality by eliminating the harmonics that are present in the inverter output voltage. Through the use of the SPWM technique, the operational efficacy of a single-phase inverter is investigated in this research. The results of the simulation show the output of the sine wave with the output voltage of 220 V and 50 Hz.

Keywords: Single-Phase Inverter, SPWM, LC Filter, THD.

HOLISTIC STRATEGIES FOR NOISE REDUCTION: INTEGRATING ARCHITECTURE AND ENGINEERING PRINCIPLES

Melik Sami¹, Khelil Sara²

*^{1,2} Department of architecture, Mohamed Khider Biskra University, Biskra, Algeria. /LACOMOFA
Biskra laboratory*

ABSTRACT

Noise pollution in urban areas affects millions, leading to health issues and reduced productivity. Addressing this requires holistic noise reduction strategies that combine architectural and engineering principles. This article delves into these integrated approaches, exploring their benefits and challenges. Through case studies and research, it underscores the importance of collaboration between architects and engineers in combating noise pollution.

Noise pollution in urban areas affects millions globally due to urbanization and industrialization. Congested urban spaces, increased transportation, construction, and industrial activities amplify noise. Pollution of this sort has been demonstrated to induce sleep disruptions, heightened blood pressure, and cognitive deficiencies amongst those subjected to its influence. The adverse effects highlight the need for integrated noise reduction strategies. Solutions should merge architectural and engineering principles.

Noise reduction is crucial for mental and physical health, preventing stress and hearing impairment. Strategies should combine architectural designs, like sound-absorbing materials, with engineering solutions like soundproof windows. Collaborative efforts between architects and engineers ensure efficient and cost-effective noise reduction. Implementing these measures from the design phase is economical. Proper noise control enhances the quality of life in various settings.

Finding holistic noise reduction strategies is vital due to the health risks from prolonged noise exposure. Excessive noise can cause stress, sleep disturbances, and cardiovascular diseases. Traditional noise reduction methods, like sound barriers and insulation, only offer partial solutions. Integrated architectural and engineering approaches offer more comprehensive results. Such strategies emphasize building designs that prioritize noise reduction from inception. Features include sound-absorbing materials, proper building orientation, and design elements to counter noise. Addressing noise holistically can enhance the health and comfort of future buildings' occupants, promoting well-being.

Integrating architecture and engineering principles is key for holistic noise reduction strategies. This interdisciplinary approach fosters innovative solutions addressing comprehensive noise concerns. Architects use sound-absorbing materials, design noise-minimizing spaces, and implement landscaping features like green walls to reduce noise. Engineers leverage structural dynamics, designing buildings with built-in noise reduction mechanisms and damping materials. Traditional noise reduction often neglects the root causes, focusing mainly on sound insulation. By incorporating engineering into architectural design, sound waves can be dispersed and redirected using diffusers and baffles. Strategic placement of structural elements, like windows, also curbs noise transmission. This combined approach offers the potential for healthier, acoustically-optimized urban environments.

For the "Holistic Strategies for Noise Reduction" article, the methodology encompasses a comprehensive literature review on noise reduction, focusing on the blend of architecture and engineering. This is followed by a detailed comparative study of diverse case studies to assess their effectiveness, challenges, and lessons. Findings from both phases are consolidated to formulate conclusions and recommendations. The entire process culminates in peer review for validation and subsequent finalization for publication.

Architectural principles for effective noise reduction emphasize spatial organization, with noisy areas segregated from quiet zones, and the strategic use of sound insulation materials and techniques. Proper placement of windows, along with the building's shape, can naturally disrupt sound waves, while interior

finishes can absorb excess noise. Using sound-absorbing materials like acoustic panels, considering the environmental impact and durability of noise reduction materials, and integrating dense construction elements like concrete are all essential. Additionally, holistic approaches, blending architectural and engineering tactics such as green walls and double glazing offer comprehensive noise reduction solutions.

Engineering principles are vital for effective noise reduction strategies. Key techniques include using sound-absorbing construction materials to dampen sound waves and prevent reverberation. Engineers utilize noise barriers, like solid walls, to block noise and vibration isolation systems to absorb vibrations. Computer simulations aid in predicting acoustic building performance. Noise control in HVAC systems uses sound attenuation methods, while electrical systems employ filters and grounding. In transportation, noise-reducing materials and barriers minimize traffic noise impact. Active noise control (ANC) technology cancels out unwanted noise, and advancements in sound absorption materials offer innovative solutions. Combining architectural and engineering techniques provides comprehensive noise reduction, fostering healthier environments.

This study examined the effectiveness of holistic noise reduction strategies combining architectural and engineering principles. It involved an in-depth literature review, simulations, and controlled experiments. Architectural elements, like sound-absorbing materials, reduce indoor noise. Engineering techniques, such as mufflers, prevent noise propagation. The combined approach offers substantial noise reduction. Environmental factors influence strategy effectiveness. Integrating both principles ensures optimal noise reduction.

ACOUSTIC URBANISM: REDEFINING CITYSCAPES THROUGH THOUGHTFUL NOISE MANAGEMENT AND DESIGN

Melik Sami¹, Khelil Sara²

*^{1,2} Departement of architecture, Mohamed Khider Biskra University, Biskra, Algeria. /LACOMOFA
Biskra laboratory*

ABSTRACT

Urban environments suffer from sound pollution due to diverse noise sources like traffic and construction. These noises impact residents' health and the overall city quality of life. "Acoustic Urbanism" is a new approach focusing on noise management in city design. The article explores Acoustic Urbanism's strategies to improve urban acoustic environments. It emphasizes the importance of managing noise in urban planning and public health discussions.

Noise pollution in urban areas arises from various sources and is intensified by the increasing population and urbanization. Technological advancements further elevate city noise levels. Excessive noise impacts human health, causing sleep issues, cardiovascular diseases, and cognitive impairments. Noise pollution also negatively affects wildlife, altering their behaviors and communication. Addressing urban noise requires effective management strategies and thoughtful urban design. Enforcing noise regulations and involving stakeholders is essential for creating sustainable cities prioritizing well-being and environmental quality.

Thoughtful noise management in urban planning profoundly affects city dwellers' quality of life. Excessive noise causes health issues like stress, impaired concentration, sleep disturbances, and cardiovascular problems. Urban planning strategies, such as noise barriers, building placement, and green spaces, can improve city acoustics and livability. Proper noise management fosters social cohesion and community interaction. Soundscapes conducive to well-being promote socialization, communication, and vibrant public spaces. Incorporating noise management is essential for sustainable, harmonious urban environments.

Acoustic Urbanism emphasizes noise management and design's role in shaping cityscapes. Urban noise affects city residents' quality of life significantly. Effective noise management can make cities more pleasant and livable. Strategies include sound barriers, absorptive materials, and placing them in high-traffic or industrial areas. Natural elements like green spaces and water features can reduce noise impact. Incorporating acoustic design in public spaces, buildings, and infrastructure fosters harmony. Acoustic Urbanism can redefine cityscapes, acknowledging sound's impact on health, society, and culture. Green infrastructure, street design, and urban planning integration can enhance urban acoustic environments. Engaging the community early in design processes ensures inclusive cities. Technology, like noise mapping and smart city tools, can monitor and manage noise. Acoustic Urbanism, as an interdisciplinary approach, prioritizes human well-being, promoting healthier urban experiences.

The methodology aims to understand Acoustic Urbanism through literature reviews and comparative case studies. Literature review involves examining a wide range of academic sources, searching databases like JSTOR and Google Scholar using specific keywords. Data extraction will focus on identifying key principles, trends, and challenges in Acoustic Urbanism. The comparative study will select diverse urban settings, collecting data on noise levels, interventions, their impact, and challenges in implementation. The analysis will compare design approaches, the effectiveness of interventions, and faced challenges across cities. The methodology will synthesize findings, acknowledging potential limitations, and conclude by highlighting Acoustic Urbanism's significance and offering recommendations. This approach offers a deep understanding of Acoustic Urbanism's application across different urban scenarios.

High noise pollution levels were prevalent in the studied cities, often exceeding WHO's recommended limits, emphasizing the need for effective noise management in urban areas. Acoustic interventions like green roofs, walls, and sound-absorbing materials significantly reduced ambient noise. These

interventions also improved residents' perception of urban spaces. Excessive noise negatively impacts physical and mental health, increasing risks like cardiovascular diseases. Chronic noise exposure can lead to sleep disturbances and cognitive issues. Noise pollution alters animal behavior, especially birds, affecting their reproductive success and can cause habitat disruptions and population decline. Thus, urban noise management is essential for both human and environmental well-being.

Acoustic urbanism is a novel approach that redefines cityscapes using sound management and design. Examining its principles shows the benefits of its global application. The relationship between sound, space, and urban areas helps architects design harmonious and inclusive cities. Technological advancements offer innovative solutions for urban acoustic experiences. Challenges include public perception, political issues, and budget constraints. Collaboration and research are essential to establish acoustic urbanism guidelines. Sound-conscious design in urban planning can enhance life quality, promote sustainable development, and boost social well-being. This research underscores the importance of addressing urban noise pollution, advocating innovative solutions like acoustic zoning. Collaboration among researchers, planners, and policymakers is vital to reimagine and improve city design and experiences.

Acoustic urbanism can redefine cities through sound management and design. Recognizing sound's impact can help architects and planners craft harmonious cities. Implementing noise policies and integrating soundscapes improve health, social cohesion, and quality of life. Acoustic design in urban areas enhances experiences and promotes sustainability. Yet, understanding the intricate connection between sound, cities, and human behavior requires more research. Addressing noise challenges and promoting acoustic urbanism can lead to vibrant and sustainable cityscapes for all.

SOUNDSCAPE BRANDING IN PUBLIC TRANSPORT: CREATING IDENTITY THROUGH ACOUSTIC DESIGN

Melik Sami¹, Khelil Sara²

*^{1,2} Department of architecture, Mohamed Khider Biskra University, Biskra, Algeria. /LACOMOFA
Biskra laboratory*

ABSTRACT

Soundscape branding uses sound to craft a unique brand identity. This concept is explored in the context of public transport's acoustic design. Public transport, integral to urban settings, transports many individuals. This provides a chance for brands to communicate their values distinctively. Sound can enhance the passenger experience and brand perception. This article discusses soundscape branding's role, benefits, and implications in public transport. The insights benefit marketers, designers, and policymakers in enhancing transport branding.

Soundscape branding designs unique auditory experiences through intentional acoustic environments. Recently, it's been recognized as a differentiation tool in crowded markets. In public transport, it shapes the identity of a system or its operating company. Elements like announcements, music, and ambient sounds convey messages and evoke emotions. This enhances the passenger experience beyond traditional visual branding. Engaging passengers multisensorily is the goal. Grasping soundscape branding's background illuminates its potential in public transport identity.

Acoustic design is vital in public transport due to inherent noise. This noise can impact passenger comfort and the overall experience. Effective design reduces unwanted noise, optimizing sound quality. Materials and layout choices can diminish noise in vehicles and stations. Acoustic branding uses distinctive sounds, fostering a passenger brand connection. This strengthens the system's unique brand image. Thus, acoustic design is key for a memorable public transport experience.

This scientific article delves into soundscape branding in public transport and its identity formation via acoustic design. It merges branding strategies with acoustic elements in buses and trains. Through a literature review, observations, and case studies, it examines sound's influence on brand perception and user experience. The article underscores acoustic design's role in crafting unique public transport identities and sees soundscape branding as a potent marketing tool. It augments branding, acoustics, and transport knowledge, offering insights and future research pointers. Urbanites rely on public transport daily, but crowded, noisy settings can stress commuters. Soundscape branding, with turnstile sounds, announcements, and music, offers a distinct sonic identity. This transcends mere functionality, impacting commuter emotions and fostering system-user bonds. Studies indicate soundscape branding can boost satisfaction, well-being, and perceived transport quality and safety. Hence, acoustic design's role in a memorable, positive transport experience is pivotal.

The research delves into soundscape branding in public transport, intertwining a comprehensive literature review with a comparative case study approach. Initially, the literature review will define the scope, utilize various databases and reports, extract key definitions and findings, and identify prevalent themes and gaps. In parallel, the case study segment will evaluate global public transport systems known for their acoustic branding, collecting data through user feedback and expert insights, and contrasting their strategies. This study aims to cohesively merge theoretical insights with practical findings, acknowledging inherent research limitations and pinpointing avenues for future exploration.

The study reveals that soundscape branding in public transport significantly elevates the passenger experience and establishes a system identity. Acoustic design cultivates a unique sonic environment, forging a stronger passenger-system bond. Tailored soundscapes boost mood, comfort, and satisfaction, potentially enhancing safety perceptions. This underscores the pivotal role of acoustic design in shaping transport identities. Sound elements like music differentiate transport systems, bolstering brand recognition. Authorities must balance branding with potential noise issues, and further research is essential to understand soundscape branding's varied impacts.

This study delved into the effectiveness of soundscape branding in public transport for crafting a unique acoustic identity. Findings underscore the value of soundscapes in enhancing passenger experiences and establishing a system's unique identity. Evaluating global case studies demonstrated the role of soundscapes in fostering positive emotions and a sense of place. Cultural and contextual considerations are pivotal when formulating branding strategies. Future research should analyze long-term satisfaction and global implementation challenges. Overall, acoustic design significantly bolsters public transport branding, balancing auditory pleasure with safety and functionality.

Soundscape branding in public transport uses acoustic design to craft identity and improve passenger experiences. Thoughtfully chosen auditory elements can foster familiarity and trust in customers. The technique offers benefits like enhanced brand recognition and customer loyalty. However, cultural and environmental considerations are crucial in designing acoustic environments. While further studies are needed to discern specific impacts and long-term effects, it's evident that soundscape branding can transform passenger engagement and solidify a multisensory brand identity.

GENDER OF PLACE: ADVERTISEMENTS OF ELECTRICAL APPLIANCES FOR URBAN HOUSES

*¹Leyla Bektaş Ata**¹Kadir Has University Faculty of Communication***ABSTRACT**

This study focuses on how domestic spaces such as kitchens, bathrooms, and living rooms are represented by gender in commercials for televisions produced since the 1980s. The main problem of this research is how advertisements of electrical appliances belonging to different brands approach reproduction activities and spatialize the division of labor and gender relations. Within the scope of the research, advertisements for household technologies such as refrigerators, washing machines and dishwashers, vacuum cleaners, irons and other small household appliances broadcast on TV channels in Turkey are examined. These advertisements emphasize the types of places where the roles of mother, father, spouse, partner, daughter, and son take place, how marriage and family relations are represented, and which experiences, emotions, dreams, or future aspirations are highlighted. The study analyzes how domestic roles and interpersonal dynamics have changed over the decades, as well as how distinctions such as public and private, modern and traditional are distorted or reproduced. With a holistic approach, the study examines approximately four hundred advertisements using discourse analysis, placing emphasis on the use of space. It analyzes the discourses of femininity produced in the media surrounding changing home technologies within the context of daily life and visions of the future. The study focuses on how dominant power relations are enacted and in what kind of spaces these relations are manifested. By tracing gender-oriented changes in the social structure through media content, this research provides an opportunity to comprehend the presentation and usage practices of space that have emerged over the past 40 years in Turkey's history.

Keywords: Place, gender, TV advertisements, electrical appliances, domesticity

**THE IMPORTANCE OF HUMAN RIGHTS EMPHASIS IN SOCIAL WORK EDUCATION
SOSYAL HİZMET EĞİTİMİNDE İNSAN HAKLARI VURGUSUNUN ÖNEMİ***Ferman ERİM**Dr. Öğretim Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi**ORCID NO: 0000-0002-4994-4016***ÖZET**

Sosyal hizmet eğitimi; vaka yönetimi ve danışmanlık becerilerini, bireyi çevreleyen biyo-psiko-sosyal çevreye yönelik kültürel ve entelektüel yetkinliği, sosyal adalet kavramını içselleştirmeyi, sosyal politika araçlarını tanımayı ve bu bilgi sistemini bireyin refahını inşa etmek için kullanmayı içeren bir süreçtir. Tarihsel olarak sosyal hizmet mesleği, hayırseverlik yaklaşımından “insan hakları paradigmasına” doğru bir süreçte gelişim göstermiştir. Bu bağlamda sosyal hizmet eğitiminde insan hakları vurgusu, mesleğin ve sosyal hizmet uzmanının gelişimi için oldukça önemlidir.

İnsan haklarının gelişimi tarihsel bir süreçtir. Bu gelişimin arka planında bireylerin, grupların ve toplumların sosyokültürel ve politik deneyimleri mevcuttur. Bu boyutuyla “hak “ kavramına yönelik kültürel farklılıklar ve değişimler, tanımlanmış insani ihtiyaçlar ile önemli bir etkileşim içindedir. Hem Doğu dünyası hem de Batı dünyası, bu etkileşim için de karakterize olmuş insan hakları kavramlarına sahiptirler. 18. Yüzyılda “Medeni ve siyasi haklar” etrafında çerçevelenen ve devamında günümüzde “Sürdürülebilir yaşam hakları”na uzanan insan hakları tarihi, sosyal hizmet disiplinin temellerini inşa eden en önemli unsurlardan biridir. Sosyal Hizmet mesleğinin uygulanışı ve eğitim süreci, insan haklarının hem farkındalık hem de pratik düzeydeki önemine dair vurgular barındırır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 22. ve 25. maddeleri de sosyal hizmetlerden faydalanmanın bir insan hakkı olduğunu destekler niteliktedir.

Sosyal hizmetin bir mesleki kuruluşu olan IFWS’nin 1988 yılında yayınladığı sosyal hizmet tanımında “sosyal hizmet, her insanın değerli olduğu kabulünden hareketle bir insan hakları mesleğidir” ifadesi yer almaktadır. IFSW ve IASSW’nin birlikte 2004’te birlikte yayınladıkları Sosyal Hizmet Etik İlkeler Belgesi ise “İnsan hakları ve sosyal adalet, sosyal hizmetin temelidir” vurgusu ile sonlanmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet eğitimi sürecinde de lisans düzeyindeki öğrenciler, hem ders içerikleri ve de derslerin verilmiş yöntemleri vasıtasıyla hak temelli bir bakış açısını içselleştirirler.

Sosyal hizmet mesleği, kurumsallaşma öncesi süreçlerinde bir hayırseverlik uğraşısı olarak toplumsal alanda rol üstlenmekteydi. Gelişen mesleki kurumları ve örgün hale gelen eğitim sistemiyle ihtiyaç temelli ve sonrasında insan hakları temelli paradigma çerçevesinde karakterize olmuştur. Bu üç dönemi birbiri ile karşılaştırdığımızda, sosyal hizmet mesleği ve eğitimi açısından belirgin farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu bağlamda alana dair literatürde de “mesleğin amacı”, meslek elemanının motivasyonu”, “mesleki uygulamanın hesapverebilirliği”, “mesleki uygulamanın süreci”, “mesleki güç ilişkileri”, “çalışılan müracaatçı grubunun profili”, “vurgulanan noktalar” ve uygulama alanındaki “mesleki müdahaleler” açısından önemli değişikliklerin yer aldığı belirtilmektedir.

Bu tartışmalar ışığında, sosyal hizmet eğitimi kapsamında, “insan hakları” kavramının anlamına ve değerine yönelik farkındalığın geliştirilmesi önemlidir. Bu sayede; (1)insan haklarının tarihsel süreçteki gelişimine yönelik farkındalık geliştirmek, (2)mesleki tutum ve davranışlarda insan hakları yaklaşımının benimsenmesini sağlamak, (3)insan hakları kurumlarına yönelik temel bilgi düzeyine erişmek, (4) değişen sosyal ve çevresel koşullar içinde insanın değerinin korunmasına katkı sunmak, (5) insan hakları çerçevesinin güncellenmesini sağlamak, (6) yerelin ve evrenselin bilgisini kullanabilmek ve (7) insan hakları mevzuatının etkin, koruyucu, önleyici ve insancıl kılınmasını sağlamak mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmet Eğitimi, İnsan Hakları, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

ABSTRACT

Social work education is a process that includes case management and counseling skills, cultural and intellectual competence towards the bio-psycho-social environment surrounding the individual, internalizing the concept of social justice, recognizing social policy instruments and using this knowledge system to build the welfare of the individual. Historically, the social work profession has developed in a process from the philanthropic approach to the "human rights paradigm". In this context, the emphasis on human rights in social work education is very important for the development of the profession and the social worker.

The development of human rights is a historical process. In the background of this development, there are sociocultural and political experiences of individuals, groups and societies. In this dimension, cultural differences and changes in the concept of "rights" have an important interaction with defined human needs. Both the Eastern and Western worlds have concepts of human rights that are characterized by this interaction. The history of human rights has evolved from "Civil and political rights" in the 18th century to "Rights to sustainable life" in the 21st century and is one of the most important elements building the foundations of the discipline of social work today. The education and intervention process of the social work profession emphasizes the importance of human rights at both the awareness and practical level. Articles 22 and 25 of the Universal Declaration of Human Rights also support that benefiting from social services is a human right.

The definition of social work published in 1988 by IFWS, a professional organization of social work, states that "social work is a human rights profession based on the assumption that every human being is valuable". The Social Work Ethical Principles Document published by IFSW and IASSW together in 2004 ends with the emphasis that "Human rights and social justice are the foundation of social work". In this context, in the process of social work education, undergraduate students internalize a rights-based perspective through both the course content and the delivery methods of the courses.

In its pre-institutionalization processes, the social work profession had a role in the social environment as a philanthropic endeavor. By its developing professional institutions and formalized education system, it has been characterized within the framework of a needs-based and then human rights-based paradigm. When we compare these three periods with each other, there are significant differences in terms of the social work profession and education. In this context, it is stated in the literature on the field that there have been significant changes in terms of "the purpose of the profession", "motivation of the professional staff", "accountability of professional practice", "process of professional issues", "professional empowerment relations", "profile of the client group", "emphasized points" and "professional interventions" in the field of practice.

Our focus of these discussions, it is important to develop awareness of the meaning and value of the concept of "human rights" within the scope of social work education. In this way, it will be possible to; (1) develop awareness of the historical development of human rights, (2) ensure the adoption of a human rights approach in professional attitudes and behaviors, (3) reach a basic level of knowledge about human rights institutions, (4) contribute to the protection of human value in changing social and environmental conditions, (5) update the human rights framework, (6) use the knowledge of the local and the universal, and (7) ensure that human rights legislation is effective, protective, preventive and humane.

Keywords: Social work, Social work education, Human rights, Universal declaration of human rights

**SEXUAL ABUSE AND PREVENTION IN CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS
ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARDA CİNSEL İSTİSMAR VE ÖNLENMESİ**

Dr. Öğr. Üyesi Özge ÜNLÜ

İzmir Demokrasi Üniversitesi

ÖZET

Rıza yaşının altında bulunan bir çocuğun, cinsel açıdan olgun bir yetişkinin cinsel doyumuna yol açacak bir edim içerisinde yer alması ya da bu duruma göz yumulması olarak tanımlanan cinsel istismar; sözel istismar, cinsel içerikli telefon konuşmaları, teşhircilik, röntgencilik, cinsel amaçlı dokunma ya da kucaklama, çocuğun vücuduna çıplak tenle dokunma ya da dokunmasını sağlama, vücuda cisim sokma, cinselliğe şahit etme, ensest gibi şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Klinik çalışmalar; kız çocuklarının erkeklere göre cinsel istismara daha fazla maruz kaldığını, ancak erkek çocuklarının da istismara uğrama oranının azımsanmayacak sayıda olduğunu göstermektedir. Ayrıca, yapılan çalışmalarda özel gereksinimli çocukların normal gelişim gösteren akranlarına oranla 4 ile 10 kat daha fazla istismara uğradıkları, istismarcıların ise genellikle erkek ve özellikle de mağdurun akrabası, komşusu veya bir şekilde çevreden tanıdığı biri olduğu belirtilmektedir. Özel gereksinimli çocukların istismara daha sık uğramasının nedenleri; kendilerini koruma beceri ve deneyimlerine sahip olmamalarından, haklarını bilmemelerinden, suçlunun uyguladığı davranışın bir saldırı ya da tecavüz girişimi olduğunun farkına varamamalarından, tehlikeli durumlarda kendilerini nasıl koruyabileceklerine ilişkin eğitim almamış olmalarından, iletişim becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle kendilerine yapılan saldırı ya da kötülük başkalarına anlatamamalarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle cinsel istismarın önlenmesinde erken çocukluk döneminden itibaren çocuklara eğitim verilmesi son derece önemlidir. Çocuğun kendisine yapılan cinsel amaçlı bir dokunmayı, diğer dokunma biçimlerinden ayırabilmesini sağlayacak biçimde bilgilendirilmesinin, bu gibi davranışlara “Hayır” demeyi öğrenmesinin, tehlikeli ortam ya da istismarcıdan uzaklaşması gerektiğini bilmesinin ve böyle bir durumla karşılaştığında, en başında bir yakınına ya da güvendiği birine durumu açmasının sağlanması önemli bir istismarı önleme hedefidir. Çocuklara kazandırılması hedeflenen cinsel istismarı önleme becerilerinin edinilip edinilmediği gözlenerek ya da tuzaklanarak değerlendirilmeli ve gerekiyorsa her biri için telafi edici öğretim düzenlemeleri yapılmalıdır. Bu çalışmada özel gereksinimli çocukların cinsel istismardan korunmalarına yönelik hazırlanmış olan önleme programlarında bulunması gereken bileşenler incelenmiş olup dinleyicilerle paylaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cinsel istismar, Cinsel istismarın önlenmesi, Özel gereksinimli bireyler, Özel eğitim.

ABSTRACT

Sexual abuse, which is defined as the participation of a child under the age of consent in an act that leads to the sexual gratification of a sexually mature adult, or the condoning of such a situation, can take the form of verbal abuse, sexually explicit telephone calls, exhibitionism, voyeurism, touching or hugging for sexual purposes, touching the child's body with bare skin or forcing the child to touch it, inserting objects into the body, witnessing sexual acts, incest. Clinical studies show that girls are more likely to be sexually abused than boys, but the rate of abuse of boys is also significant. In addition, studies show that children with special needs are 4 to 10 times more likely to be abused than their typically developing peers, and that the perpetrators are usually male, especially the victim's relatives, neighbours or someone they know in some way from their environment. The reasons why children with special needs are more likely to be abused are that they do not have the skills and experience to protect themselves, they are unaware of their rights, they do not realise that the perpetrator's behaviour is an assault or attempted rape, they have not been trained to protect themselves in dangerous situations, and they cannot tell others about the assault or harm done to them due to a lack of communication skills. For this reason, it is extremely important to educate children from an early age about the prevention of sexual abuse.

Ensuring that the child is informed in a way that enables him/her to distinguish sexual touching from other forms of touching, to learn to say "no" to such behaviour, to know that he/she should stay away from the dangerous environment or the abuser, and to confide in a relative or someone he/she trusts in such a situation is an important goal of abuse prevention. The acquisition of sexual abuse prevention skills by children should be assessed by observation or trapping and, if necessary, compensatory teaching arrangements should be made for each of them. This study examines the components that should be included in prevention programmes designed to protect children with special needs from sexual abuse.

Keywords: Sexual abuse, Prevention of sexual abuse, Individuals with special needs, Special education.

EVDE BAKIM HEMŐİRELERİNİN TÜKENMİŞLİK SENDROMU KAYGI DURUMU
TARAMASISCRANING STATUS OF HOMECARE NURSES RELATED TO BURNOUT SYNDROME
AND ANXIETY

Prof. Dr. Öğr. Üy. Emel Aner Aktan

Buse BODUR

Uzman Klinik Psikolog

Niőantaőı Üniversitesi – İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakóltesi, Klinik Psikoloji, İstanbul, Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0000-0000-0000>

ÖZET

Sağlık alıőanları, özellikle Covid-19 pandemisi gibi zorlu süreçlerde tükenmişlik sendromu riski altındadır. Yoğun bakım ve palyatif bakım gibi alanlarda çalışan hemőireler, travmalara ve stresli durumlara maruz kalarak tükenmişlik sendromu yaőayabilirler. Pandemi sürecinde enfeksiyon riski, iő yükündeki artış, izolasyon önlemleri ve korku gibi faktörler tükenmişlik riskini artırır. Evde bakım hemőireleri ise Covid-19 tehdidiyle baőa çıkmak için yaőlı bireylere destek olmaktadır. Sağlık alıőanlarının tükenmişlik sendromuyla mücadele etmek için kişisel, mesleki ve kurumsal stratejilere ihtiyaç vardır.

Anahtar kelimeler: Tükenmişlik sendromu, sağlık alıőanları, evde bakım hemşireliği

ABSTRACT

Healthcare workers are at risk of burnout syndrome, especially in challenging processes such as the Covid-19 pandemic. Nurses working in areas such as intensive care and palliative care may experience burnout syndrome by being exposed to traumas and stressful situations. During the pandemic process, factors such as the risk of infection, increase in workload, isolation measures and fear increase the risk of burnout. Home care nurses, on the other hand, support elderly individuals to cope with the threat of Covid-19. Personal, professional and institutional strategies are needed to combat burnout syndrome of healthcare professionals.

Keywords: Burnout syndrome, healthcare workers, home care nursing.

GAGAUZ TÜRKÇESİNDE ŞART KİPİNİN İŞLEVSEL YÖRÜNGEDEKİ SEMANTİK ANALİZİ

A SEMANTICAL ANALYSIS OF THE CONDITIONAL MOOD IN THE FUNCTIONAL ORBIT IN GAGAUZ TURKISH

Leyla DİLEK

ORCID ID: 0000-0003-3083-2214

ÖZET

Araştırmada Gagauz Türkçesinden yansıyan şart kipinin işlevsel yörüngedeki semantik vurgusu ele alınmıştır. Zamansal kaygı güdülmeden tasarlanan ve eylemselliğin gerçekleşme kriterinin başka bir eylemsel olguya bağlı olduğunu belirten anlamsal kategorinin, koşul ögesini nitelediği belirmiştir. Söylem ekseninde meydana gelen bir oluşu veya kılışı; dilek, istek ya da rica faktörüyle imgeleyen bu kip, fiil kök ve gövdeleriyle kaynaşan –sA eki aracılığıyla anlam kazanarak hareketin estetiksel bildirişimini etkin kılmıştır. Bağlam ve koşullar doğrultusunda sembolize edilen anlamsal perspektif, metin bağlamında irdelenen şart izleğini derin katmandan yüzey katmana transfer etmiştir. Yorumsal analiz motifiyle anlamsal boyuta taşınan işlevsel mekanizma, şart unsurunun polisemi yapıdaki saklı birimlerini gün yüzüne çıkarmıştır.

Çalışma, anlam ve işlev merkezli olup Gagauz Türkçesine özgü dil bilimsel önermelerin ve değişken öz yapıli anlatı reaksiyonlarının açığa çıkmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda dizayn edilen kipsel örüntü, estetik ulamdaki değişim potansiyelini sanatsal yönde desenleyerek düşünsel diyalektiğin lirik ezgisini yeniden tasarlamaktadır. Bu nedenle gözlem şemasının ilk aşamasında koşul tarzında sesletilen bir işlev, cümlede ayrımlı ve derin anlam kuşaklarına bürünebilmektedir. İşlevsel bir üslupla harmonize edilen otantik görüngünün, kimi zaman cümle ve cümlelerüstü ögelerin göstergesi olan paragrafı kimi zaman da metin bağlamını işaretlediği görülmektedir. Yorumsal kreasyonun dizaynı ve isimlendirme işleminin oluşum süreci de bu anlamsal yoğunluğa bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla Gagauz Türkçesine dair yazınsal platformdan yansıyan şart kipinin, sıra dışı bir düşünlemlen senkronize edildiği, vokabüler yelpazenin armonik bir çağrışımla zenginleştiği tespit edilmektedir.

Araştırma sürecinde metin bağlamında çözümlenen şart kipinin anlam evrenini görüntüleyebilmek adına, semantik lokasyondan ilham alınmıştır. Koşul dizgesinin konumlandığı sanatsal bölgede, şart vektörünün dışında başka estetiksel bağdaşımın oluşumuna yönelik orijinal verilere ulaşılmıştır. Böylelikle Gagauz Türkçesinde özgün bir şart kipinin varlığı ve bu kipin var oluş eksenine kanıt niteliğinde olan özgün edebi örgeler dikkate sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gagauz Türkçesi, Şart Kipi, Semantik, İşlev, Analiz.

ABSTRACT

In the study, the semantic emphasis of the conditional mood reflected from Gagauz Turkish in the functional trajectory is discussed. It was determined that the semantic category, which was designed without any temporal concern, and which states that the realization criterion of the activism depends on another operational phenomenon, characterizes the conditional element. A formation or behavior that occurs on the axis of discourse; This mood, which imagines with the factor of wish, desire or request, gains meaning through the suffix -sA, which fuses with verb roots and stems, making the aesthetic communication of the movement active. The semantic perspective symbolized in line with the context and conditions has transferred the conditional theme examined in the context of the text from the deep layer to the surface layer. The functional mechanism, which was carried to the semantic dimension with the motif of interpretive analysis, brought to light the hidden units of the conditional element in the polysemy structure.

The study is centered on meaning and function and provides the emergence of linguistic propositions and variable self-structured narrative reactions specific to Gagauz Turkish. The modal pattern designed in this context redesigns the lyrical melody of intellectual dialectics by patterning the potential for change in aesthetic realm in an artistic direction. For this reason, a function that is voiced in the form of a condition in the first stage of the observation scheme can take on different and deep meaning belts in the sentence. It is seen that the authentic phenomenon, harmonized with a functional style, sometimes marks the paragraph, which is indicative of sentences and supra-sentence elements, and sometimes the context of the text. The design of the interpretive creation and the process of formation of the naming process are also carried out depending on this semantic density. Therefore, it is determined that the conditional mode reflected from the literary platform of Gagauz Turkish is synchronized with an extraordinary fantasy, and the vocabular spectrum is enriched with a harmonic connotation.

In order to display the universe of meaning of the charter mode analyzed in the context of the text in the research process, the semantic location was inspired. In the artistic region where the condition system is located, the original data for the formation of aesthetic compatibilities other than the condition vector have been reached. Thus, the existence of a unique conditional mode in Gagauz Turkish and the original literary examples that serve as evidence for the existence axis of this mode are taken into consideration.

Keywords: Gagauz Turkish, Conditional Mode, Semantics, Function, Analysis.

GİRİŞ

Gramatikal yörüngede şart imgesi, kipsel bir olgu olması itibariyle tasarlama kipleri ekseninin şart kipi düzleminde belirlemektedir. Şart ögesine geçmeden önce kip-kiplik önermesini görünür kılmak, çözümlemesi yapılan dilbilimsel göstergenin anlam birimlerine ulaşmak adına önem teşkil etmektedir.

Kip; eylemin bildirdiği devinimin, oluşun ve kılınışın konuşan açısından ne tarzda iletildiğini gösterir (Akt. Özçift, 2019: 18). Kip, dilbilgisel anlamda konuşanın ruh halini ve tavrını ekler, belirteçler yardımıyla gözlemleyen cümle içi kalıplarken; kiplik, dilbilgisinin kalıplarından çıkarak dilbilim ve hatta felsefenin içerisinde yorumlanır. Konuşanın tümce üzerindeki his ve düşüncelerini ifade eder (Özçift, 2019: 25). Her kiplik temelde bir anlam incelemesidir. Semantik yaklaşıma doğal olarak sahiptir. Ancak semantik ve pragmatik incelemeleri vurgusu taşıyan incelemelerde kiplik ögesini çevreleyen bağlamda da önem kazanır (Kerimoğlu, 2011: 30). Kiplik işlevine sahip olan bir fiilin biçimsel olarak gramatikleşmiş kategorisi olarak tanımlanan kiplik çekimsel olarak bildirme, tasarlama, istek, emir, şart gibi fiille ilişkilendirilen anlam alanlarını karşıladığı, oysa kipliğin daha geniş bir alanda semantik ayrımlamaları barındıran kapsamlı bir alan olduğu belirtilir (Akt. Kerimoğlu, 2011: 71).

Gagauz Türkçesinde eylemsel örüntüye dilek-şart anlamı “-sA” eki ile verilir. Cümlede beliren eylemin gerçekleşme kriteri bir koşula bağlı olduğunda fiil ya da fiilimsilerin sonuna gelen ekler şart kipini işaretler. Şart kipiyle çekimlenen fiillerde olay, olgu ve hareketin oluşabilmesi için başka bir eylemin gerçekleşmesini dileme anlamı söz konusudur. Dolayısıyla bu kip, zaman çekimli cümlelere eklenerek temel eyleme dair koşul bildirir.

Şart çekim eki -sA, şart anlamı verdiği cümlelerde tek başına bir yargı ifade etmez. Getirildiği kelimeye şart-koşul anlamı katarak cümleler meydana getirir (Büyükyılmaz, 2019: 2). Şart kipinin dilek cümleleri geçmişe dönük olmakla birlikte, öncekinden daha az ısrarlı veya daha gerçekten uzak anlatımdadır (Banguoğlu, 2011: 468). Bu ek şart işleviyle cümle içerisinde tam bir yargı bildirmeyen yan cümle görünümüyle tasarlama ekleri içerisinde zarf-fiil eki gibi birleşik cümle kurabilen tek ektir (Akt. Benzer, 2010: 133). Şart kipi, temel cümledeki yargının gerçekleşmesini şarta bağlayan ve yalnız başına yargı bildirmeyen bir tasarlama kipidir (Korkmaz, 2019: 603).

BULGULAR

Gagauz şiir düzleminde yansıyan şart kipinin işlevsel katmandaki semantik görünümü şöyle motive edilmiştir:

1. Görüş bildirme işlevi

- Sän mäulama, pisicik,

Nända, nända tepsicik?

-Tepsicik kaymak dolu,

Bana kalsa – o sulu.

(Zanet, 2012: 94)

Şiirde; “Bana kalsa” kalıp ifadesinde “sA” şart morfeminden kaynaklı bir görüş bildirme örüntüsü dikkati çekmiştir. Konuşucu, karşı tarafa kendi düşünce ve izlenimini sunarak görüş beyan etmiştir. Şart ekinin polisemik yapısı vasıtasıyla zenginleşen anlamsal dizge, söylem atmosferini özgün bir yörüngeye taşıyarak yeniden dizayn etmiştir.

2. Dua işlevi

Yärimä bän “Gül” demäm -

Gülün ömürü kısa.

Bu söz kalmış eveldän.

(Allahım, yannış **olsa**.)

(Zanet, 1998: 46)

Şiirin anlam yelpazesinde doğrudan Allah’tan dilenen bir isteğin estetiksel yankısı hissedilmektedir. “Allahım, yannış olsa” dizesi, şart morfemiyle harmanlanarak anlamsal açıdan duayı yansıtmaktadır. Bu senkronik iletinin, nida (seslenme) sanatının da etkisiyle sanatsal bir güç kazandığı görülmektedir. Dolayısıyla konuşucunun Allah’a yönelerek dileğini içtenlikle sunması şart eki vasıtasıyla resmedilmektedir.

3. Sitem etme işlevi

Saksan, saksan, sakırdak,-

Sän seversin yımırta!

Saksan, saksan, sakırdak,-

Genä ne var aazında?

Ah, zulumka, sän hırsızka!

Vazgeçsänä çalmaktan!

Herlim biz seni tutarsak

Olacaktır dayaktan.

(Marinoglu, 2013: 64)

Şiirde; hoş gitmeyen bir durumdan ötürü öfke göstermeksizin yapılan bir yakınma söz konusudur. Şart kipi işaretleyicilerinin yer aldığı anlamsal kurguda bir sitemin varlığı sezilmektedir. Konuşucunun dinleyiciye karşı kırılmalı bir tavır sergilemesini betimleyen sitem izleğinde, gizli öfke kırıntılarının varlığı belirlemektedir.

Şiirde; saksagan kuşuna duyulan sitem dramatize edilmektedir. Konuşucu, bu zararlı kuşa olan sitemini şart morfemi bağlamında yansıtmaktadır. Yumuşak bir üslupla meramını dile getiren konuşucunun, kızgın ve üzgün ruh halinin betimlendiği görülmektedir. Saksaganın kötü alışkanlığından vazgeçmesini isteyen konuşucu, bu dileğini şart ekiyle perçinleyerek sitem izleği çerçevesinde iletmektedir.

4.Şaşkınlık işlevi

Ateş, kızgın Bucak yolu,
Yakêr – yok kurtuluş...
Daa boyunda meşâ boylu
Bir sık gölge sermiş.

Gölgesinâ toparlandım

Serinnemää alatlan,

Baksam: benim eski dostum

Kuvet tutmuş vakıtları...

Bân tanıdım seni, dostum,

Makar ki dallanmışım,

Da, diz çöküp, şükür ettim,

Ki büyük meşâ olmuşun.

(Gaydarıcı, 2012: 12)

Şiirde beklenmeyen bir durum karşısında gerçekleşen şaşkınlık ifadesi konu edilmektedir. “Baksam: benim dostum kuvet tutmuş vakıtları...”cümlesinde konuşlanan “Baksam” sözcüğü tek başına şaşkınlık sinyali vermemektedir. Bu sözce şeklen dikkat çekme düzleminde bulunsun da şiirin derin yapısı, şaşkınlık söyleminin varlığını belirgin kılmaktadır. Şiirsel önermenin bütünsel tarzda analizi, birbiriyle bağlantılı parçaların varlığı ile anlam ekseninin şekillendiğini göstermektedir. Şart kipinin teklik 1. kişi eki aracılığıyla gün yüzüne çıkan şaşkınlık işlevinin baskın işlev konumunda olduğu görülmektedir.

5. Olasılık işlevi

Biz lafların taazeliini, duygu ilinniini

Eer **kaybedärsäk**, benzeycez resimciyâ gözsüz,

Hem aktörä, ani oynêêr sessiz, hareketsiz,

Gözäl, sarp kadına, ani daatmış gözelliini.

(Bujilova, 2020: 163)

Şiirde; “Eğer biz; kelimelerin tazeliğini, duygu yelpazesini kaybedersek gözsüz bir ressam, sessiz ve hareketsiz bir aktöre, güzelliği kaybolan sarp bir kadına benzeyeceğiz.” mesajını veren konuşucu, şart ekinin çokluk 2. kişi eki vasıtasıyla olası bir durumu yansıtmıştır. Şart morfemi aracılığıyla bir olay ya da olgunun gerçekleşebileceği inancını veren görünümün olabilirlik durumu sembolize edilmiştir.

6. Bıkkınlık işlevi

Hiç yok kuvet sana karşı koymaa!

Baararsan – baar, bıktım bân seslemää

Yalannarı hem olmayan geçmişleri...

Dünnâlarım sensiz giderlär ileri...

(Zanet, 2018: 201)

Şiirde şart kipiyle çekimli olduğu halde şart anlamı dışında bir görünüm sergileyen öfke, kızgınlık, usanma tarzındaki birimlerin semantik vurgusu harmonize edilmiştir. “Baararsan –baar” ibaresi anlam konseptini güçlendirerek konuşucunun duygu evrenini doğrudan betimlemiş, bıkkınlık işlevini belirgin

kılmıştır. Metnin bütünsel açıdan değerlendirilmesi sonucu öncül işlevin, şart kipinin teklik 2. kişi vasıtasıyla beliren bıkkınlık işlevi olduğu tespit edilmiştir.

7. Şart işlevi

Deerlär zormuş işlemää

Şu kara topraa,

İş kirliymiş, ne demää,-

Zor ekmek büütmää!

Biz sa buna sınaşık –

İlin işä koyma!

(Dedelerdän biz bildik:

“Sän işä hiç doyma!”)

Çalışmarsan, bulmaycan

Kendinä kısmet,-

İşleyärsän, olacan

Saa hem selemet.

(Gaydarcı, 2011: 31)

Şiirde, “Çalışmazsan ekmek bulamayacaksın; çalışırsan hem yaşayacak hem de huzur bulacaksın.” imgesine dikkat çekilmiştir. Kısmetin, sağlığın ve huzurun olabilmesi koşula bağlanarak, şart kipinin teklik 2. kişi eki işe koşulmuştur.

8. Tavsiye-yönlendirme işlevi

Kızı ana **metinnärsä** –

brak ta kaç,

eer komşular **metedärsä** –

kap ta kaç.

Kızı çoyu **isteyärsä** –

onu al.

Da o sana eer **gelirsä** –

türkü çal.

(Kara Çoban, 2004: 33)

Konuşucu söz konusu durum karşısında dinleyiciye birtakım tavsiyelerde bulunarak var olan duruma ilişkin düşüncelerini karşı tarafın tercihinin bırakması da gizil bir yönlendirmeye de imkân sunmaktadır. Konuşucunun söylem şeridinde şart kipinden kaynaklı bir tavsiye işlevinin varlığı hissedilmektedir.

9. Abartma işlevi

Bucaam benim, sıcak Bucaam!

Bana sendän paalı er yok,

Olsa seni kaplayım kucaa,

Ölä sevgim sana var çok!

(Tukan, 2010: 37)

Konuşucu vatani olan Bucak'a olan sevgisini ve bağlılığını şart kipinin abartma ekseninde dile getirmektedir. Vatana o kadar bağlıdır ki, onu bağrına basmak, daha doğrusu kucağına alıp korumak istemektedir. Bu samimi duyguyu şart kipinin anlam atmosferinden yansıtan konuşucu, ifadeye estetiksel bir yön çizerek tasviri yörüngeyi varsıl bir odağa taşımaktadır.

10. Yalvarma – yakarma işlevi

Ölüm deer: - Bu dünnä aldangaç,

Gel da gör sän öbür dünneyi!

Bu erdä tırmandın kaç yamaç,

Ha göster, brakacan neyini?

-Göstererim sana neyimi,

Bu erdä taa yaşamadım bän,

İçimdä salt bir büyük sevgimi

Başladım halkıma derindän.

Yalvarêrım, **dönsänä** geeri,

Hazır diilim, vakıt ver bana,

Çok boşa geçirdim günneri

Ne ölüm mü geldi aklıma?

(Tukan, 2010: 160)

Şiirde konuşucu ile ölüm izleği arasında geçen diyalogta, bir yalvarışın betimsel yankısı sembolize edilmektedir. Konuşucu ölüm temine; geri dönmelerini, kendisine biraz daha zaman vermesini, hayatta çokça boş vakit geçirdiğini söylemektedir. Ayrıca “Ne ölüm mü geldi aklıma?” dizesinde konuşucu, bildiği bir şeyi bilmezden gelerek “tecahül-i arif sanatı” nı görünür kılmaktadır. Şiirin yüzey katmanında her ne kadar bir pişmanlık ve muhasebe belirtisi sezilse de derin katmanın semantik analizi, öncül anlamın yalvarma-yakarma düzleminde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla konuşucu, şart kipinin teklik 2. kişi eki aracılığıyla söz konusu saklı isteğini yansıtmaktadır.

11. İhtimal işlevi

Sän dünnädan **ayırılırsan** bendän ileri,

Can verirkana aklına getirirsin beni,

Son sonunda, bilerim, adım esecek:

Prost etmäklän mi, betvaylan mı – hiç diil belli.

(Zanet, 2018: 203)

Şiirde;” Ola ki benden evvel ayrılırsan bu dünyadan, can verirken aklına getirirsin beni. En sonunda biliyorum ki adım anılacak: Affedilmekle mi, bedduayla mı? Hiç belli değil.” mesajını veren konuşucu, olası bir durumu dile getirmiştir. Şart kipinin teklik 2. kişi eki vasıtasıyla anlamsal dizilime renk ve ahenk yüklenmiştir.

12. Merak etme işlevi

Kaledä kaun iirlär,

Kauna dilim derlär.

Biz da **gitsäk** ne derlär?

“Saymış ta gelmiş” – derlär.

(Akt. Zanet, 2017: 428)

Konuşucunun kavun yeme isteminden kaynaklı merak olgusu dikkate sunulmuştur. “Biz de kavun yemeye gidersek acaba ne derler, nasıl bir tepki alırız?” tarzındaki mesaj, merak ögesini belirgin kılmıştır. Şart kipinin çokluk 1. kişi eki aracılığıyla betimlenen anlam kümesi, merak etme işlevini aktarmıştır.

13. İstek işlevi

Nasıl mum gibi yanmaa

Taş olup ta dayanmaa?

Annatsana!

Nasıl sevgiyi korumaa,

Yıldızı göktän tutmaa?

Sölesänä!

Alış-verişlik yapmaa,

Kuş olup, gökä uçmaa-

Göstersänä!

Bu dünnedä yaşamaa,

Herbir canı annamaa

Üüretsänä!

(Tukan, 2010: 223)

Şiirin anlam atmosferinde, gerçekleşmesi imkânsız olan birtakım isteklerin duygu orbitalinden iletimi söz konusudur. Konuşucunun yoğun bir his dağarcığı ile resmettiği “annatsana, sölesänä, göstersänä, üüretsänä” tarzındaki birimler şart ekleriyle çekimli olup isteğin anlam yelpazesinde konumlanan gizil bir ricayı barındırmaktadır. Bu sözceler her ne kadar çeşitli duygu ve çağrışım modellerine bürünerek konuşucunun bilme, anlama ve merak istemini vurgulasa da şiirin derin katmandaki analiz, istek işlevinin baskın olduğunu göstermektedir.

14. Umut verme işlevi

Avşam yatarkan uyumaa,

Kimin yok umudu gelän günä.

Hiç kimsey bilmeer, ne bekleer onu:

Hoş güneşli, yalpak sabaa

Osa ölüm, ani durêr sık kapuda.

Ne da olsa – çalıştırêrız saatları.

Sabaa olunca saat altı, çalsın saatlar,

Kalksın aylä, eni günü karşılamaa.

(Sirkeli-Kristioglo, 2016: 24)

Şiirde; zaman çarkındaki saklı belirsizlikleri estetiksel bir vurguyla dile getiren konuşucu, yaşama sevinci izleğinin önemini, umut verme dizgesi vasıtasıyla aktarmıştır. “Ne da olsa” ibaresi çerçevesinde gelişen umut verme işlevi, şart morfemiyle çekimli olup anlam kuşağına sanatsal bir coşku yüklemiştir.

15. Dikkat çekme işlevi

- Ha, dostum, bana sölä,
Sanki, hepsi mi bölä:
Geç olmuş, uyku basmaz,
Yär aklımdan hep çıkmaz.

-Ya **baksana** sän bana,
Ne söyleyecem sana:
Geç olar, uyku basmaz,
Yär yanında hep durmaz.

Bän dä senin gibicä,
Hiç uyumêêrım gecä.
Geç olmuş, uyku basmaz,
Yär aklımdan hep çıkmaz.

(Ekonomov, 2019: 147)

Konuşucu, dinleyicinin ilgisini çekmek adına, şiirsel yaratının anlam kuşağında estetiksel bir yön çizerek tekrar (yineleme) ve nida (seslenme) sanatlarını işe koşmuştur. Vermek istediği iletinin dinleyici tarafından fark edilerek anlam kazanmasını ve muhatabın bakış açısının hedef noktaya ulaşmasını amaç edinen konuşucu, bu amaç doğrultusunda şart kipinin teklik 2. kişi ekiyle çekimlenen “baksana” yapısındaki dikkat çekme işlevini görünür kılmaktadır.

16. Dilek işlevi

Pençeredän kaar gelir.
Saray bana dar gelir.
Bir eşil kanatlı kuş olsam,
Sarayın üstünä **konsam**.

(Akt. Zanet, 2017: 442)

Dörtlükte; betim tablosundan yansıyan senkronik sözceler vasıtasıyla bir özlemin, isteğin ve yalnızlığın senkronik vurgusu tasvir edilmektedir. Son iki dizede ise imkânsız dileme söz konusudur. “kuş olup uçmak” mümkün olmayan bir isteği karşıladığı için, bu istem dilek imgesinin lirik bir göstergesidir. Şart kipinin teklik 1. kişi ekiyle çekimlenen “konsam” sözcüsü, şiirin bütünsel yapısında dilek işlevini inşa etmektedir.

17. Reddetme işlevi

Geldi, male, bir ursuz
Bir ursuz, bir kart ursuz,
Hem çirkin, hem kusurlu,
Cepleri para dolu.

Anam-bobam düşündü,

Beni vermää düşündü.

Verselär da gitmeycäm,

Eski yari bekleycäm.

(Akt. Zanet, 2010: 276)

Şiirde; varlıklı, çirkin ve kusurlu vasıfları olan birine varmak istemediği için bu kişiyi reddeden konuşucunun ruh hali konu edilmiştir. Konuşucu, ailesi tarafından uygun görülen söz konusu kişiye varmamak adına, eski sevgiliyi bekleme kararı almış ve böylelikle aile fertlerinin isteğine karşı gelmiştir. Şart kipinin çokluk 3. kişi eki aracılığıyla reddetme işlevi işlerlik kazanmıştır.

18. Tembih etme işlevi

- Yollayum seni, mamucuum, - dedi, -

Ankaya dünürlää.

Her Ankêyı **verisalar** –

Oyalanasın,

Her Ankêyı **vermäsalar**,

Teçä dönäsin.

Nüklayın mamusu bir gitti-geldi,

Ankêyı vermeerlär.

Anası verer, bobası verer,

Babusu vermeer...

(Akt. Zanet, 2010: 280)

Şiirin ifade skalasında ilk etapta istek, uyarı, anımsatma ve öğüt gibi yapılar belirse de esas anlamın tembih işlevi etrafında kurgulandığı tespit edilmiştir. Konuşucu, annesini dünürlüğe yollamayı planlamıştır. Bu bağlamdan hareketle annesini; kızı verilerse oyalanması, vermezlerse derhal geri dönmesi konusunda tembihlemiştir. Yaşanabilecek olumsuz bir durumu önlemek amacıyla, ince bir söylemle uyarılan dinleyici, şart kipi ekleriyle perçinlenen anlam kuşağında koşul anlamından çok uzak olan tembihleme işleviyle ikaz edilmiştir.

19. Umursamama işlevi

Al almayı oydurdum,

İçinä şeker koydurdum,

Kim ne **derse**, desin –

Bän lafımı uydurdum.

(Gaydarcı, 2018: 79)

Dörtlükte umursamaz bir üslupla muhataplara seslenen konuşucu, “Kim ne derse, desin” cümlesiyle bu tavrına güç katarak yaptığı işin doğruluk ve haklılık derecesini yükseltgen bir yapıya taşımak istemektedir. Konuşucunun, karşı tarafın tepkisine aldırmadan kendi bildiğini okuması, umursamama anlam motifiyle ifade alanı bulmaktadır. Şart ekiyle desenlenen söylem periyodu, umursamama işlevinin estetik vurgusuyla lirik bir görünüm kazanmaktadır.

20. Uyarı-ikaz işlevi

Yol üstündä bän durdum,

Yaldızlı para buldum,

Alacaksan – al beni,

Sendän iisini buldum.

(Gaydarcı, 2018: 85)

Şiirin anlam ekseninde dikkat çekme, haberdar etme, gözdağı verme ve kızgınlık tarzındaki imgelemlerle betimlenmiş bir uyarı düzlemi belirmektedir. “Alacaksan al beni; çünkü senden daha iyisini buldum.” mesajıyla muhatabı uyaran konuşucu, aslında dinleyiciyi var olan duruma ilişkin dikkatli ve aceleci davranmaya çağırmaktadır. Şart kipinin teklik 2. kişi eki vasıtasıyla resmedilen otantik periyot, uyarı-ikaz işlevini gün yüzüne çıkarmaktadır.

SONUÇ

Araştırmada Gagauz edebi kuşağından yansıyan estetiksel birimler semantik katmana taşınarak şart kipi düzleminde anlamlandırılmıştır. Betimsel bir reaksiyonla analiz edilen işlevsel boyut, gramatikal yörüngede resmedilmiştir. Semantik periyotta senkronize edilen yazınsal eksen bütüncül bir yaklaşımla tasarlanmış, anlamlandırma işlemi bağlam ve şartlar kapsamında desenlenmiştir. Şart kipinin cümleye yansıttığı anlam yelpazesinin etkin ve sıra dışı bir doğrultuya iletiminin gerçekleşmesi adına işlev odaklı birimlerden ilham alınmıştır. Böylelikle polisemik yapının güçlü bir düşünlemlerle sembolize edilmesine imkân sunulmuştur.

Çalışmada birey merkezli bazı ögeler vasıtasıyla kiplerin işlev sahasına ulaşılmıştır. Bu gramatikal verilerden hareketle; bireyin his dağarcığı, yaşam deneyimi, sosyal statüsü, tutum ve algıları gibi faktörlerin önem arz ettiği görülmüştür. Anlatı motifine yön vererek anlamsal kurgu yaratan söz konusu lirik temlerin, ifadeye coşku ve renk kattığı tespit edilmiştir. Şart kipinden kaynaklı işlevsel dizilimin ise tasviri imgelemdeki gizil sözceleri coşkun bir söylemle işleyerek anlamsal devinime kinestetik bir yön çizdiği belirmiştir. Araştırma sürecinde dilbilimsel kategoride tasarlama kipleri bünyesinde konumlanan, çoğunlukla dilek-şart kipi eki olarak nitelenen –sA morfeminin işlevsel görüntüsü dikkate sunulmuştur. Elde edilen veriler doğrultusunda -sA ekinden yansıyan işlevsel tasarım sırasıyla şu şekilde görünüm sergilemiştir:

Görüş bildirme işlevi, dua işlevi, sitem etme işlevi, şaşkınlık işlevi, olasılık işlevi, bıkkınlık işlevi, şart işlevi, tavsiye-yönlendirme işlevi, abartma işlevi, yalvarma-yakarma işlevi, ihtimal işlevi, merak etme işlevi, istek işlevi, umut verme işlevi, dikkat çekme işlevi, dilek işlevi, reddetme işlevi, tembih etme işlevi, umursamama işlevi uyarı-ikaz işlevi.

Gagauz Türkçesinin edebi dokusundan yansıyan şart morfeminin, orijinal bir senfoniyle dramatize edildiği, retorik evrenin lirik bir düşünlemlerle zenginleştiği dikkati çekmiştir. Çalışma sürecinde metin bağlamında analiz edilen şart kipinin anlam açısını çizebilmek adına anlambilim önermesinden güç alınmıştır. Şart ögesinin konuşulduğu estetiksel alanda şart ilmeği dışında farklı betimsel olguların varlığına dair ekstrem verilere ulaşılmıştır. Böylece Gagauz Türkçesinde özgün bir şart kipinin var olduğu ve bu kipin var oluş seremonisine kanıt niteliğinde olan yazınsal motifler gün yüzüne çıkarılmıştır.

KAYNAKLAR

Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 9. Basım.

Benzer, A. (2010). –sA Ekinin İşlevleri ve Dilek-Şart Ayrımı. Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 28, 131-140.

Bujilova (Hacıoğlu), V. (2020). *Sonsuza Uçan Kuşlar*. (B. Hünerli, Haz.). Çanakkale: Paradigma Akademi.

Büyükyılmaz, E. (2019). –sA Şartı Kipinin Tarihsel Gelişimi. Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (2), 61-67.

Ekonomov, S. (2019). *Gagauzologiya XIX-XXI Asirlerdä*. Gagauziya M. V. Maruneviç adına Bilim – araştırma merkezi.

Gaydarcı, G. (2011). *Ana Tarafım*. Komrat: 2. Basım.

- Gaydarcı, G. (2012). *Ana Tarafım Pietlär*. İstanbul: T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. 3. Basım.
- Gaydarcı, G. (2018). *Gagauzologia XIX – XXI Asirlerdä ‘Gagauzların Halk Yaratmaları’*, Chişinău: M. Maruneviç Adına Bilim Araştırmaları Genel Üretmök Müdürlüü.
- Kara Çoban, D. (2004). *Seçmä Yaratmalar*, Ankara: Türksoy Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*. İzmir: Dinozor Kitapevi,
- Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri ‘Şekil Bilgisi’*. TDK Yayınları, Ankara.
- Marinoglu, T. (2013). *Benim Sevgili Dostlarım*. Yayın Evi (?).
- Özçift, Y. (2019). *Tasarlama Kiplerindeki Zamanın 7. Sınıf Öğrencileri Tarafından Algılanması Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma*. (Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı.
- Sirkeli-Kristioglo, G. (2016). *Ecelin Sınırları*. Chişinău: M. Maruneviç adına Bilim Araştırmaları Merkezi Genel Üretmök Müdürlüü.
- Tukan, V. (2010). *Şiirlär*. İ. S. Firma Editorial – Poligrafică “Tipografia Centrală, Chişinău.
- Zanet, T. (1998). *Akar Yıldız*. Chişinău. Chişinev Concernul Presa,
- Zanet, T. (2010). *Gagauzluk: Kultura, Ruh, Adetlär*. Chişinău: Pontos Yayınları.
- Zanet, T. (2012). *Böcecik*. Ankara: Moldova Reblikasının Üredicilik Ministerliin.
- Zanet, T. (2017). *Gagauz Türküleri, Söleyişleri, Bilmeceleleri 2- ci kiyat*. Chişinău: Pontos Yayınları.
- Zanet, T. (2018). *Seçmä Yaratmalar “60 yaşına”*. Chişinău: Pontos Yayınları.

BİREYLERİN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN SAĞLIK ANKSİYETE DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ: SAKARYA ÖRNEĞİ**EXAMINATION OF THE HEALTH ANXIETY LEVELS OF INDIVIDUALS IN TERMS OF SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS: SAKARYA EXAMPLE**

Hüseyin ASLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü

ORCID ID: 0000-0001-8963-7638

Buse METE

² Arş. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü

ORCID ID: 0000-0001-5440-9723

ÖZET

Sağlık sistemlerinde yaşanan güncel gelişmeler sonucunda bireylerin sağlığa ilişkin algılarının ölçümü ve değerlendirilmesi önem kazanmıştır. Bu kapsamda da ele alınacak konuların başında bireylerin psiko-sosyal sağlık durumları gelmektedir. Özellikle günümüzde artan teknoloji kullanımı, koruyucu, önleyici ve rehabilite edici sağlık hizmetlerine öncelik verilmesi bireylerin sağlık anksiyete düzeylerinin belirlenmesini ve bunun kontrol altına alınabilmesini desteklemektedir. Bu çalışma kapsamında bireylerin sağlık anksiyetesi düzeyinin belirlenmesi ve sosyo-demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında "Sağlık Anksiyetesi Ölçeği" kullanılarak Sakarya ili sınırları içerisinde ikamet eden 319 bireye yüz yüze anket uygulanmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen veriler SPSS 22 programına aktararak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiklerden, faktör analizlerinden, normal dağılım testlerinden, ortalama ve standart sapma değerlerinden ayrıca one sample t-testi ve Anova testlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre bireylerin cinsiyetine, medeni durumuna, gelir düzeyine, eğitim durumuna, kronik hastalığının bulunmasına, sağlık algısına göre sağlık anksiyete düzeyinin farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu bulgular ışığında bireylerin bu sosyo-demografik özellikleri dikkate alınarak psikolojik destek programları düzenlenebilir. Bireylerin eğitim düzeyine uygun olarak sağlık ve anksiyete konusunda eğitim seminerleri planlanabilir. Ayrıca kronik hastalığı olan bireyler için sağlık anksiyetesini azaltmak ve yönetebilmek için kronik hastalık yönetimi, kendi kendine öz bakım davranışlarının geliştirilmesi konusunda destek sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Sağlık Anksiyetesi, Demografik Özellikler

ABSTRACT

As a result of current developments in health systems, measurement and evaluation of individuals' perceptions of health has gained importance. In this context, the psycho-social health status of individuals comes first. Especially today, the increasing use of technology and giving priority to preventive, preventive and rehabilitative health services support the determination of health anxiety levels of individuals and their control. Within the scope of this study, it is aimed to determine the health anxiety level of individuals and to reveal whether they differ according to their socio-demographic characteristics. Within the scope of the study, a face-to-face questionnaire was applied to 319 individuals residing within the borders of Sakarya province by using the "Health Anxiety Scale". The data obtained within the scope of the study were transferred to the SPSS 22 program and analyzed. In the analysis of the data, descriptive statistics, factor analysis, normal distribution tests, mean and standard deviation values, one sample t-test and Anova tests were used. According to the findings, it was determined that

the level of health anxiety differs according to the gender, marital status, income level, education level, presence of chronic disease, and health perception of the individuals. In the light of these findings, psychological support programs can be organized by taking these socio-demographic characteristics of individuals into account. Educational seminars on health and anxiety can be planned in accordance with the education level of individuals. In addition, for individuals with chronic diseases, support can be provided for the development of chronic disease management and self-care behaviors in order to reduce and manage health anxiety.

Keywords: Health, Health Anxiety, Demographic Characteristic

INTRODUCTION

Anxiety; It is expressed as a worrying thought (Anderson et al., 2011). Health anxiety is a psychological experience that occurs with the thought that the individual's health is under a great threat and, as a result, triggers the individual's physical and emotional anxiety symptoms (Özdelikara et al., 2018). Health anxiety can prevent patients from going to a doctor's examination and learning about possible health problems, and it can also often create a desire to check whether there is a disease in their body. Avoidance is probably due to fear of possible bad news from the doctor. Frequent visits to the doctor are related to their desire to get confirmation that they are healthy. Generally, a single doctor's opinion is not enough for them, so they go to several doctors for the same disease suspicion and get confirmation from them (Hogan, 1010; , Kőszegi, 2003). These types of events, which progress to the extent of illness, cause the individual to worry about the diagnosis of a serious disease that requires health care and treatment services. Individuals with severe health anxiety misperceive and misinterpret somatic symptoms and think that they have serious illnesses, and these individuals have an excessive desire and effort to fight against illness and death (Karaçadır and Çelik, 2019). The psychosomatic disorder covering a wide range of areas, from severe and persistent health anxiety, increased fear of illness to serious physical complaints, is considered as 'hypochondriasis' (Wolfradt et al., 2014, p. 130). It is important to investigate the level of health anxiety, which significantly affects the lives of individuals from a medical perspective, and to examine differences in terms of socio-demographic characteristics. In this way, the level of health anxiety of individuals can be determined according to their characteristics and psychological factors, and various training seminars and psychological support programs can be created for them.

In line with the explanations above, this study aims to reveal whether health anxiety varies according to the socio-demographic characteristics of individuals.

METHOD

Before the research, an application was made to a state university ethics committee and approval was received from the ethics committee numbered E-26428519-044-54219 on 28/07/2022. Within the scope of the study, individuals who are 18 years of age or older, reside within the borders of Sakarya province, are competent to answer the questions, and agree to participate in the research voluntarily constitute the research population. In this context, data obtained from 319 participants by convenience sampling method between 10/09/2022-31/12/2022 were included in the sample.

To measure the level of health anxiety within the scope of the study, Salkovskis et al. The 18-item "Health Anxiety Scale (HAS) short form" developed by (2002) was used. A high score on the scale means a high level of health anxiety. The reliability and validity study of the scale for Turkish was conducted by Aydemir et al. (2013). The first 14 items of the scale constitute the body dimension, and the other 4 items constitute the additional dimension related to the negative consequences of the disease. In addition, 12 descriptive questions were asked to determine the socio-demographic characteristics of individuals.

The data obtained from the participants using the relevant scales were analyzed using the SPSS 22 program.

FINDINGS

The health anxiety scale was applied to 319 individuals. However, since the exploratory factor analysis results were not at the desired level (39%), the relationship between anxiety level and socio-demographic characteristics was analyzed separately for each statement. Since the health anxiety level results comply with normal distribution conditions, independent sample t test and ANOVA test were used. Education level was grouped as primary school-secondary school, high school, undergraduate and graduate school. One Way Anova test was used because it met the normal distribution conditions, and Post Hoc Gabriel test was used to determine which groups the difference was significant, since the sample numbers in the groups were not evenly distributed. According to the Post Hoc test results, only the groups with differences between them were tabulated.

Table 1. Descriptive statistics of sample groups

		n	Age	
			Avg.	Standard S.
Gender	Female	157	30.83	10.427
	Male	162	32.40	11.457
Marital status	Married	157	31.46	11.409
	Single	162	31.78	10.566
Chronic disease status	Yes	68	38.76	13.200
	No	251	29.69	9.426
Educational Status	Primary School_Middle School	70	42.90	10.576
	High school	98	30.46	10.126
	University	131	26.78	7.791
	Postgraduate	20	29.65	5.363
Income status	I have no income	124	27.58	11.449
	Lower than 4250	40	34.85	12.638
	4250-8250 TL	128	34.06	8.976
	8251 and above	27	33.89	9.533
Health status	Poor	21	38.76	16.413
	Middle	113	34.11	11.786
	Good	185	29.30	8.902
	Total	319	31.63	10.973

Table 2. Comparison of health anxiety level expressions with gender, marital status and chronic disease status. Independent Sapmle t test results

Anxiety items	Gender			Marital status			Chronic disease status		
	Female (n=157)	Male (n=162)	p	Married (n=157)	Single (n=162)	p	Yes (n=68)	No (n=251)	p
	Mean (std.D)	Mean (std.D)		Mean (std.D)	Mean (std.D)		Mean (std.D)	Mean (std.D)	
HA1	2.02±0.755	1.88±0.862	0.117	1.94±0.830	1.96±0.799	0.822	2.16±0.874	1.89±0.787	0.014
HA 2	2.1±0.791	1.91±0.852	0.049	2.03±0.873	1.98±0.780	0.542	2.16±0.891	1.96±0.804	0.074
HA 3	2.41±0.967	2.38±0.94	0.816	2.46±0.984	2.33±0.918	0.197	2.54±0.969	2.35±0.945	0.0146
HA 4	2.1±0.907	2.04±0.977	0.540	2.03±0.957	2.1±0.930	0.490	2.31±1.083	2.00±0.892	0.035
HA 5	1.76±0.777	1.83±0.923	0.511	1.81±0.825	1.78±0.883	0.794	1.97±0.791	1.75±0.865	0.057
HA 6	1.86±0.828	1.78±0.868	0.425	1.86±0.843	1.78±0.854	0.425	1.87±0.879	1.81±0.841	0.612
HA 7	1.93±0.885	1.99±0.984	0.583	1.92±0.895	1.99±0.975	0.503	2.01±0.985	1.94±0.924	0.582
HA 8	1.85±0.878	1.72±0.902	0.190	1.84±0.923	1.72±0.858	0.236	1.90±0.995	1.75±0.861	0.225
HA 9	2.01±0.836	2.11±0.939	0.293	2.04±0.857	2.07±0.923	0.768	2.04±0.953	2.06±0.874	0.872
HA 10	2.25±0.998	2.41±1.055	0.168	2.18±0.990	2.48±1.047	0.010	2.26±1.002	2.35±1.037	0.561
HA 11	2.36±0.899	2.31±1.066	0.704	2.33±0.970	2.34±1.004	0.940	2.50±1.015	2.29±0.975	0.121
HA 12	2.02±0.828	2.07±0.909	0.573	2.05±0.883	2.04±0.859	0.937	2.32±0.969	1.97±0.827	0.007
HA 13	2.13±0.825	1.95±0.779	0.042	1.94±0.774	2.14±0.826	0.022	2.25±0.853	1.98±0.785	0.016
HA 14	2.07±0.794	1.96±0.844	0.218	2.01±0.836	2.02±0.807	0.895	2.10±1.024	1.99±0.756	0.39
HA 15	2.35±1.006	2.09±1.018	0.020	2.18±0.984	2.25±1.053	0.513	2.44±1.042	2.16±1.006	0.040
HA 16	1.99±0.862	1.99±0.949	0.949	2.07±0.934	1.91±0.873	0.123	2.31±1.011	1.90±0.857	0.003
HA 17	2.16±0.977	2.06±1.073	0.397	2.11±1.006	2.1±1.049	0.933	2.32±1.071	2.05±1.009	0.053
HA 18	1.82±0.964	1.8±0.99	0.861	1.73±0.963	1.89±0.984	0.153	1.96±1.014	1.77±0.963	0.171

p<0.05

Table 3. Comparison of education level groups and health anxiety levels

Anxiety items	Educational status	mean±SD	p
HA 1	Primary School_Middle School (n=70)	2.17±0.816	0.009
	Postgraduate (n=20)	1.55±0.510	
HA 3	Primary School_Middle School (n=70)	2.14±0.952	0.017
	University (n=131)	2.56±0.970	
HA 13	Postgraduate (n=20)	1.45±0.605	0.002
	Primary School_Middle School (n=70)	2.14±0.785	
	Postgraduate (n=20)	1.45±0.605	<0.001
	High school (n=98)	2.19±0.857	
	Postgraduate (n=20)	1.45±0.605	
	University (n=131)	1.96±0.759	
HA 15	Primary School_Middle School (n=70)	2.44±0.987	0.025
	University (n=131)	2.02±1.004	
	Primary School_Middle School (n=70)	2.44±0.987	0.027
	Postgraduate (n=20)	1.75±0.967	
	High school (n=98)	2.41±1.003	0.024
	University (n=131)	2.02±1.004	
HA 17	High school (n=98)	2.41±1.003	0.026
	Postgraduate (n=20)	1.75±0.967	
	Postgraduate (n=20)	1.40±0.821	0.001
	Primary School_Middle School (n=70)	2.31±0.941	
	Postgraduate (n=20)	1.40±0.821	0.001
	High school (n=98)	2.26±1.058	
HA 18	Postgraduate (n=20)	1.40±0.821	0.041
	University (n=131)	2.00±1.023	
HA 18	Primary School_Middle School (n=70)	2.07±1.054	0.006
	Postgraduate (n=20)	1.30±0.733	

p<0.05

Table 4. Comparison of income groups and health anxiety levels

Anxiety items	Income group	mean±SD	p
HA 8	less than 4250 TL (n=40)	2.18±1.107	0.037
	I have no income (n=124)	1.75±0.833	
	less than 4250 TL (n=40)	2.18±1.107	0.010
	Between 4250-8250 TL (n=128)	1.69±0.876	
HA 11	8251 TL and above (n=27)	1.85±1.167	0.010
	I have no income (n=124)	2.47±0.966	
	8251 TL and above (n=27)	1.85±1.167	0.012
HA 18	less than 4250 TL (n=40)	2.60±0.955	0.002
	I have no income (n=124)	1.62±0.916	
	less than 4250 TL (n=40)	2.23±0.974	

p<0.05

Table 5. Comparison of health status groups and health anxiety levels

Anxiety items	Health Status	mean±SD	p		mean±SD	p
HA 1	Bad (n=21)	2.29±1.102	0.035	HA 8	Good (n=185)	1.61±0.773
	Good (n=185)	1.86±0.772			Bad (n=21)	2.29±1.056
HA 2	Good (n=185)	1.85±0.813	0.002	HA 9	Good (n=185)	1.61±0.773
	Bad (n=21)	2.43±0.978			Bad (n=21)	1.96±0.972
	Good (n=185)	1.85±0.813			Bad (n=21)	2.86±1.014
HA 3	Middle (n=113)	2.18±0.759	0.002	HA 12	Middle (n=113)	2.05±0.943
	Bad (n=21)	2.86±0.573			Bad (n=21)	2.86±1.014
	Middle (n=113)	2.34±0.932			Good (n=185)	1.97±0.797
HA 4	Bad (n=21)	2.86±0.573	0.044	HA 13	Bad (n=21)	2.90±0.831
	Good (n=185)	2.38±0.988			Middle (n=113)	2.27±0.909
	Good (n=185)	1.88±0.815			Bad (n=21)	2.90±0.831
HA 5	Bad (n=21)	2.33±1.065	0.048	HA 16	Good (n=185)	1.81±0.746
	Good (n=185)	1.88±0.815			Middle (n=113)	2.27±0.909
	Middle (n=113)	2.34±1.040			Good (n=185)	1.81±0.746
HA 6	Good (n=185)	1.63±0.777	0.001	HA 13	Bad (n=21)	2.43±0.926
	Bad (n=21)	2.24±0.889			Good (n=185)	1.98±0.783
	Good (n=185)	1.63±0.777			Bad (n=21)	2.67±1.155
HA 7	Middle (n=113)	1.98±0.906	0.001	HA 16	Middle (n=113)	2.02±0.886
	Good (n=185)	1.68±0.781			Bad (n=21)	2.67±1.155
	Bad (n=21)	2.33±1.017			Good (n=185)	1.90±0.857
HA 8	Good (n=185)	1.68±0.781	0.001	HA 16	Good (n=185)	1.90±0.857
	Bad (n=21)	2.33±1.017			Good (n=185)	1.90±0.857
HA 9	Good (n=185)	1.68±0.781	0.017			
	Middle (n=113)	1.96±0.870				

p<0.05

DISCUSSION

Within the scope of this study, it was aimed to examine the health anxiety level of individuals in terms of socio-demographic characteristics. As a result of the findings, the score given to the item HA15: Enjoying life even in the event of a serious illness was found to be higher in women, depending on gender. In the study conducted by Demir (2022), it was determined that female university students had higher health anxiety than males.

According to marital status, the scores given to the items HA10: Being curious about changes in one's body and HA13: Worrying about uncertain and unexplained conditions in one's body were determined to be higher for single individuals. In the study conducted by Çelik (2023), it was determined that the level of health anxiety was higher among singles. In the study conducted by Doğan (2023), it was determined that the anxiety level of married individuals among emergency room patients was higher. This situation can be explained by the increased concern of emergency department patients about their family responsibilities as they face the risk of death.

Depending on the presence of a chronic disease, HA1: Worry about the health condition, HA4: Having negative thoughts about the disease, HA12: Thinking that you have a serious disease, HA13: Worrying about uncertain and unexplained conditions in your body, HA15: Enjoying life even in case of a serious illness taking, HA16: The score given to the items of belief in the healing power of modern medicine in the event of a serious illness was found to be higher in individuals with chronic diseases. In the study conducted by Canatar (2022), it was found that the anxiety level was higher in individuals with chronic diseases than in those without.

According to education level, the scores given to the items HA1: Worry about health status, HA15: Enjoying life even in case of a serious illness, HA17: Having a serious illness disrupts one's life, HA18: Having a serious illness is humiliating were higher for primary school graduates. HA3: awareness of changes in one's body was higher in university graduates. HA10: The highest score for the item of being curious about changes in one's body belonged to high school graduates. In a study examining health anxiety in nurses, it was found that the anxiety levels of nurses increased as their education level increased (Nayır, 2023).

According to income level, the average score for items HA8, HA11, HA18 was higher for the group with 4250 TL and below. Similarly, in a study conducted with diabetic patients, it was determined that the level of health anxiety increased as the income status of individuals decreased (Durmaz, 2021).

According to the perception of health status, HA1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 13, 16 are higher for individuals with poor health perception. In the study conducted by Erbaş (2021) with individuals with chronic diseases during the Covid-19 period, it was determined that individuals with a high perception of health also had a high level of health anxiety.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

In the light of the findings obtained within the scope of the study, it was found that the item average scores differed according to individuals' gender, marital status, presence of chronic disease, education level, income level and perception of health status. In this context, psychological support programs can be organized by taking these socio-demographic characteristics of individuals into consideration. Educational seminars on health and anxiety can be planned in accordance with the education level of individuals. In addition, support can be provided for chronic disease management and the development of self-care behaviors in order to reduce and manage health anxiety for individuals with chronic diseases.

REFERENCES

1. Anderson, R., Saulsman, L., & Nathan, P. (2011). *Helping Health Anxiety*. Perth, Western Australia: Centre for Clinical Interventions. ISBN: 0 9757995 6 8.
2. Aydemir, Ö., Kirpınar, I., Tülay, S. A. T. I., Uykur, B., & Cengisiz, C. (2013). Reliability and validity of the Turkish version of the health anxiety inventory. *Nöro Psikiyatri Arşivi*, 50(4), 325.
3. Canatar, A.T. (2022). Aile Hekimliği polikliniğine başvuran bireylerde sağlık anksiyetesi ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi, İstanbul.
4. Çelik, A. (2023). Ayaktan tedavi alan psikiyatri hastalarında sağlık anksiyetesi ve içselleştirilmiş damgalanma algısı ile ilaç uyumu arasındaki ilişkinin belirlenmesi. Çankırı Karatekin Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı.
5. Demir, G. (2022). Lise düzeyindeki öğrencilerin sağlık anksiyetesi ve siberkondri düzeylerinin değerlendirilmesi. Biruni Üniversitesi, Hemşirelik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
6. Doğan, F. (2023). Acil servislerde sarı ve yeşil alanlara başvuran hastaların sağlık anksiyetesi düzeyleri ve siberkondri düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Acil Tıp Hemşireliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
7. Durmaz, M. (2021). Tip 2 diyabet hastalarında sağlık anksiyetesi ve risk algısının glisemik kontrolle ilişkisinin değerlendirilmesi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul Fatih Sultan Mehmet Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Aile Hekimliği Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi, İstanbul.
8. Erbaş, E. N. (2021). COVID-19 pandemi sürecinde kronik hastalığı bulunan erişkinlerin sağlık anksiyetesi ile kronik hastalıklara uyum durumlarının ilişkisi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul Haydarpaşa Numune Eğt. ve Arş. Hastanesi, Aile Hekimliği Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi, İstanbul.

9. Hogan, B. (2010). Coping with health anxiety. *Improving Access to Psychological Therapies*, 1, 24.
10. Karaçadır, V. ve Çelik, R. (2019). Üniversite öğrencilerinin sağlık kaygı düzeylerini belirlemeye yönelik bir çalışma. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 225-238.
11. Kőszegi, B. (2003). Health anxiety and patient behavior. *Journal of health economics*, 22(6), 1073-1084.
12. Nayır, D. (2023). COVID-19 pandemi döneminde hemşirelerde sağlık anksiyetesi ve siberkondri ilişkisinin incelenmesi. Biruni Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hemşirelik Esasları Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
13. Özdelikara, A., Alkan, S. A., & Mumcu, N. (2018). Hemşirelik öğrencilerinde sağlık algısı, sağlık anksiyetesi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Bakırköy Tıp Dergisi*, 14(3), 275-282.
14. Salkovskis, Paul M., et al. "The Health Anxiety Inventory: development and validation of scales for the measurement of health anxiety and hypochondriasis." *Psychological medicine* 32.5 (2002): 843-853.
15. Wolfradt, U., Oemler, M., Braun, K., & Klement, A. (2014). Health anxiety and habitual rumination: The mediating effect of serenity. *Personality and Individual Differences*, 71, 130-134.

SOUNDSCAPE DIVERSITY IN MIXED-USE URBAN AREAS: BALANCING AUDITORY EXPERIENCES

Sami Melik¹

¹Departement of architecture, Mohamed Khider Biskra University. Algeria. /LACOMOFA Biskra laboratory.

Sara Khelil²

²Departement of architecture, Mohamed Khider Biskra University. Algeria. /LACOMOFA Biskra laboratory.

ABSTRACT

The urban environment is a dynamic mosaic of visual and auditory stimuli. This article presents an in-depth exploration into the auditory dimension of urban life, emphasizing the role and impact of soundscape diversity in mixed-use urban regions. Drawing on a wealth of data, the study examines the wide variety of sound sources typical of these areas, from natural elements like bird songs and water features to human-centric sounds such as conversations, street performers, and commercial activities. However, the urban soundscape is also rife with potential disturbances, including the ever-present hum of traffic, the clangor of construction, and the drone of air conditioning units. This research uncovers the intricate balance between these competing auditory elements, showcasing how they contribute to or detract from the overall quality of life of city dwellers. One pivotal finding underscores the value of soundscape diversity in enhancing the vibrancy and richness of urban spaces. Yet, the data also spotlight the need for mitigating negative sound sources that can overshadow these benefits, causing potential stress and discomfort to residents. The study underscores urban planners' and designers' necessity to embrace a comprehensive method in planning that searches not merely to reduce upsetting sounds but to elevate and applaud the auspicious, harmonious noises capable of rendering urban living more culturally gratifying. By mapping out how to design municipalities that are both aesthetically charming and aurally congruent, the piece charts a course for crafting metropolitan environments that sustainably nurture enjoyment for their human inhabitants.

I. INTRODUCTION:

In mixed-use urban zones, soundscapes are multifaceted due to diverse activities. Their understanding is vital for managing auditory experiences. Factors like diverse structures, transport, and natural elements shape the soundscape. The built environment dictates the area's acoustic traits. Building density affects sound propagation and noise exposure. Open spaces influence the acoustic setting by absorbing sound. Activities of inhabitants and businesses add to the soundscape's complexity [1].

Urban soundscapes have gained significant interest recently. Mixed-use developments require understanding diverse auditory experiences. This study delves into soundscape diversity and balancing auditory experiences. It examines urban planning, environmental design, and community interactions. Understanding soundscapes can enhance urban life quality [2].

Soundscape diversity denotes the complexity of sounds in an environment. It includes individual sounds and their distribution over time and space. Diverse soundscapes combine natural sounds with human-made noises. In mixed-use urban areas, a balanced soundscape is vital. It influences individuals' auditory experiences and well-being [3].

Balancing auditory experiences is vital in growing urban areas. The increasing soundscape diversity can cause disruptive noise impacting well-being. Striving for a harmonious auditory environment enhances urban life quality. Careful planning manages sound sources in the urban setting. Factors include building

design, transport infrastructure, and green spaces. Incorporating natural sounds offers calming effects, enhancing mental health. Such a balance is essential for sustainable, livable cities [4].

In urban areas, balancing sound is crucial. Diverse sounds, if excessive, can harm individual well-being. Prolonged noise exposure leads to stress, sleep issues, and health problems. Soundscaping prioritizes harmonious auditory environments. Strategies include noise reduction, green spaces, and transport noise regulation [5].

This article examines soundscape diversity in mixed-use urban areas. It seeks to understand various sounds and their impact on auditory experiences. Factors contributing to soundscape diversity include urban design and human activities. Through analyzing acoustic indicators, insights into the sound-urban relationship emerge. The aim is to guide urban planning for improved auditory experiences [6].

II. PROBLEMATIC:

As humanity proceeds further into urbanization, locations permitting a fusion of uses have grown into vibrant centers hosting both financial and communal interrelations. With this rise in multifunctionality, the acoustic environment, or soundscape, of these spaces has undergone a significant transformation. While diverse soundscapes can reflect the vibrant, multifaceted nature of urban life, they often come at a cost potentially resulting in sonic clutter, noise pollution, and the masking of desired sounds [7]. This juxtaposition raises the question: how can we achieve a harmonious balance in auditory experiences in mixed-use urban settings?

As populations swell and urban spaces evolve, the delicate equilibrium between vibrant urban life and auditory tranquility is at risk. The challenge lies in fostering an environment where sonic diversity exists without compromising individual well-being and overall urban health. Too much noise can lead to stress, disturbed sleep, and other health issues, while a lack of diverse sound might stifle the dynamism that defines city life. Thus, understanding, managing, and enhancing the soundscape diversity in mixed-use urban areas become paramount. This research delves into the complexities surrounding the balance of auditory experiences in these spaces, aspiring to inform urban planning and policy-making through a comprehensive exploration of the current sonic environment and its implications [8].

III. METHOD:

The study employs a two-fold approach. Firstly, a literature review was conducted, aiming to systematically review soundscape diversity in mixed-use urban areas using databases like PubMed and Google Scholar, focusing on peer-reviewed, English articles from the past decade. Key data like study location, methods, and main findings were extracted. Secondly, a comparative case study was undertaken to analyze soundscape characteristics across global mixed-use urban areas. Urban areas were selected based on their acoustic environments, and data was sourced from existing databases or field recordings. Sound metrics were analyzed using specialized software, and a comparative analysis was performed, emphasizing dominant sounds, soundscape balance, and the influence of urban design. This methodology seeks to meld theoretical insights with practical findings, potentially guiding future urban planning.

IV. RESULT AND DISCUSSION:

In analyzing mixed-use urban soundscapes, a significant auditory diversity emerges, influenced by factors like land use and spatial layout. Commercial areas typically have higher sound levels from human activity, while residential zones are quieter, featuring ambient sounds like birdsong. Daytime soundscapes are more vibrant than the calmer nighttime. The spatial arrangement of urban areas greatly influences acoustic environments, affecting sound propagation. Grasping this soundscape diversity is vital for enhancing urban living quality and guiding urban design [9].

1. Understanding Soundscape Diversity:

Soundscape diversity in mixed-use urban areas is influenced by activities, architectural designs, and natural elements. Balancing these factors ensures a pleasant auditory experience for residents and visitors. However, urban noise pollution complicates achieving harmony. Analyzing soundscape components is key to devising strategies for improving urban auditory experiences [10].

1.1. *Concept of soundscape and its components:*

Soundscape studies the sounds in an environment, including natural and human-made sources. It considers the acoustic qualities and individual subjective experiences. Key components are sound sources like traffic or birds, sound propagation through spaces, and individual perceptions of these sounds. Grasping these elements is vital for improving auditory experiences in mixed-use urban areas [11].

1.2. *Factors influencing soundscape diversity in mixed-use urban areas:*

Soundscape diversity in mixed-use urban areas is influenced by physical features, the built environment, and land uses like residential and commercial spaces. Each land use introduces distinct sounds, and human activities further diversify the soundscape. Social interactions, cultural events, and economic factors contribute to unique auditory elements. Time factors, such as daily or seasonal variations, also affect the soundscape due to shifting activities [12].

1.2.1. Architectural design:

Architectural design significantly impacts auditory experiences in mixed-use urban areas. Building attributes like height, materials, and spatial arrangements influence soundscape diversity. Tall structures can amplify noises, while materials like glass or concrete affect sound absorption and reflection. Spatial layouts can create diverse auditory zones, such as the atria or courtyards. Architects need to prioritize sound considerations for balanced urban auditory environments [13].

1.2.2. Land use patterns:

Land use patterns significantly influence urban soundscape diversity. Different uses, like residential or commercial, determine auditory variety and intensity. Mixed-use areas blend diverse sounds, offering rich auditory experiences. However, without proper planning, they can cause noise pollution. Designing mixed-use areas requires careful land use consideration for a balanced soundscape [14].

1.2.3. Transportation networks:

Transportation networks greatly influence the soundscape of mixed-use urban areas. Vehicle movements, from cars to trains, shape residents' auditory experiences. Poorly planned infrastructure can amplify unpleasant noises like horns or brakes. However, well-integrated systems, like trams or electric vehicles, can offer tranquil soundscapes. Balancing accessibility with noise control in transportation planning enhances urban quality of life [15].

1.2.4. Social and cultural activities:

Social and cultural activities significantly shape the auditory experiences in mixed-use urban areas, introducing diverse sounds and vibrancy through events like concerts, festivals, and street performances. Unique cultural practices of specific communities also influence the sonic environment. It's vital to understand these social dynamics to ensure balanced auditory experiences for all. Designing urban areas requires integrating a mix of natural sounds, like bird songs, and human-generated sounds, such as live music. Achieving harmony within our society through balance across all aspects consistently elevates the standard of living for all and cultivates a more peaceful coexistence [16].

2. **Positive Effects of Soundscape Diversity:**

Soundscape diversity in urban areas boosts creativity and cognitive function by stimulating the brain with varied auditory stimuli. Diverse soundscapes, featuring pleasant sounds like birdsong, enhance mood, reduce stress, and promote relaxation. Additionally, a unique soundscape strengthens a community's sense of identity and cultural richness, fostering a vibrant society [17].

2.1. *Enhancing quality of life for residents:*

Enhancing soundscape diversity in mixed-use urban areas improves residents' quality of life. Balanced auditory experiences, including natural sounds and cultural events, boost well-being and reduce stress. Diverse soundscapes also improve cognitive performance and neighborhood attractiveness, fostering social interactions and community engagement. Hence, urban planners must prioritize soundscape diversity in their designs [18].

2.2. *Promoting biodiversity and ecological sustainability:*

Ecological sustainability and biodiversity are essential for a balanced natural environment. As urbanization impacts natural habitats, creating city green spaces like parks helps sustain various species. Sustainable urban planning, including native planting and renewable energy, conserves biodiversity. Prioritizing sustainability supports the well-being of humans and wildlife alike [19].

2.3. *Increasing attractiveness and economic value of urban areas:*

The economic value and appeal of urban areas are rising, with soundscape diversity becoming pivotal in mixed-use developments. A diverse sonic environment, with sounds like street performances and bustling cafes, enhances residents' and visitors' quality of life, bringing cultural vibrancy. Diverse soundscapes also attract tourism and bolster local businesses, driving economic growth. Urban planners must focus on balancing these auditory experiences to optimize attractiveness, economic potential, and overall sustainability. This balance ensures the well-being of inhabitants and enhances city livability [20].

3. **Challenges in Balancing Auditory Experiences:**

Balancing sound in mixed-use urban areas is challenging due to diverse concurrent activities requiring a harmonious soundscape. With different zones in close proximity, achieving a balance without compromising sound quality is vital. People's perceptions of noise and their tolerance thresholds vary, making balance difficult. The ever-changing urban sounds further necessitate a flexible approach. Addressing these issues is key to maintaining a pleasant urban auditory environment [21].

3.1. *Noise pollution and its impact on health and wellbeing:*

Noise pollution in urban areas adversely affects physical health and psychological wellbeing. Chronic exposure can cause hypertension, sleep issues, and cardiovascular problems. It also leads to stress, annoyance, and reduced cognitive performance. Individuals in noisy areas face increased anxiety and depression. Addressing urban noise pollution is essential for protecting health and well-being [22].

3.2. *Conflicting sound sources and their effects:*

In mixed-use urban areas, conflicting sound sources impact soundscape diversity. These diverse sounds can either create cacophony, causing annoyance and reduced cognition, or add vibrancy and richness. The effects depend on spatial layout, sound intensity, and individual perceptions. Managing these sounds is vital for a balanced urban auditory experience [23].

3.3. *Stakeholder involvement and management strategies:*

Stakeholder collaboration, including local communities, urban planners, architects, sound engineers, and policymakers, is pivotal for a balanced auditory experience in mixed-use urban areas. Their collective input can craft strategies that integrate urban elements like building design and transportation and implement noise controls. Soundproofing, zoning policies, and noise regulations can mitigate excessive noise while preserving positive sounds. Inclusive practices prioritize all individual's preferences in the planning process. Urban planning emphasizes soundscape diversity, balancing natural sounds like birdsong with disruptive noises. Effective strategies aim to minimize disturbances and emphasize nature's tranquility in urban areas [24].

4. **Case Studies on Soundscape Diversity in Mixed-Use Urban Areas:**

Case studies on soundscape diversity in mixed-use urban areas aimed to understand auditory experiences and sound balance. One study analyzed a neighborhood blending commercial, residential, and green spaces. Findings highlighted a variety of sounds like traffic, conversations, birdsongs, and cafe music. To maintain harmony, researchers stressed reducing noise pollution and enhancing sound insulation in residences [25].

4.1. *Urban parks and recreational spaces:*

Urban parks in mixed-use areas offer respite from urban noise, letting residents reconnect with nature. Besides aesthetic and recreational benefits, parks act as sound barriers, mitigating surrounding noise.

These spaces introduce natural sounds like birdsong, ensuring a harmonious urban auditory balance [26].

4.2. *Pedestrianized zones and walkable neighborhoods:*

Pedestrianized zones in mixed-use urban areas reduce noise pollution from vehicles, creating a tranquil soundscape. These zones foster public spaces for socializing, enhancing soundscape diversity with street performances, cafes, and community events. Prioritizing pedestrian-friendly spaces improves the overall urban experience for all [27].

4.3. *Redevelopment projects focusing on sound zoning:*

To achieve a balanced auditory experience in urban areas, sound zoning in redevelopment projects is essential. Sound zoning allocates land uses based on noise characteristics, placing noise-sensitive activities away from high-noise zones. This not only protects residents from noise but also promotes urban diversity. Proper zoning requires urban planning, noise mapping, and collaboration among city authorities, developers, and residents. Growing urbanization has highlighted the importance of balanced soundscapes in mixed-use urban areas for enhancing quality of life [28].

5. **Best Practices for Achieving Sound Balance:**

To ensure sound balance in urban areas, it's essential to integrate natural elements, such as parks, which help in noise reduction. Regulatory measures like zoning laws should be enforced to control commercial noise in residential areas. Building designs should incorporate noise mitigation strategies, such as soundproofing, and public spaces can benefit from vegetation barriers for further noise control. Engaging the community in sound-related decisions ensures an inclusive and harmonious auditory experience for all residents [29].

5.1. *Urban planning and design strategies:*

Urban planning is key to enhancing soundscape diversity in mixed-use areas. Zoning regulations can separate noise sources from sensitive areas. Green spaces provide visual and acoustic relief, while sound-absorbing building designs reduce noise pollution. Pedestrian-friendly infrastructure, like sidewalks and bike lanes, minimizes traffic noise, ensuring a pleasant auditory experience for all [30].

5.1.1. Sound insulation and soundproofing measures:

Sound insulation and soundproofing play a vital role in balancing the auditory experiences of those residing in densely populated mixed-use urban centers, helping to quarantine extraneous noises whilst cultivating an internally harmonious acoustic habitat. Due to diverse activities like commercial and residential events, noise reduction between spaces is crucial. Techniques involve using sound-absorbing materials and minimizing sound leakage. Acoustic barriers, double-glazed windows, and soundproof panels mitigate external noise. These steps ensure privacy and reduce disturbances, fostering a harmonious soundscape [31].

5.1.2. Green infrastructure and nature-based solutions:

Green infrastructure, involving natural elements like vegetation and water, addresses challenges in urban areas and boosts environmental quality and well-being. These natural solutions enhance soundscape diversity in urban settings. Vegetation and water introduce wildlife, adding to the acoustic diversity. Moreover, plants reduce noise levels and counteract urban noise pollution, promoting a balanced auditory experience. Thus, urban planning should emphasize green infrastructure for a harmonious environment [32].

5.2. *Policy and regulation changes:*

Policy and regulation adjustments are pivotal for balanced soundscapes in mixed-use urban areas. Zoning regulations can restrict noise activities by area or time, like quieter zones or limiting nighttime construction. Urban planning can incorporate sound design guidelines to reduce noise pollution. Guidelines might recommend sound-absorbing materials, noise barriers, and green spaces as sound buffers. These changes promote a harmonious urban auditory environment [33].

5.2.1. Noise control regulations:

Noise control regulations are vital for balanced soundscapes in mixed-use urban areas. These rules aim to minimize noise pollution's adverse effects on individuals' physical and psychological health. By limiting noise from transportation, construction, and commerce, they ensure a harmonious urban soundscape. Implementing these controls counteracts disturbances like sleep issues and stress. Hence, such regulations are essential for creating agreeable urban auditory environments [34].

5.2.2. Sound zoning and planning guidelines:

Sound zoning and planning are key to managing soundscape diversity in urban areas. Through careful regulation, planners can distribute activities to minimize conflicts and improve auditory experiences. Comprehensive analysis considers noise levels, sources, and interactions. Guidelines should address residents' needs and sound impacts on their well-being. Balancing auditory experiences ensures vibrant, sustainable urban settings [35].

5.3. *Public participation and awareness campaigns:*

Public participation and awareness campaigns are pivotal in balancing auditory experiences in mixed-use urban areas. Engaging the public ensures understanding and addresses diverse auditory perceptions. Awareness campaigns educate people on sound's significance and its impact on well-being. Stakeholder involvement promotes sound management strategies and harmonious soundscapes. Urban areas have diverse sound sources; excessive noise affects health. Urban planning strategies, sound-absorbing materials, and quiet zones help maintain soundscape diversity. Balancing these experiences ensures a healthier environment for all [36].

6. Case Study 1: Portland, Oregon, USA:

Portland, Oregon emphasizes soundscape diversity in mixed-use urban spaces. With a focus on sustainable development, the city uses noise regulations, land use planning, and community engagement. The Portland Noise Control Office enforces noise rules and collaborates with various stakeholders to ensure a balanced soundscape. City planners employ soundscaping principles, using natural elements and acoustic buffers to counter noise pollution. These measures improve Portland residents' quality of life [37].

6.1. *Background information on Portland's urban design philosophy:*

Portland emphasizes sustainability and community in its urban design. The city aims to achieve a well-balanced integration of residential, commercial, and recreational spaces through encouraged mixed-use developments. This approach fosters vibrant and diverse neighborhoods tailored to various needs. Portland supports the creation of public spaces like parks and plazas as communal gathering points. Through these efforts, Portland has crafted a sustainable, livable city centered on citizen well-being [38].

6.2. *Implementation of strategies to enhance soundscape diversity:*

Designated quiet zones enhance soundscape diversity in urban areas, offering a break from constant noise. Copenhagen's inner harbor regeneration project introduced parks with regulated noise levels. Activities causing excessive noise, like construction or loud music, are restricted in these zones. These strategies improve soundscape diversity and enhance residents' well-being by providing a peaceful refuge [39].

6.3. *Zoning regulations for mixed-use development:*

Zoning regulations are pivotal in developing mixed-use areas. Portland, Oregon's zoning rules promote balanced auditory experiences in such regions. These regulations mitigate noise from varied sources, including residential and commercial activities. Portland's zoning also emphasizes incorporating green spaces for a peaceful soundscape. This has resulted in the city's harmonious and lively urban ambiance [40].

6.4. *Integration of green spaces and parks:*

The High Line in New York City, a transformed elevated railway, is a prime example of integrating green spaces in urban areas. It offers a unique auditory experience with its diverse ecosystem attracting

various birds and insects. The park enhances urban aesthetics and reduces noise pollution. The High Line underscores the significance of melding nature with urban planning for harmonious coexistence [41].

6.5. *Pedestrian-friendly infrastructure:*

Copenhagen, Denmark exemplifies a successful pedestrian-friendly infrastructure. The city boasts wide sidewalks and designated pedestrian-only zones. Traffic-calming measures, including speed bumps and raised crosswalks, ensure reduced vehicle speeds. These initiatives enhance pedestrian safety and convenience. Consequently, walking becomes a favored mode of transportation, enriching the urban environment [42].

6.6. *Positive outcomes and impact on the community:*

Incorporating soundscape diversity in urban areas fosters community and enhances social interaction. A University of Sheffield study suggests that diverse soundscapes, like pedestrian streets with live performances, attract various demographics. Such atmospheres promote social connections and boost local businesses. By valuing soundscape diversity, urban areas become more vibrant and inclusive. The New York High Line, an elevated park in Manhattan, exemplifies this concept. It blends nature with urban elements, offering a rich sensory experience, highlighting the balance between natural and urban sounds in city design [43].

7. **Case Study 2: Freiburg, Germany:**

Freiburg, Germany exemplifies successful soundscape strategies in urban areas, prioritizing sustainability and residents' quality of life. The city has combated noise pollution through traffic calming measures and designated quiet zones. Green spaces further enrich the acoustic environment. Freiburg's community actively participates in decision-making regarding the soundscape. The city's approach inspires others seeking a harmonious urban auditory environment [44].

7.1. *Overview of Freiburg's sustainable urban planning approach:*

Freiburg, Germany is acclaimed for its sustainable urban planning. The city emphasizes mixed-use development, reducing long commutes and emissions. Prioritizing renewable resources, governments emphasize harnessing solar energy's immense potential through supportive policies and investment in innovative technologies. Freiburg promotes cycling and walking with bike lanes and pedestrian-friendly streets. These combined efforts position Freiburg as a leading example in sustainable city planning [45].

7.2. *Integration of sound insulation and noise reduction measures:*

The 'Food and Beverage Street' effectively integrates sound insulation to balance auditory experiences. Noise mitigation methods include soundproof windows in eateries, noise-absorbing outdoor seating materials, and buffer zones near residential areas. These strategies benefit both residents and visitors. The project underscores the value of sound insulation in mixed-use areas for a diverse soundscape [46].

7.3. *Active noise barriers along highways:*

Active noise barriers on highways effectively reduce traffic noise for nearby communities. They use technologies like noise-absorbing materials and sound-reflecting surfaces. Studies show these barriers improve soundscape diversity in urban areas. A specific urban study observed significant noise level reduction post-installation. Thus, these barriers enhance urban residents' quality of life [47].

7.4. *Soundproof facades and windows in mixed-use buildings:*

The High Line Park in New York showcases soundproof facades and windows in mixed-use buildings. Located on an elevated rail track, it's set amidst a noisy urban setting. Soundproofing in surrounding buildings mitigated noise, enhancing the park's auditory experience. This harmony emphasizes the importance of soundproofing in urban areas for inhabitants' well-being [48].

7.5. *Benefits of these strategies on soundscape diversity and quality of life:*

Enhancing soundscape diversity in mixed-use urban areas improves residents' quality of life. Diverse soundscapes boost psychological well-being, reduce stress, and reinforce community identity. They also

cater to various users, promoting inclusivity and accessibility. Beyond auditory experiences, a well-curated soundscape enhances cognitive functions and social interactions. The case studies emphasize considering sound in urban planning, highlighting its pivotal role in creating harmonious, engaging environments. Proper planning can achieve visually and acoustically pleasant spaces, benefiting individuals and the community [49].

8. Case Study 3: Tokyo, Japan:

Tokyo successfully manages soundscape diversity in its vibrant urban setting. Despite its bustling nature, the city balances auditory experiences with various strategies. Tokyo uses sound barriers and absorptive materials in populated areas, designating separate zones for commercial and residential activities. It also regulates noise from construction and transportation, maintaining noise within acceptable levels. This approach exemplifies harmonious urban soundscape management [50].

8.1. Contextual background of Tokyo as a dense metropolis:

Tokyo, Japan's capital, is a densely populated metropolis with over 9 million residents. Its rapid urbanization and economic growth have led to towering skyscrapers and narrow streets. The city's architecture, paired with its vast transportation system, intensifies its acoustic environment. Tokyo offers a unique perspective on soundscape diversity challenges in mixed-use urban areas. Studying its acoustic experiences can provide insights into managing soundscapes in populous cities [51].

8.2. Adoption of innovative technologies to manage and balance auditory experiences:

Innovative technologies play a pivotal role in managing auditory experiences in mixed-use urban areas. Sound masking systems, which emit neutral background sounds, have effectively reduced unwanted noise in offices, enhancing productivity and employee satisfaction. Real-time noise monitoring devices identify and address noise pollution areas, allowing precise interventions. These technological advancements hold promise for effectively balancing urban soundscapes [52].

8.3. Noise-cancelling barriers and structures in crowded areas:

Noise-cancelling barriers effectively minimize sound transmission in crowded areas. Strategically placed in busy locations, these barriers reduce unwanted noise, creating a serene soundscape. Structures with noise-cancelling properties can be integrated into building designs. This is beneficial in mixed-use areas with a blend of different activities. Such barriers help cities balance auditory experiences for the well-being of residents [53].

8.4. Smart city technologies for sound mapping and monitoring:

Smart city technologies are used for sound mapping in urban areas. Acoustic sensors in Barcelona collect real-time noise data. This data creates sound maps, visualizing noise distribution across neighborhoods. These maps aid in identifying and addressing noise pollution areas. This technology improves urban life by helping balance auditory experiences [54].

8.5. Evaluation of the effectiveness of these technologies in enhancing soundscape diversity:

Evaluating technology's role in enhancing soundscape diversity is vital for understanding urban auditory experiences. Technologies, like directional loudspeakers, direct specific sounds, reducing noise pollution and increasing sound clarity. Advancements in audiovisual technologies offer immersive auditory experiences, enriching the urban environment. In the London borough of Hackney, a strategy was implemented to balance auditory experiences. They established quiet zones and introduced street art and green spaces as sound buffers. These efforts reduced noise, promoted social interaction, and improved overall community well-being [55].

9. Case Study 4: Curitiba, Brazil:

Curitiba, in Paraná, Brazil, is known for its urban planning prioritizing auditory balance in mixed-use areas. The city promotes the pedestrian experience with pedestrian-only streets and traffic calming to reduce noise. Curitiba also regulates outdoor advertising to decrease sensory clutter and has integrated green spaces for respite from urban noise. These strategies have fostered a harmonious acoustic environment in the city [56].

9.1. *Introduction to Curitiba's urban planning model:*

Curitiba's urban planning is renowned for its innovative, sustainable approach, emphasizing residents' quality of life. The city's model emphasizes mixed-use areas, blending residential, commercial, and recreational spaces. This promotes diverse auditory experiences, community-building, and sustainable transportation. Curitiba's strategies have effectively reduced noise pollution, serving as a model for balanced urban soundscapes [57].

9.2. *Incorporation of acoustic planning principles in transportation systems:*

Vancouver, Canada successfully incorporated acoustic planning into its bus system. They installed sound-absorbing materials and utilized noise-canceling technology in drivers' cabins. This reduced interior noise, enhancing passenger comfort. Additionally, some buses played natural sounds or gentle music, improving the auditory experience. This approach showcases the benefits of acoustic planning in transportation for urban environments [58].

9.3. *Design of elevated bus rapid transit system for reduced noise impact:*

An elevated bus rapid transit system successfully reduces urban noise impact. Separating the bus from regular traffic lessens engine and braking noise. Using electric or hybrid buses further reduces noise pollution. Sound-absorbing materials are also incorporated to prevent noise transmission. This design promotes sustainable transport and improves the urban soundscape for residents and visitors [59].

9.4. *Implementation of noise barriers along busy roadways:*

Noise barriers along roadways effectively mitigate traffic noise pollution. Made from materials like concrete, wood, or metal, they're customized to specific location needs. They significantly reduce noise for nearby communities, enhancing urban soundscape diversity. Noise barriers also promote public health by reducing exposure to harmful traffic noise. Proper planning is crucial for their optimal effectiveness [60].

9.5. *Analysis of the contribution of acoustic planning to the city's soundscape diversity:*

Acoustic planning is vital for a diverse city soundscape, aiming to balance sound sources in urban areas. Strategies include quiet zones, noise barriers, and sound insulation to counter noise pollution. It also integrates natural sounds, like those in parks, for a balanced urban soundscape. Recognizing acoustic diversity helps cities offer unique auditory experiences. The High Line Park in NYC exemplifies this balance, combining nature and urban sounds while mitigating noise. Art installations further diversify its auditory environment [61].

10. **Comparative study:**

Criteria / Case Study	Portland, Oregon, USA	Freiburg, Germany	Tokyo, Japan	Curitiba, Brazil
Noise Mitigation Measures	- Green roofs - Quiet zones	- Noise barriers - Quiet zones	- Sound barriers - Absorptive materials	- Traffic calming measures - Pedestrian-only streets
Integration of Natural Sounds	- Urban parks	- Green corridors	- Designated quiet zones	- Extensive parks and green spaces
Technological Solutions	- Real-time noise monitoring	- Sound masking systems	- Acoustic sensors	- Smart city technologies
Successes	- Reduced noise in downtown areas	- Balanced sounds in mixed-use areas	- Harmonious soundscape in bustling areas	- Minimized noise pollution in mixed-use areas
Challenges	- Rapid urbanization increasing noise	- Maintaining quiet zones amidst growth	- Dense population increasing noise sources	- Balancing commercial & residential spaces

Unique Initiatives	- Incorporation of sound art installations	- Integration of sound art in public	- Regulation on sound levels for constructions	- Strict regulations on outdoor advertising
---------------------------	--	--------------------------------------	--	---

- **Diversity of Approaches:** The table highlights that each city has adopted a unique mix of strategies to balance auditory experiences. While there are commonalities like the adoption of quiet zones in both Portland and Freiburg, each city's strategy reflects its unique challenges and urban context.
- **Emphasis on Natural Sounds:** Both Portland and Curitiba have made notable efforts to incorporate natural sounds into the urban soundscape. This shows an increasing recognition of the benefits of natural soundscapes in enhancing urban wellbeing.
- **Technological Adoption:** Tokyo and Curitiba seem to lean more towards technological solutions for managing noise. Tokyo, for instance, employs acoustic sensors, suggesting a data-driven approach. Curitiba's adoption of smart city technologies indicates a broader tech-integrated strategy for urban management.
- **Urban Challenges:** While Tokyo's primary challenge is its dense population, Portland faces the challenge of rapid urbanization. These challenges necessitate different approaches to achieve soundscape balance.
- **Innovative Solutions:** The "Unique Initiatives" section reveals that some cities have ventured beyond conventional noise management techniques. For instance, Curitiba's regulation on outdoor advertising is a distinctive method of controlling both visual and auditory clutter.
- **Potential for Cross-learning:** Recognizing the successes and challenges faced by each city could provide opportunities for cross-learning. For instance, other cities looking to balance commercial and residential spaces could learn from Curitiba's successes.

V. CONCLUSION:

In this study, we explored soundscape diversity in mixed-use urban areas and its importance. Findings show that such areas have a diverse acoustic environment, enriching urban spaces and residents' quality of life. However, some sounds, like traffic and construction, can detract from this quality. Urban design should minimize these disturbances while amplifying positive sounds. Recognizing soundscape diversity's role can guide urban planning towards more sustainable and livable cities [62].

ACKNOWLEDGMENT:

The authors express gratitude towards all contributors to this research on 'Soundscape Diversity in Mixed-Use Urban Areas: Balancing Auditory Experiences'. Appreciation is extended to the Department of Architecture faculty, participating architects, industry professionals, and researchers whose works were instrumental for the literature review. They also thank their supportive families and friends. The study was self-funded, and the authors take responsibility for any errors or omissions.

BIBLIOGRAPHY REFERENCES:

- [1] Wenjie Wu, "The Association Between Greenness, Health, and Well-Being in Urban Environments," *Zhonghua Gou*, Frontiers Media SA, Oct. 13, 2021.
- [2] Caroline Cance, "Sensory Experiences: Exploring meaning and the senses," in Danièle Dubois, John Benjamins Publishing Company, Dec. 15, 2021.
- [3] Stuart H. Gage, "Ecoacoustics: The Ecological Role of Sounds," in Almo Farina, John Wiley & Sons, Jul. 24, 2017.
- [4] Torsten Wissmann, *Geographies of Urban Sound*, Routledge, Apr. 22, 2016.
- [5] Huw Heywood, *101 Rules of Thumb for Sustainable Buildings and Cities*, Routledge, Jul. 25, 2019.
- [6] United States. Office of Noise Abatement and Control, "Physiological and psychological effects," U.S. Government Printing Office, 1972.
- [7] Yasunori Iida, *Transportation Network Analysis*, M. G. H. Bell, Wiley, Apr. 21, 1997.

- [8] Brigitte Schulte-Fortkamp, *Soundscape and the Built Environment*, in Jian Kang, CRC Press, Oct. 9, 2018.
- [9] Francesca Poggi, *Sustainable Energy Transition for Cities*, Miguel Amado, Elsevier, Apr. 29, 2022.
- [10] Andrew Hugill, *Aural Diversity*, John L. Drever, Taylor & Francis, Sep. 23, 2022.
- [11] David Goode, *Handbook of Urban Ecology*, Ian Douglas, Routledge, Dec. 21, 2010.
- [12] Brigitte Schulte-Fortkamp, *Soundscape and the Built Environment*, Jian Kang, CRC Press, Oct. 9, 2018.
- [13] Andy Coupland, *Reclaiming the City: Mixed Use Development*, Routledge, Oct. 5, 2005.
- [14] Health and Medicine Division, *Communities in Action: Pathways to Health Equity*, National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, National Academies Press, Apr. 27, 2017.
- [15] Almo Farina, *Soundscape Ecology: Principles, Patterns, Methods and Applications*, Springer Science & Business Media, Oct. 28, 2013.
- [16] M. Zhang and J. Kang, "Soundscape in city and built environment: current developments and design potentials," *Landscape and Urban Planning*, vol. 80, no. 1-2, pp. 106-116, 2007.
- [17] H. Booi and F. van den Berg, "Quiet areas and the need for quietness in Amsterdam," *Cities*, vol. 29, no. 6, pp. 369-377, 2012.
- [18] J. S. Woodcock, W. J. Davies, and T. Cox, "A cognitive framework for the categorisation of auditory objects in urban soundscapes," *Applied Acoustics*, vol. 121, pp. 56-64, 2017.
- [19] A. L. Brown, J. Kang, and T. Gjestland, "Towards standardization in soundscape preference assessment," *Applied Acoustics*, vol. 72, no. 6, pp. 387-392, 2011.
- [20] L. F. Hermida, I. Pavón, A. C. Lobo Soares, and J. L. Bento-Coelho, "On the Person-Place Interaction and Its Relationship with the Responses/Outcomes of Listeners of Urban Soundscape (Compared Cases of Lisbon and Bogotá): Contextual and Semiotic Aspects," *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 16, no. 4, p. 551, 2019.
- [21] M. Raimbault and D. Dubois, "Urban soundscapes: Experiences and knowledge," *Cities*, vol. 22, no. 5, pp. 339-350, 2005.
- [22] F. Aletta, J. Kang, and Ö. Axelsson, "Soundscape descriptors and a conceptual framework for developing predictive soundscape models," *Landscape and Urban Planning*, vol. 149, pp. 65-74, 2016.
- [23] K. Sun, B. De Coensel, K. Filipan, F. Aletta, T. Van Renterghem, T. De Pessemer, W. Joseph, and D. Botteldooren, "Classification of soundscapes of urban public open spaces," *Landscape and Urban Planning*, vol. 189, pp. 139-155, 2019.
- [24] O. de Bruijn, M. van den Berg, and L. van den Berg, "Public Space Users' Soundscape Evaluations in Relation to Their Activities. An Amsterdam-Based Study," *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 15, no. 9, p. 1848, 2018.
- [25] Y. Zhang, X. Li, and J. Li, "What Constitutes the High-Quality Soundscape in Human Habitats? Utilizing a Random Forest Model to Explore Soundscape and Its Geospatial Factors Behind," *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 19, no. 21, p. 11954, 2022.
- [26] N. Krause and M. Fuentes, "Birdsongs alleviate anxiety and paranoia in healthy participants," *Scientific Reports*, vol. 12, no. 1, pp. 1-9, 2022.
- [27] B. C. Pijanowski, A. Farina, S. H. Gage, S. L. Dumyahn, and B. L. Krause, "What is soundscape ecology? An introduction and overview of an emerging new science," *Landscape Ecology*, vol. 26, no. 9, pp. 1213-1232, 2011.
- [28] F. Aletta and J. Kang, "Senses of place: architectural design for the multisensory mind," *Cognitive Research: Principles and Implications*, vol. 5, no. 1, pp. 1-17, 2020.

- [29] X. Li, J. Li, and Y. Zhang, "Evaluation of Soundscape Perception in Urban Forests Using Acoustic Indices: A Case Study in Beijing," *Forests*, vol. 14, no. 7, p. 1435, 2021.
- [30] F. Aletta and J. Kang, "Senses of place: architectural design for the multisensory mind," *Cognitive Research: Principles and Implications*, vol. 5, no. 1, pp. 1-17, 2020.
- [31] G. Brambilla, V. Gallo, and G. Zambon, "The soundscape quality in some urban parks in Milan, Italy," *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 14, no. 10, p. 1213, 2017.
- [32] A. L. Brown, J. Kang, and T. Gjestland, "Towards standardization in soundscape preference assessment," *Applied Acoustics*, vol. 72, no. 6, pp. 387-392, 2011.
- [33] B. L. Krause, *The great animal orchestra: Finding the origins of music in the world's wild places*. Little, Brown, 2015.
- [34] W. J. Davies, M. Adams, N. C. Bruce, R. Cain, A. Carlyle, P. T. Cusack, et al., "A holistic, multi-level analysis identifying the impact of classroom acoustics on pupils' auditory verbal memory," *Applied Acoustics*, vol. 74, no. 2, pp. 248-254, 2013.
- [35] L. F. Hermida, I. Pavón, A. C. Lobo Soares, and J. L. Bento-Coelho, "On the Person-Place Interaction and Its Relationship with the Responses/Outcomes of Listeners of Urban Soundscape (Compared Cases of Lisbon and Bogotá): Contextual and Semiotic Aspects," *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 16, no. 4, p. 551, 2019.
- [36] J. Kang and M. Zhang, "A study on the soundscape quality in urban open public spaces," *Journal of Environmental Psychology*, vol. 30, no. 2, pp. 225-231, 2010.
- [37] F. Liu and J. Kang, "A grounded theory approach to the subjective understanding of urban soundscape in Sheffield," *Cities*, vol. 50, pp. 28-39, 2016.
- [38] A. Fiebig and T. Hsu, "The Soniferous Experience of Public Space: A Soundscape Approach," *PDXScholar*, 2021.
- [39] Y. Zhang, X. Li, and J. Li, "The Influence of Urban Green Space Soundscape on the Changes of Citizens' Emotion: A Case Study of Beijing Urban Parks," *Forests*, vol. 11, no. 11, p. 1928, 2020.
- [40] Y. Zhang, X. Li, and J. Li, "What Constitutes the High-Quality Soundscape in Human Habitats? Utilizing a Random Forest Model to Explore Soundscape and Its Geospatial Factors Behind," *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 19, no. 21, p. 11954, 2022.
- [41] O. de Bruijn, M. van den Berg, and L. van den Berg, "Public Space Users' Soundscape Evaluations in Relation to Their Activities. An Amsterdam-Based Study," *International journal of environmental research and public health*, vol. 15, no. 9, p. 1848, 2018.
- [42] F. Aletta and J. Kang, "Senses of place: architectural design for the multisensory mind," *Cognitive Research: Principles and Implications*, vol. 5, no. 1, pp. 1-17, 2020.
- [43] K. Sun, B. De Coensel, K. Filipan, F. Aletta, T. Van Renterghem, T. De Pessemer, et al., "Classification of soundscapes of urban public open spaces," *Landscape and Urban Planning*, vol. 189, pp. 139-155, 2019.
- [44] A. Hosseini and L. Kowkabi, "Measuring the Soundscape Quality in Urban Spaces: A Case Study of Historic Urban Area," *Sustainability*, vol. 15, no. 5, p. 4255, 2023.
- [45] J. S. Woodcock, W. J. Davies, and T. Cox, "A cognitive framework for the categorisation of auditory objects in urban soundscapes," *Applied Acoustics*, vol. 121, pp. 56-64, 2017.
- [46] J. Kang and M. Zhang, "A study on the soundscape quality in urban open public spaces," *Journal of Environmental Psychology*, vol. 30, no. 2, pp. 225-231, 2010.
- [47] R. M. Rehan, "The phonic identity of the city urban soundscape for sustainable spaces," *HBRC Journal*, vol. 12, no. 3, pp. 337-349, 2016.

- [48] R. M. Schafer, *The Soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the World*, Destiny Books, 1994.
- [49] "The Sustainable Urban District of Vauban in Freiburg, Germany," WIT Press. Retrieved September 18, 2023.
- [50] M. Kondo and M. Kawai, "Potential restorative effects of urban soundscapes: Personality traits, temperament, and perceptions of VR urban environments," *Journal of Environmental Psychology*, vol. 75, p. 101671, 2021.
- [51] M. Kawai and M. Kondo, "Comprehensive audio-visual environmental effects on residential soundscapes and satisfaction: Partial least square structural equation modeling approach," *Journal of Environmental Psychology*, vol. 75, p. 101685, 2021.
- [52] R. M. Rehan, "The phonic identity of the city urban soundscape for sustainable spaces," *HBRC Journal*, vol. 12, no. 3, pp. 337-349, 2016.
- [53] G. Cerwén, "Listening to Japanese gardens: an autoethnographic study on the soundscape action design tool," *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 16, no. 23, p. 4648, 2019.
- [54] Ö. Axelsson, M. E. Nilsson, and B. Berglund, "A principal components model of soundscape perception," *The Journal of the Acoustical Society of America*, vol. 128, no. 5, pp. 2836-2846, 2010.
- [55] A. L. Brown, J. Kang, and T. Gjestland, "Towards standardization in soundscape preference assessment," *Applied Acoustics*, vol. 72, no. 6, pp. 387-392, 2011.
- [56] D. Dubois and M. Raimbault, "Soundscape research and urban design in France," *Acta Acustica united with Acustica*, vol. 95, no. 5, pp. 856-863, 2009.
- [57] L. A. de Oliveira and A. O. de Andrade, "Analysis and evaluation of soundscapes in public parks through interviews and measurement of noise," *Journal of Environmental Management*, vol. 232, pp. 717-729, 2019.
- [58] R. M. Rehan, "The phonic identity of the city urban soundscape for sustainable spaces," *HBRC Journal*, vol. 12, no. 3, pp. 337-349, 2016.
- [59] A. Hosseini and L. Kowkabi, "Measuring the Soundscape Quality in Urban Spaces: A Case Study of Historic Urban Area," *Sustainability*, vol. 15, no. 5, p. 4255, 2023.
- [60] A. Milo, "The acoustic designer: Joining soundscape and architectural acoustics in architectural design education," *Architectural Science Review*, vol. 63, no. 3, pp. 209-218, 2020.
- [61] M. E. Nilsson, B. Berglund, and A. Gidlöf-Gunnarsson, "A comparison between the A-weighted equivalent sound level and the perceptual soundscape measures soundscape quality, overall satisfaction with the acoustic environment, and noise annoyance," *The Journal of the Acoustical Society of America*, vol. 128, no. 5, pp. 2833-2835, 2010.
- [62] N. Boudiaf and W. Kihal, "Examining the Associations between Oases Soundscape Components and Walking Speed: Correlation or Causation?" *Sustainability*, vol. 12, no. 11, p. 4619, 2020.

İŞ YERİ NEZAKETSİZLİĞİNİN İŞ YAŞAMINDAKİ YALNIZLIK ÜZERİNE ETKİSİ THE EFFECT OF WORKPLACE INCIVILITY ON LONELINESS AT WORK

Pınar ERKAL

Balıkesir University, Balıkesir Vocational School

ORCID ID: 0000-0003-4698-8475

ÖZET

Bu araştırmanın amacı iş yeri nezaketsizliğinin çalışanların iş yaşamlarındaki yalnızlık algıları üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırmada işyeri nezaketsizliğinin duygusal yoksunluk ve sosyal arkadaşlık faktörleri üzerine etkisi incelenmektedir. Veriler Balıkesir ilinde üretim sektöründe çalışan 196 katılımcıdan elde edilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre iş yeri nezaketsizliği iş yaşamındaki yalnızlık algısının duygusal yoksunluk faktörünü anlamlı yönde etkilediği ($\beta=0,63$ $p<0,01$) ve sosyal arkadaşlık faktörünü ($\beta= 0,27$ $p<0,01$) anlamlı yönde etkilediği tespit edilmiştir. Araştırma modelinin uyum değerleri CFI=0,093, CMIN/df=0,07 SRMR=0,07'dir. Çalışanların nezaketsiz davranışlarla karşılaşması yalnızlık algılarının artmasına neden olacaktır. İş hayatında başkalarına saygılı, nazik, anlayışlı davranışlarda bulunmak karşılıklı iyi ilişkilerin gelişmesini ve yalnızlığın önlenmesini sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: İşyeri Nezaketsizliği, İş Yaşamında Yalnızlık, İş Yaşamı

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the effect of workplace incivility on the employees' perceptions of loneliness in their worklife. This study is examined in the research that the effect of workplace incivility on emotional deprivation and social friendship factors. The data were obtained from 196 participants working in the production sector in Balıkesir. According to the results, it has been determined that workplace incivility significantly affects the emotional deprivation factor of the perception of workplace loneliness ($\beta=0,63$ $p<0,01$). It has been determined that workplace incivility significantly affects the social friendship factor of the loneliness perception in worklife ($\beta= 0,27$ $p<0,01$). It was determined that the fit values of the research model were CFI=0,093, CMIN/df=0,07 SRMR=0,07. In case employees encountering incivility, they may increased their perception of loneliness. In worklife, being respectfully, kindly and sympathetically to employees will ensured the good communication and prevention of loneliness.

Keywords: Workplace Incivility, Loneliness in Worklife, Worklife

Giriş

İş yaşamında nezaketsizlik, çalışanlar ya da yöneticiler tarafından kaba, nazik olmayan davranışlarda bulunulmasıdır. İnsanların karşılaştığı tutum ve davranışlar karşısında kendi duyguları, tutumları ve davranışları da değişiklik gösterebilir. İş hayatında çevremizdeki kişilerden olumlu ya da olumsuz tutum ve davranışlar görebiliriz.

Olumlu iletişim tarzında çalışanlar doyuma ulaşır ve iletişimin aynı şekilde devam etmesi için çaba gösterirler. Örgütlerde olumlu bir iletişim ortamı oluşturarak çalışanların da olumlu şekilde iletişim kurması sağlanabilir (Kaya, 2010:107). İş hayatında başkalarına karşı nazik, saygılı, anlayışla davranmak, kişilerarası ilişkileri geliştirerek karşılıklı iyi ilişkilerin gelişmesine yardımcı olur. Bireyin diğer insanların hayatlarının neresinde olduğunu algılaması kişiler arası ilişkilerinde nasıl davranacağını belirleyebilir (Tunç ve Kaygas, 2016: 57). Bu nedenle bireyin çevresindeki diğer bireylere nazik

davranması karşısındakilerin de nazik davranmasına ve kişiler arası ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

İş yaşamında yalnızlık algısı bireylerin sosyal arkadaşlık yoksunluğu ve duygusal yoksunluk algısıdır. Genellikle moral bozukluğu, tartışma, üzücü bir olayla karşılaşma, iletişim problemleri, öfke gibi olumsuzluklarda insanlar çevrelerinden uzaklaşıp yalnız kalmak isteyebilirler. Ancak olumlu çalışan davranışları örgütlerin başarısını etkileyen temel bir unsurdur. İş yaşamında çalışanların birbirlerini daha iyi anlamaları ve sağlıklı iletişim kurmaları ile işlerin daha iyi yapılması sağlanır. Bu nedenle iş yaşamında bireylerin nezaketsiz olmalarının sonuçları ve yalnızlık algılarının sebeplerinin belirlenmesi konunun önemini ortaya koymaktadır. Bu araştırmanın amacı iş yeri nezaketsizliğinin çalışanların iş yaşamlarındaki yalnızlık algıları üzerindeki etkisini incelemektir. Ayrıca araştırmada işyeri nezaketsizliğinin duygusal yoksunluk ve sosyal arkadaşlık faktörleri üzerine etkisi incelenmektedir.

İş Yeri Nezaketsizliği

Nezaket kelimesinin anlamı başkalarına karşı incelikli, saygılı davranma, incelik, nazikliklerdir. Nezaketsizlik ise nazik olmama, kabalık durumudur (TDK). İş yeri nezaketsizliği kavramı ilk olarak Anderson ve Pearson tarafından 1999 yılında incelenmiştir (Andersson ve Pearson, 1999:457). İş yeri nezaketsizliği çalışanların karşılıklı saygı kurallarına ve işyeri kurallarına aykırı davranışlar sergilemesidir (Gök, 2019:107). Taştan (2014:64)'a göre yüksek sesle konuşma, günaydın ve iyi günler dememe, teşekkür etmeme, söz kesme, özel hayata müdahale etme, çalışma ortamında düzensizlik, eşyaları izinsiz kullanma gibi davranışlar işyeri nezaketsizliği olarak nitelendirir.

İş yaşamında yapılan işin verimliliği kadar, insanlarla ilişkilerin nezaket çerçevesinde gerçekleşmesi de önemlidir. İnsanlar birbirlerinin farkına vardıkları anda iletişim başlar ve iletişim çok kanallı bir süreçtir (Cüceloğlu, 2021:55). Günlük hayatta olduğu gibi iş hayatında da sürekli iletişim içerisindeyiz ve kullandığımız dil ile karşımızdaki bireylere mesajlar veririz. Nezaket bireylerin iş hayatlarında profesyonelleşmesini tamamlayan bir unsurdur (Tengilimoğlu ve Erkal, 2016: 179). Örgütler açısından ise çalışanlar arasındaki ilişkilerin gelişmesi, çatışmaların engellenerek işyerinde huzurlu bir ortamın oluşmasını sağlar.

İşyerinde nezaketsizliğin bazen dikkat edilmese de ya da görülme de etkileri oldukça şiddetlidir (Kumral ve Çetin, 2016). İşyeri nezaketsizliği çalışanların rol ve sorumlulukları kapsamında harcadıkları çabanın azalmasına yol açarak örgütsel etkililiği olumsuz etkiler (Laschinger vd., 2012: 317; akt. Kanten, 2014:13). Özcan (2022:349-353) işyeri nezaketsizliğinin ortaya çıkmasında kişilik özelliklerinin, cinsiyetin, statünün, bireylerin duygusal durumlarının, mizacın, stres düzeyinin, iş yükünün, örgütlerde küçülme ve yeniden yapılanma gibi değişen iş koşullarının, informal ortamın, örgüt iklimi ve örgüt kültürünün, işletme politikalarının, yönetici tutumlarının etkili olabileceğini belirtmektedir.

İş yeri nezaketsizliğinin sonuçları çalışanlar ve işletmeler açısından değerlendirilebilir. Çalışanların iş tatmini (Sharma ve Singh, 2016), personel devir oranı (Kavaklı ve Yıldırım, 2022), tükenmişlik ve iş performansı (Rahin ve Cosby, 2016), psikolojik güçlendirme (Polatçı ve Özçalık, 2013), mental sağlık ve stres (Hans vd., 2022), sosyal kaytarma davranışı ve işten ayrılma niyeti (Kanten, 2014), örgütsel sessizlik (Alhas, 2021) üzerine etkilerinin incelendiği çalışmalar bulunmaktadır.

İş Yaşamında Yalnızlık

İş yaşamında yalnızlık, ilişkilerin yetersizliğinden kaynaklanarak içinde buldukları çevrenin bireyi dışlaması sonucu ortaya çıkabilir (Çetin ve Alacalar, 2016: 193-216). Yalnızlık, bireyin öznel sosyal izolasyon algısıyla ilişkili olumsuz geçici bir duygu veya öznel duygusal durumu olarak tanımlanır. Bu doğrultuda yalnızlık bireyin sosyal ilişkilerinde algılanan eksikliğe veya ilişkilerinde algılanan yakınlık, duygusal ve özgünlük yokluğuna verilen üzücü bir tepkidir (Silard ve Wright, 2022:914).

İş yaşamında yalnızlık sosyal arkadaşlık (sosyal yalnızlık) ve duygusal yoksunluk olarak iki boyutta incelenmektedir (Wright vd., 2006). Duygusal yoksunluk çalışanların iş arkadaşlarıyla olan ilişkilerin duygusal niteliğini; sosyal arkadaşlık ise işyerindeki ilişkilerin niceliğini ortaya koymaktadır (Oğuz ve Kalkan, 2014: 788). Sosyal arkadaşlık ya da sosyal yalnızlık olarak adlandırılan boyut çalışanların sosyal ilişkiler ya da çalışanların kendini kabul ettireceği bir örgüt içinde bulunmaması ve ona bağlı olarak çekingenlik, diğer çalışanlar tarafından reddedilme hissine kapılmasıdır. Sosyal arkadaşlık

boyutundaki kişiler işyerindeki sosyal etkinliklere katılmayanlardır ya da çalışma arkadaşları ile beraber vakit geçirebilecek birini bulmakta güçlük çekerler. Çalışanlar sosyal ilişkiler kurduğunda bu duygular yok olur. Kendilerini gruba ait hissetmedikleri için iletişim kurma yeteneklerini sorgularlar (Akbaba, 2020:1706). Duygusal yoksunluk işyerinde bulunan çeşitli faktörler ve bireyin kişilik özellikleri ile ortaya çıkar. İşyerindeki bir takım eksiklikler ve çalışanlar arasındaki iletişim eksikliklerine dayalı olarak iletişim sorunları duygusal yoksunluk durumunu oluşturur (Mercan vd., 2015:199).

Yalnızlık bireyler için yaratıcılık, öz düzenleme, konsantrasyon ve kimlik oluşumu üzerine faydalar sağlamakta ancak neredeyse her zaman da çeşitli düzeylerde zararlı sonuçlar meydana getirmektedir. Bu etkiler arasında fizyolojik sorunlar, öz kontrolün azalması, iş refahının azalması, tükenmişlik gibi olumsuzlar bulunmaktadır (Silard ve Wright, 2022:914). İşyerinde yalnız çalışanların örgüte aidiyet eksikliği hissetme olasılıkları daha yüksektir. Çünkü çalışanların iş arkadaşlarıyla daha fazla yabancılaşma ve daha az ilişki kurması sonucu kuruma karşı duygusal bağlılıkları da azalmaktadır (Mohapatra vd. 2020:434). Literatürde işyerinde yalnızlığın iş stresi (Çetinel ve Kutanis, 2016), sosyal destek, kişilik özellikleri (Koçoğlu ve Parlak, 2018), işe tutkunluk (Jung vd. 2021), iş performansı (Sirbu vd., 2019) üzerine etkileri incelenmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

İş yaşamında çalışanların yalnızlık hissetmesinin olumsuz sonuçları nedeniyle yalnızlığın sebeplerinin belirlenmesi önemlidir. Yapılan literatür taraması sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda işyerinde nezaketsiz davranışlarla karşılaşan çalışanların duygusal ve sosyal açıdan yalnızlık yaşayabilecekleri düşünülmektedir. Gilmer vd. (2023) iş yaşamındaki nezaketsizlik ve yalnızlık ilişkisini inceleyen çalışmaların yetersiz olduğunu belirtmektedir. Bu araştırmanın amacı iş yeri nezaketsizliğinin çalışanların iş yaşamlarındaki yalnızlık algıları üzerindeki etkisini incelemektir. Ayrıca araştırmada işyeri nezaketsizliğinin duygusal yoksunluk ve sosyal arkadaşlık faktörleri üzerine etkisi incelenmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın hipotezleri şöyledir.

H1. İşyeri nezaketsizliği iş yaşamında yalnızlığın duygusal yoksunluk faktörünü etkilemektedir.

H2. İşyeri nezaketsizliği iş yaşamında yalnızlığın sosyal arkadaşlık faktörünü etkilemektedir.

Araştırma verilerinin analizinde Amos programından yararlanılmıştır. Geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında iç tutarlılık katsayısı, faktör analizi sonuçları incelenmiş, hipotezler yapısal eşitlik modellemesi ile test edilmiştir.

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmada veriler anket yönetimi ile elde edilmiştir. Araştırmanın evrenini gıda üretimi yapan bir işletmenin toplam 320 çalışanı oluşturmaktadır. Kolayda örneklem yöntemi ile 196 gönüllü katılımcı anket formunu doldurarak araştırmaya katılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Anket formu demografik bilgiler, işyeri nezaketsizlik ölçeği ve iş yaşamında yalnızlık ölçeği olmak üzere 3 bölümden oluşmaktadır.

İşyeri Nezaketsizliği Ölçeği: İşyeri nezaketsizliği ölçeği Cortina vd. (2001) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 7 madde ve tek faktörden oluşmaktadır. Ölçek Gök vd. (2019) Türkçeye uyarlanmıştır.

İş Yaşamında Yalnızlık Ölçeği: Wright vd. (2006) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlaması Doğan vd. (2009) tarafından yapılmıştır. Ölçek 16 madde ve 2 faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler duygusal yoksunluk ve sosyal arkadaşlıktır.

Bulgular

Araştırmaya katılan çalışanların % 33,2'si kadın, %66,8'i erkektir. Katılımcıların %35,2'si 20-30 yaş aralığında, % 27'si 31-40 yaş aralığında, %22,9'u 41-50 yaş aralığında %14,8'i 51 ve üstü yaş aralığındadır. Katılımcıların % 55,6'sı lise mezunu, % 44,4'ü üniversite mezunudur.

Araştırmada öncelikle ölçeklerin geçerliliği için işyeri nezaketsizliği ölçeğinin KMO değeri, 0,891 Bartlett testi değeri 653,56 ve p değerleri belirlenmiştir (p=0,00). Bu değerler veri setinin faktör analizi

yapılmasına uygunluğunu göstermektedir. Varimax rotasyon yönetimi ile yapılan faktör analizinde ölçeğin tek faktörlü yapısı korunak açıklanan varyans oranı % 59,6 bulunmuştur.

İş yaşamında yalnızlık ölçeğinin faktör analizi sonuçlarına göre KMO değeri 0,896 Bartlett testi değeri 2599,4 p değeri anlamlıdır (p=0,00). Bu değerler veri setinin faktör analizi yapılması için uygunluğunu göstermektedir. Varimax rotasyon yöntemine göre ölçeğin duygusal yalnızlık faktöründen iki maddesi ve sosyal arkadaşlık faktöründen bir madde 0,50'ten daha düşük faktör yük değerine sahip olduğu için analizden çıkarılmıştır. Ölçeğin 2 faktörlü yapısı korunarak açıklanan varyans oranı % 73,4 bulunmuştur.

Aşağıdaki tabloda araştırmada kullanılan ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizi uyum iyiliği değerleri bulunmaktadır.

Tablo 1. Araştırma Ölçeklerinin Uyum Değerleri

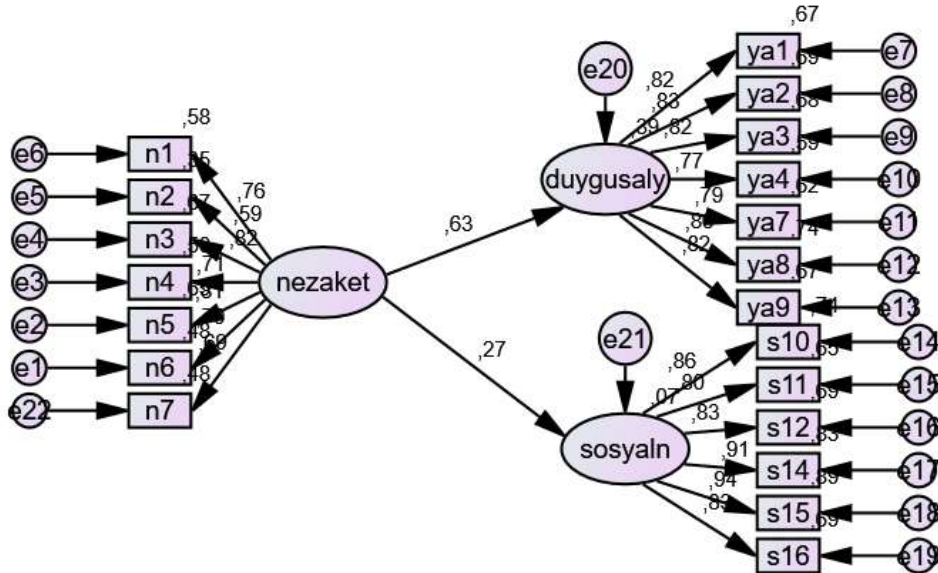
Kabul Edilebilir Uyum	İşyeri Nezaketsizliği Ölçeği	İş Yaşamında Yalnızlık Ölçeği
cmin/df ≤5	2,710	2,47
CFI ≥90	0,98	0,958
GFI ≥90	0,97	0,899
NFI ≥90	0,97	0,932
RMSEA ≤0,08	0,68	0,08

İşyeri nezaketsizliği ölçeğinin tek faktörlü yapısının doğrulayıcı faktör analizi uyum değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir.

İş yaşamında yalnızlık ölçeğinin 2 faktörlü yapısının uyum değerleri incelendiğinde kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik katsayısı için cronbach alfa değeri incelenmiştir. İşyeri nezaketsizliği ölçeğinin güvenilirlik katsayısı 0,88'dir. İş yaşamında yalnızlık ölçeğinin güvenilirlik katsayısı 0,71'dir.

Şekil 1'de araştırma modeline ilişkin araştırmanın yapısal eşitlik modellemesi görülmektedir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Tablo 2'de araştırmada önerilen modelin uyum değerleri bulunmaktadır.

Tablo 2. Araştırma Modeli Uyum Değerleri

Kabul Uyum	Edilebilir	Araştırma Modeli Sonucu
cmin/df ≤ 5		2,133
CFI $\geq .90$,093
GFI $\geq .90$		0,86
NFI $\geq .90$		0,89
RMSEA $\leq 0,08$		0,07
SRMR $\leq 0,08$		0,07

Yapılan analiz sonucunda cmin/df, CFI, RMSEA, SRMR değerlerinin kabul edilebilir sınırlarda olduğu, GFI ve NFI değerlerinin ise kabul edilebilir değerlere çok yakın olduğu tespit edilmiştir. Gürbüz (2019:37) 250 örneklem sayısından daha küçük örneklemede CFI, cmin/df ve SRMR değerlerini raporlanmasını önermektedir. Bu değerler dikkate alındığında uyum iyiliği değerleri modelin kabul edilebilir olduğunu göstermektedir (CFI= 0,093, CMIN/df=0,07 SRMR=0,07). Araştırma sonuçlarına göre iş yeri nezaketsizliği iş yaşamındaki yalnızlığın duygusal yalnızlık faktörünü $\beta=0,63$ $p<0,01$ pozitif yönlü etkilemektedir. H1 hipotezi desteklenmektedir. İş yeri nezaketsizliği iş yaşamındaki yalnızlığın sosyal arkadaşlık faktörünü pozitif yönlü $\beta= 0,27$ $p<0,01$ düzeyinde anlamlı etkilediği tespit edilmiştir. H2 hipotezi desteklenmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Sosyal hayat insan ilişkilerinden oluşan toplumsal bir sistemdir. Sosyal yaşamda insan ilişkileri ve sosyal etkinlikler saygı, görgü ve nezaket kurallarına dayanır. Aynı şekilde iş hayatında da insan ilişkilerinin temelinde saygı ve nezaket vardır (Aytürk, 2011: 66). Nezaket, çalışanın gelecekte yaşanması olası sorunları fark ederek kişiye bilgi vermesi ve sorunun düzeltilmesine çalışması ile örneklendirilebilir. Örneğin nezaket bireyin sorumluluğunu üstlendiği projede çalışma arkadaşının hazırladığı rapordaki hatayı fark ederek onu uyarmasıdır. Böylece hata soruna yol açmadan çözülecektir. Bu nedenle nezaket sorunları önlemeye yardımcı olur (Basım ve Şeşen, 2009:162). Bu olayda hataları görmezden gelip söylenmemesi durumunda hataların üzerine yapılan çalışmalar boşa gidecek ve bu hatayı fark ettiği halde söylemeyen çalışanlar ile diğer çalışanlar arasında bazı problemler oluşabilecektir. Niyeti ne olursa olsun işyeri nezaketsizliği çalışanlar üzerinde olumsuz etkiler oluşturur. Nezaketsizlikle karşılaşan çalışanlar ise iş stresi, tatminsizlik ve psikolojik sıkıntılar yaşarlar ve iş performanslarında düşme yaşamalarına sebep olabilir, hatta işten ayrıma niyetine girebilirler (Batga ve Ceyhan, 2019: 250).

Bu çalışmanın amacı işyeri nezaketsizliğinin iş yaşamındaki yalnızlığa etkisini duygusal yoksunluk ve sosyal arkadaşlık faktörleri yönünden incelemektir. Araştırma sonuçlarına göre işyeri nezaketsizliğinin iş yaşamındaki yalnızlaşmanın duygusal yalnızlık faktörünü pozitif ve anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir ($\beta=0,63$ $p<0,01$). Mercan vd. (2015)'e göre işyerinde çalışanların arasındaki iletişim problemleri duygusal yoksunluğa neden olabilir. İşyerinde nezaketsizlikle karşılaşan çalışanlar, çalışma arkadaşları ile olan ilişkilerinin yoksunluğunu yaşayarak negatif duygular yaşarlar, bu negatif duygular ise iş arkadaşları ile olan ortamlardan uzaklaşıp yalnız kalmalarını etkilemektedir.

Araştırmada işyeri nezaketsizliğinin iş yaşamındaki yalnızlığın sosyal arkadaşlık faktörünü etkilediği tespit edilmiştir. Sosyal arkadaşlık faktörü çalışma arkadaşları ile düşüncelerini paylaşma ve onlarla sosyal olarak bir arada olabilme gibi etkinliklere katılımıdır (Cinndiloğlu vd., 2017:192). Nezaketsizlikle karşılaşan çalışanların sosyal ilişkilerinin azaldığı, kişisel düşüncelerinin paylaşmadığı, günlük sorunlarını konuşabileceği birinin olmadığı, işyerindeki sosyal etkinliklere katılmak istemediği vb. gibi durumları içeren sosyal arkadaşlık boyutunun pozitif yönde anlamlı etkilendiği tespit edilmiştir ($\beta= 0,27$ $p<0,01$). İşyeri nezaketsizliğinin sosyal arkadaşlık boyutuna göre duygusal yalnızlık boyutunu daha yüksek düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Gilmer vd. (2022) çalışmasında da işyeri nezaketsizliğinin iş yaşamında yalnızlaşmayı etkilediğini tespit etmiştir.

İşyeri nezaketsizliğinin ve iş yaşamında yalnızlığın bireylere ve örgütlere olumsuz etkileri literatürde incelenmektedir. Örgütlerde çalışanların yalnızlığını önlemek ve yalnızlığın olumsuz sonuçlarını azaltmak için yalnızlığa yol açan nedenleri belirlenmelidir. Bu çalışmada işyeri nezaketsizliği iş

yaşamındaki duygusal yalnızlık ve sosyal arkadaşlığı etkilediği tespit edilmiştir. Gelecek araştırmalarda iş yeri nezaketsizliğinin iş yaşamındaki yalnızlığa etkisinde kişilik özellikleri, örgüt iklimi gibi değişkenlerin araştırmalara dahil edilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Akbaba, M. (2020). İnsan kaynakları yönetimi uygulamaları ile iş yaşamında yalnızlık arasındaki ilişki: Otel işletmeleri üzerine bir araştırma. *Turkish Studies-Social Sciences*, 15(4), 1701-1716.
- Alhas, F. (2021). İş yeri nezaketsizliği ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Business Economics and Management Research Journal*, 4(2), 156-175.
- Andersson, L. M.- Pearson, C. M. (1999) Tit for tat? The spiraling effect of incivility in the workplace. *Academy of Management Review*, 24(3): 452-471.
- Aytürk, N. (2011). Protokol bilgisi. Nobel Yayınları, Ankara.
- Basım, N. & Şeşen, H. (2006). Kontrol odağının çalışanların nezaket ve yardım etme davranışlarına etkisi: Kamu sektöründe bir araştırma, *Selçuk Üniversitesi Social Science Institute Journal*, 16, 159-168.
- Batga, B. & Ceyhan, S. (2019). İşyeri nezaketsizliğinin çalışanlar üzerindeki etkisi: Banka çalışanları üzerine bir araştırma. *Çukurova Araştırmaları*, 5(2), 250-262.
- Cindiloğlu, M., Polatçı, S., Özçalık, F. & Gültekin, Z. (2017). İşyeri yalnızlığının iş ve yaşam tatminine etkisi: Lider-üye etkileşiminin aracılık rolü. *Ege Akademik Bakış*, 17(2), 191-200.
- Cüceloğlu, D. (2021). İletişim donanımları. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çetin, A. & Alacalar, A. (2016). İş yaşamında yalnızlığı yordama kişilik özellikleri ile algılanan sosyal ve örgütsel desteğin rolü. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(27), 193-216.
- Çetinel, E. & Özen Kutunis, R. (2016). Türkiye’de yapılan iş stresi çalışmalarına ilişkin betimsel bir inceleme. *Türkiye’de örgütsel davranış çalışmaları-I*, Gazi Kitabevi, Ankara
- Doğan, T., Çetin, B. & Sungur, M. Z. (2009). İş yaşamında yalnızlık ölçeği Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 271-277.
- Gök, S., Karatuna, I. & Başol, O. (2019). İşyeri nezaketsizliği ölçeğinin Türkçeye uyarlaması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 22(44), 106-115.
- Gürbüz, S. (2019). Amos ile yapısal eşitlik modellemesi. Seçkin Yayınları, Ankara.
- Han, S., Harold, C. M., Oh, I. S., Kim, J. K. & Agolli, A. (2022). A meta-analysis integrating 20 years of workplace incivility research: Antecedents, consequences, and boundary conditions. *Journal of Organizational Behavior*, 43(3), 497-523.
- Jung, H. S., Song, M. K., & Yoon, H. H. (2021). The effects of workplace loneliness on work engagement and organizational commitment: moderating roles of leader-member exchange and coworker exchange. *Sustainability*, 13(2), 948.
- Kanten, P. (2014). İşyeri nezaketsizliğinin sosyal kaytarma davranışı ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde duygusal tükenmenin aracılık rolü. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 11-26.
- Kavaklı, B. D., & Yildirim, N. (2022). The relationship between workplace incivility and turnover intention in nurses: A cross-sectional study. *Journal of Nursing Management*, 30(5), 1235-1242.
- Kaya, A. (2010). İletişime giriş: temel kavramlar ve süreçler. *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim* (Ed. A. Kaya) Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Koçoğlu, S. M. & Parlak, Ö. (2018). Beş faktör kişilik özelliklerinin iş yaşamında yalnızlık üzerine etkisinin incelenmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 149-165.

- Kumral, T. & Çetin, C. (2016). İşyeri nezaketsizliği yerine bir yazın incelemesi. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, 153-171.
- Laschinger, H.K.S., Leiter, M.P., Day, A., Gilin-Oore, D. & Mackinnon, S.P. (2012). Building empowering work environments that foster civility and organizational trust. *Nursing Research*, 61(5), 316-325.
- Mercan, N., Demirci, K., Özler, D. E. & Oyur, E. (2015). İş yaşamında yalnızlık, duygusal zeka ve psikolojik sermaye arasındaki ilişkilerin üzerine bir araştırma. *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(5), 197-215.
- Mohapatra, M., Madan, P. & Srivastava, S. (2020). Loneliness at work: Its consequences and role of moderators. *Global Business Review*, 433-450.
- Polatçı, S., & Özçalık, F. (2013). Yapısal ve psikolojik güçlendirmenin işyeri nezaketsizliği ve tükenmişliğe etkisi. *İşletme Bilimi Dergisi*, 1(1), 17-34.
- Rahim, A., & Cosby, D. M. (2016). A model of workplace incivility, job burnout, turnover intentions, and job performance. *Journal of Management Development*, 35(10), 1255-1265.
- Sharma, N., & Singh, V. K. (2016). Effect of workplace incivility on job satisfaction and turnover intentions in India. *South Asian Journal of Global Business Research*, 5(2), 234-249.
- Silard, A. & Wright, S. (2022). Distinctly lonely: how loneliness at work varies by status in organizations. *Management Research Review*, 45(7), 913-928.
- Sîrbu, A. A., & Dumbravă, A. C. (2019). Loneliness at work and job performance: The role of burnout and extraversion. *Psihologia Resurselor Umane*, 17(1), 7-18.
- Sîrbu, A. A., & Dumbravă, A. C. (2019). Loneliness at work and job performance: The role of burnout and extraversion. *Psihologia Resurselor Umane*, 17(1), 7-18.
- Taştan, S. B. (2014). İşyeri nezaketsizliğini öngören örgütsel ve durumsal önceller ile çalışanların davranışsal sonuçları arasındaki ilişkinin ve sosyo-psikolojik kaynakların rolünün incelenmesi: sağlık kurumlarında yapılan bir araştırma. *İş-Güç*, 16(3), 60-75.
- Tengilimoğlu, D. & Erkal, P. (2016). Yönetici Asistanlığı. Siyasal Yayınevi, Ankara.
- Wright S.L, Burt C.D.B., & Strongman, K.T. (2006). Loneliness in the workplace: Construct definition and scale development. *New Zealand Journal of Psychology*, 35 (2), 59-68

AN ANALYSIS OF VALUES EDUCATION FOR INCLUSION: A VALIDITY AND RELIABILITY RESEARCH STUDY

Dr. Annalisa Ianniello

University of Salerno (Italy)

Department of Humanities, Philosophy and Education

<https://orcid.org/0000-0001-6534-630X>

Researcher of Didactics and Special Pedagogy

Prof. Felice Corona

University of Salerno (Italy)

Department of Humanities, Philosophy and Education

<https://orcid.org/0000-0002-3334-3566>

fcorona@unisa.it, 089964415

Full Professor / Rector's Delegate of Didactics and Special Pedagogy

Keywords: Values; Well-being; Special Pedagogy; Inclusion.

Values drive behaviour (Schwartz, 2012). In this sense, they also direct the educational action of teachers towards the design of inclusive teaching practices.

In this regard, the purpose of this study is to detect the personal value priorities of support teachers and investigate their opinions on the concept of "values" and "values education".

The research involved a sample of 1002 participants in service at Italian high school institutes. Qualitative research methods were used to meet the objectives of the study. Specifically, a qualitative analysis of data collected with semi-structured interviews through the NVivo program was carried out to investigate the teachers' opinions. On the other hand, to detect the value priorities of the participants, the Portrait Values Questionnaire (PVQ-RR) (Schwartz, 2012) was administered, and the statistical software SPSS was used for the quantitative analysis.

The results show that the value priorities of the participants are directed towards the values of Self-transcendence, with a significant incidence towards the value Benevolence and Universalism.

The opinions of the sample, on the other hand, converge in the importance of values for the construction of inclusive citizens and societies and of education in values through active and cooperative learning methods, with the involvement of families (Corona, 2017).

ӘОЖ 373.1:613;

МҒТАР 14.25.09

**ПРИМЕНЕНИЕ И ОСОБЕННОСТИ ФОРМАТИВНОГО ОЦЕНИВАНИЯ ПРИ
ИЗУЧЕНИИ БИОЛОГИИ**

**БИОЛОГИЯ ПӘНІН ОҚЫТУ КЕЗІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ БАҒАЛАУДЫҢ
ҚОЛДАНЫЛУЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

THE USE AND FEATURES OF FORMATIVE ASSESSMENT IN TEACHING BIOLOGY

*Isaev Gani Isaevich*¹

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor of the International Kazakh-Turkish University
named after Khoja Ahmed Yasawi, Kazakhstan*

*Sultanakhmetova Nazerke Abzalovna*²

*Master's student of the International Kazakh-Turkish University named after Khoja Ahmed Yasawi,
Kazakhstan*

<https://orcid.org/0000-0001-5993-325X>

АНДАТПА

Мақалада көтерілген мәселе қазіргі уақытта ақпараттық қоғамның талаптарына сәйкес келетін білім берудің жаңа моделіне көшу жағдайында бағалау функциясы жаңа мәнге ие болады, бағалау мақсаттары әрдайым өзгереді. Ең маңыздысы бағалау тек кемшіліктерді анықтауға бағытталмауы керек, ол білім беру сапасын жетілдіру процесін үздіксіз қамтамасыз ететін тетікке айналдыру, білім беру процесінің барлық субъектілері үшін сындарлы кері байланысты қамтамасыз етуі. Бағалау қол жеткізілген жетістіктерді қорытындылап қана қоймай бастапқы нүктеге айналдыру, содан кейін дамудың жаңа кезеңі, білім беру сапасының жаңа деңгейіне шығу болып табылады. Білім беру жүйесінің ерекшелігі - білім алушының қандай да бір іс-әрекетке құзіреттілігін дамыту, арттыру, қалыптастыру. Біз оқушының білімін, біліктілігін, дағдысын бағалаудан оның құзыреттілік қасиетінің қалыптасуын бағалауымыз керек, қазір оқушылардың білімділігі ғана басты рөлде емес, басты рөлде оқушының құзыреттілігін, оның жеке тұлғалық қасиеттерін дамыту, қоршаған ортамен дұрыс қарым-қатынасу, өзін-өзі дамыту, өзіндік білімін көтеру сияқты мақсаттар қойылған. Сол себептен оқытуға деген көзқарас өзгеруіне байланысты, оқыту нәтижесін бағалауда да өзгерістер орын алууда.

Түйін сөздер: Биология, дамыта оқыту технологиясы, қалыптастырушы бағалау, білім беру, жаңа технология.

АННОТАЦИЯ

Проблема, поднятая в статье, заключается в том, что в условиях перехода на новую модель образования, которая в настоящее время соответствует требованиям информационного общества, оценочная функция приобретает новое значение, цели оценки постоянно меняются. Наиболее важным является то, что оценка не должна быть направлена исключительно на выявление недостатков, она должна стать механизмом непрерывного обеспечения процесса совершенствования качества образования, обеспечить конструктивную обратную связь для всех субъектов образовательного процесса. Оценка - это не только обобщение достигнутых достижений, но и превращение их в отправную точку, а затем новый этап развития, выход на новый уровень качества образования. Особенностью системы образования является развитие, повышение, формирование у обучающегося компетентности в какой-либо деятельности. Из оценки знаний, умений, навыков учащегося мы должны оценить формирование у него

компетентностных качеств, сейчас в главной роли, а не только в знаниях учащихся, ставятся такие цели, как развитие компетентности учащегося, его личностных качеств, правильное взаимодействие с окружающей средой, саморазвитие, самообразование. Поэтому, в связи с изменением отношения к обучению, происходят изменения и в оценке результатов обучения.

Ключевые слова: Биология, технология развивающего обучения, формирующая оценка, образование, новая технология.

ABSTRACT

The problem raised in the article is that in the conditions of transition to a new model of education, which currently meets the requirements of the information society, the evaluation function acquires a new meaning, the evaluation goals are constantly changing. The most important thing is that the assessment should not be aimed solely at identifying shortcomings, it should become a mechanism for continuously ensuring the process of improving the quality of education, providing constructive feedback for all subjects of the educational process. Assessment is not only a generalization of the achievements achieved, but also turning them into a starting point, and then a new stage of development, reaching a new level of education quality. A feature of the education system is the development, improvement, formation of the student's competence in any activity. From the assessment of the student's knowledge, skills, and abilities, we must evaluate the formation of his competence qualities, now in the main role, and not only in the knowledge of students, goals such as the development of the student's competence, his personal qualities, proper interaction with the environment, self-development, self-education are set. Therefore, in connection with the change in attitudes to learning, there are changes in the evaluation of learning outcomes.

Keywords: Biology, technology of developing learning, formative assessment, education, new technology.

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасы Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың Қазақстан халқына арналған жыл сайынғы жолдауында болашақ ұрпақтың білімі мен әлеуетін дамыту бағытына үлкен көңіл бөліп, ауқымды идеялар мен ұтқырлы міндеттерді атап өтуде. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың «Bilim jáne Gylym!» атты тамыз конференциясының пленарлық отырысында арналған мемлекеттік бағдарламасында «Қазіргі жаһандану дәуірінде жаңа технологияның қарқынды дамуы өмірімізге түбегейлі өзгерістер әкелді. Адам капиталына, білім саласына қойылатын талаптар мүлдем өзгеше. Сапалы білім қарқынды дамудың басты шартына айналды. Біз қазіргі заманның жаңаша талаптары мен үрдістеріне әрқашан сай болуымыз керек. Бұл үшін бір орында тұрып қалмай, ілгері жылжу басты мақсат болуы тиіс. Сондықтан, білімі терең, ойы озық ұрпақты тәрбиелейтін мұғалімдер қауымына зор жауапкершілік жүктеледі» деп көрсетілген[1].

Қазіргі таңда білім беру саласында қарқынды өзгерістер орын алуда. Соған қарамастан білім беру де білім сапа да дамуда. Оқушылардың білімін, шығармашылық қабілеті мен оқуға деген ынтасын қалыптастыру үшін сабақта қолданылатын әдістердің маңызы зор. Әдіс тәсілдерді үнемі заман талабына қарай жаңартып отыру және технологияларды меңгеру және қолдану маңызды. Ұлы қазақ педагогы Ы.Алтынсарин айтқандай мұғалім мектеп жүрегі болса, оның оқушыларды тәрбиелеу, дамытуға бағытталған сыныптағы күнделікті жұмысты оқыту үдерісі мен оқушылардың оқу нәтижелеріне оң ықпал етеді. Сондықтан да оқушылардың ойлау қабілеті, қалыптасқан білімдері жан-жақтан жиналған ақпараттарға негізделеді[2]. Бағалау дегеніміз оқушылардың оқу-танымдық іс әрекеттерін бақылауға оның білім сапасын анықтау үшін ақпаратты жинау. Бағалау термині мағынасы жақын отыру деп аударылуына байланысты бір адамның басқа адамдарның не айтқанын және өзін-өзі бақылау арқылы өзінің дербес ойлауын, түсінігін анықтауы болып табылады. Өтілген сабақты бағалау арнайы әдістермен жүргізіледі, соның бірі қалыптастырушы бағалауды қолдану мұғалімнің оқушымен, оқушының мұғаліммен және оқушының оқушымен ауызша және жазбаша түрде жоспарланған мақсатты

түрде қарым-қатынас жасауына негізделген. Қалыптастырушы бағалаудың негізгі мақсаты: оқушының білімін жақсарту. Оқушы өзінің білім деңгейін біледі, ал оқытушы қандай бағытта жұмыс жасайтыны анықталады. Оқыту мен оқытуды бағалау оқытушылар қолданатын негізгі құрал ретінде анықталады. Оқытушы қажетті кері байланыс беретін оқу құралын жоспарланған кезде белгілі деңгейге қол жеткізуіне ықпал ету үшін арнайы оқыту құралдарын оқу мақсаттары мәліметтері бойынша бағалау оқушылардың ерекшеліктерін пайдалана отырып, оқу процестерін түзету немесе оқушылар алдын ала әзірленген оқу стратегияларын өзгерту үшін қолданылады [9].

Қалыптастырушы бағалау оқытуды жақсартатын кері байланыс алуға мүмкіндік береді, ал қорытынды бағалау ассимиляцияны өлшейді. Қалыптастырушы бағалау интерактивті болып табылады, олардың қажеттіліктерін тану үшін оқушылардың дамуы мен түсінігін бағалау және оқытуды ерекшеліктеріне байланысты жүргізу. Глейзердің (2014) пікірінше, ресми бағалау әдетте оқушының кері байланыс алуға мүмкіндік беретін тапсырмалар ретінде анықталады [8]. Сыныпта мұғалімдер бағаларды сабақ соңында диагностикалық құрал ретінде пайдаланады. Яғни, мұғалімдер оқушылардың қате түсініктерін анықтап және қатемен жұмыс жасау арқылы оқыту үшін бағалауды пайдалана алады. Жиі кездесетін қателіктер мағыналы кері байланыс арқылы оқытудағы олқылықтар және көптеген оқытушылар қалыптастырушы бағаларды оқушылардың үлгерімін өлшеу құралы ретінде қарастырады. Блэк және т.б. мәліметтері бойынша, қалыптастырушы бағалауды қалыптастырушы мақсаттарда қолдану жақсартады оқушылар рефлексивті және белсенді болуға ынталандыратын сыныпта тәжірибе жүргізу мазмұнын қарастырады.

Жалпы алғанда, қалыптастырушы бағалаудың негізгі принциптері:

- оқытудың бір бөлігі;
- барлық оқу мақсаттары қамтылады;
- бағалау белгіленбейді;
- оқу мақсаттарына жеткендігі бағалау критерийлеріне сәйкес жүзеге асады;
- әр оқушының ілгерілеуі туралы кері байланыс беріледі;

оқыту сапасын, оқу бағдарламасын жақсарту үшін қолданылады [6].

Қалыптастырушы бағалау-оқушының оқу нәтижесінің үнемі ілгерілеп және дамып отыруға ықпал ететін, мұғалім мен оқушы арасындағы кері байланысын қамтамасыз ететін үдеріс [5]. Биология пәнінде оқу мақсаттарына жету үшін сабақ барысында қалыптастырушы бағалау ретінде тапсырмаларды пайдалану барысында білім деңгейін қалыптастыру және бекіту. Оқушылар тапсырма ерекшелігіне байланысты орындағаннан кейін міндетті түрде қалыптастырушы бағалауды қолданылуы тиіс. Оқушы жеке өзін, бір-бірін, топтар өзара бағалау жүргізіледі.

Биология пәнінде қалыптастырушы бағалауды тиімді пайдалану үшін оқу мақсаттарын, дескрипторлар нәтижеге жету алгоритмін құрастыру және кері байланысты ұйымдастыру. Алайда іс жүзінде оқу нәтижелерін бағалау әлі де бар, бастапқы кезеңде және көптеген мұғалімдер өнімді және уақтылы қамтамасыз етуде қиындықтарға тап болады. Қазіргі заманғы талаптардың бірі сыни тұрғысынан ойлау, бақылау, зерттеушілік, ойлау, ой жүгірту қабілетін дамыту арқылы оқушының ақпаратты ұғыну, бағалау, талқылау және саралау және тәжірибе жүзінде пайдалану және ұғыну. Сыни тұрғысынан ойлау қабілетін дамыту үшін сабақ өту барысында қалыптастырушы бағалауды пайдалану қажет. Қалыптастырушы бағалауды сабақ барысында жиі пайдалану оқушылардың өздігінен жұмыс істеу дағдысын дамуына және бағалауға, жұппен немесе топпен жұмыс жасай алу және жетістіктерін қолдана білу, тез әрі нақты ойлап, нақты шешім қабылдай алу, тапқырлық пен шығармашылық дағдыларын дамуына ықпал жасайды. Кері байланыс беру кезінде мұғалім оқушының жақсы тұстарын ескерту, тақырыпты дұрыс түсінбеген, тапсырманы нақты түсіндірмей тұрып, «қате», «дұрыс емес», «қалайша бұлай ойлауға болады» «орынсыз жауап» деген сөздерді қолданбай қате тұстарын бірге жөндеудің жолдарын қарастыру болып табылады [3].

Өзектілігі. Жаратылыстану пәндері соның ішінде биология сабақтарында бағалаудың әртүрлі әдістерін қолданылады, ең көп қолданылатын (бағалау парақтары, сиқырлы баспалдақтар мен сызғыш, ақыл-ой картасы және тақырыптық кластер, білім алақандары, тест құрастыру). Бағалау нәтижелері бойынша түсіндіруді жалғастыруға немесе түсініксіз материалдарды қайта түсіндіруге болады. (Бағдаршам, қол сигналдары, сөйлеу үлгілері, бақылау матрицасы, қателерді іздеу). Бағалау стратегияларының алуан түрлі, оларды сабақтың тақырыбына, оны өткізу формасына және оқушылардың жасына қарай өзгертуге болады. Бірақ қалыптастырушы бағалауды қолданған кезде «Testmoz», «Lening apps», «Kahoot», «Qwiz» сияқты интерактивті тапсырмалар арқылы сабақ жүргізу тиімді. Олар жеткілікті мазмұнды, қызықты, заманауи. Осы қосымшаларды пайдалану кезінде балалар зерттелетін тақырыпқа қызығушылық танытады, бәсекеге түсуге мүмкіндік береді, бұл оқу процесінің динамикасына оң әсер етеді.

Зерттеудің мақсаты: Оқушылардың шығармашылық, ізденушілік және зерттеушілік қабілетін қалыптастыру негізінде қалыптастырушы бағалауды сабақ барысында қолдану.

Зерттеудің міндеті:

- Қалыптастырушы бағалауды биология пәнінде қолдану туралы ғылыми зерттеулер мен әдебиеттерге шолу жасау;
- Оқушыларға қалыптастырушы бағалау арқылы оқу қарқыны мен ізденушілік қабілеттерін жетілдіру;

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ

Зерттеу жұмыстары Түркістан облысы, Ынтымақ ауылы Молда Мұса атындағы жалпы орта мектебінде жүргізілді. Зерттеуге 8 «А» және 8 «В» сыныптары қатысты. (жалпы оқушы саны 45 адамды құрайды). Сабақты бастамас алдын оқушыларға сауалнама жүргізілді. Биология пәні 5 бөлім «Заттардың тасымалдануы», «Қанның құрамы мен қызметі» тақырыбы бойынша сабақ өткізілді. Сабақ өту барысында оқушыларға қалыптастырушы бағалау мақсатында «Learning apps» платформасы қолданылды. Платформа туралы ақпараттар алдын-ала қарастырылды. Яғни оның қызметтеріне (Сурет 1) сәйкес мыналар кіреді: сәйкестендіру, жұбын табу, викториналық тапсырмалар, жұптық ойындар; кроссворд; пазл; мәтіндік тапсырмалар;

Сурет 1. «Learning apps» қызметтері

Сабақ барысында арнайы платформаларды пайдалану уақытты унемдеуде және қазіргі заман оқушыларын сабаққа қызықтыру мақсатында қолдануға таптырмас құрал. «Қанның құрамы мен қызметі» тақырыбы бойынша сәйкестендіру тапсырмасы құрастырылды. Ол тапсырма арқылы баланың тақырыпты қаншалықты түсінгенін анықтай аламыз (Сурет 2).

Сурет 2. Қанның формалық элементтеріне тапсырма

Қалыптастырушы бағалаудың жаңа әдістерін қолдана отырып сабақ өткізу оқушылардың сабаққа деген ынтасын және қызығушылығын одан әрі арттыруға септігін тигізеді. Оқушы бұл тапсырма арқылы тек қана білім алып қоймай қан құрамындағы элементтердің қандай болатындығы жайында таныса алады. Бұл тапсырманы беру арқылы оқушының өзін-өзі бағалауын және қатемен жұмыс жүргізу дағдыларын қалыптастыра аламыз.

Өзін-өзі бағалау парағы арқылы алынған нәтижелерге диагностикалық талдау жасалды. Оқушыларды төрт балдық шкала арқылы бағалау берілді: 1 шкала-тақырып бойынша білімі қалыптаспаған; 2 шкала- оқушының тақырып бойынша білімі орта деңгейде; 3 шкала- білімі қалыптасқан, алайда тақырып бойынша сұрақтар бар; 4 шкала- тақырып бойынша білімі толықтай қалыптасқан, болашақта қолдана алады.

Бақылау сыныбы 8 «В» оқушыларына сабақ өту кезінде қалыптастырушы бағалау түрі «Бағдаршам» қарастырдық. Яғни жасыл түс тақырыпты толық түсінгенін, сары түс жартылай түсінгенін, қызыл түс тақырыпты түсінбегендігін білдіреді. Тақырып соңында әр оқушыға стикерлер берілді, сол стикерлерді тақтада жапстырылған бағдаршам түстеріне жапсырту. Осы тапсырма арқылы оқушылардың деңгейін анықтап, түсініксіз жерлеріне жұмыс жүргізілді.

ТАЛДАУ МЕН НӘТИЖЕЛЕР

Зерттеу жұмысы 8«А» бақылау сыныбы және 8«В» эксперимент сыныптарға сауалнама және бақылау жүргізілді. Сауалнаманың мақсаты: оқушылардың биология пәнін оқытуда жиі кездесетін қиындықтарын анықтау. Осылайша оқушылардың сабақ өту барысында қиындық тудыратын тұстарын анықтап алдық. Және әрбір оқушының сабақ барысында қиындық тудыратын тұстарын анықтап «Қанның құрамы мен қызметі» тақырыбында сабақ өткізілді. Оқушылардың қажетті дағдылары мен білімдерін қалыптастыру мақсатында өзін-өзі бағалау картасы алынды.

Сауалнама нәтижесінде оқушылардың 72% биология пәнінде еш қиындықтар болмайтынын және жоғары деңгейде өтілетіні анықталды. 20% оқушы сабақтың түсініксіз болатынын және орта деңгейде өтетіндігін анықталды. Оқушылардың 8% жауап беруге қиналамын деп белгілеген (1-диаграмма).

Биология пәнін оқуда тақырып бойынша тапсырмалар түсінікті ма? сынды сұрақтар қойылды.

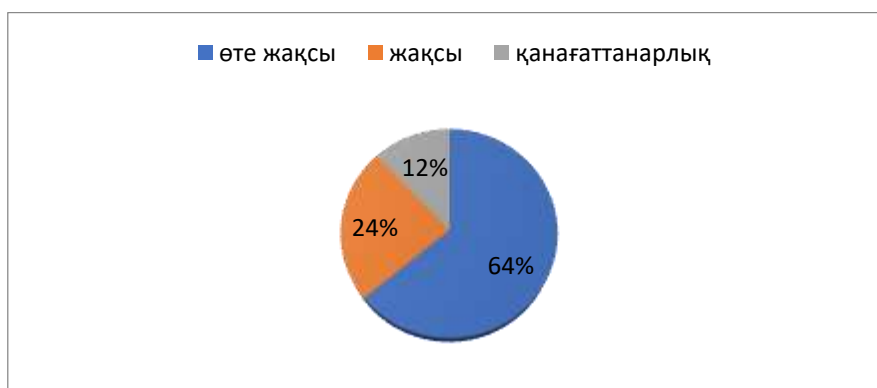

1-диаграмма. Оқушылардың сауалнама бойынша нәтижелері

Жаңа бағалау жүйесі оқушының оқу процесінде жеке жетістіктерін көрсетуі керек. Бұл білім беру процесіне заманауи бағалау технологияларын енгізу арқылы мүмкін болады, олардың бірі қалыптастырушы бағалау болып табылады. Бұл білім беру барысында білім алушылардың білімі, дағдылары, құндылық көзқарастары, коммуникативтік дағдылары талданып, кері байланыс орнатылатын бағалау. Жоғарыда айтылып өткендей жаңа технологияларды қолдану арқылы сабақ өту оқушылардың қызығушылығын арттыру, бәсекеге қабілетті оқушыларды дайындау, білімді қалыптастыруға арналған. «Lening apps» платформасын сабақ барысында қолдану арқылы оқушылардың білім тексеру, қалыптастыру және бекітуге мүмкіндік береді. Өтілген тақырыптардың бірі «Қанның құрамы мен қызметі» бойынша қалыптастырушы бағалаудың түрлерін пайдалана отырып сабақ өткізілді. Тапсырма нәтижесінде оқушыларға қалыптастырушы бағалау мақсатында қолданылған тапсырма арқылы тақырыпты қай деңгейде түсінгені анықталды.

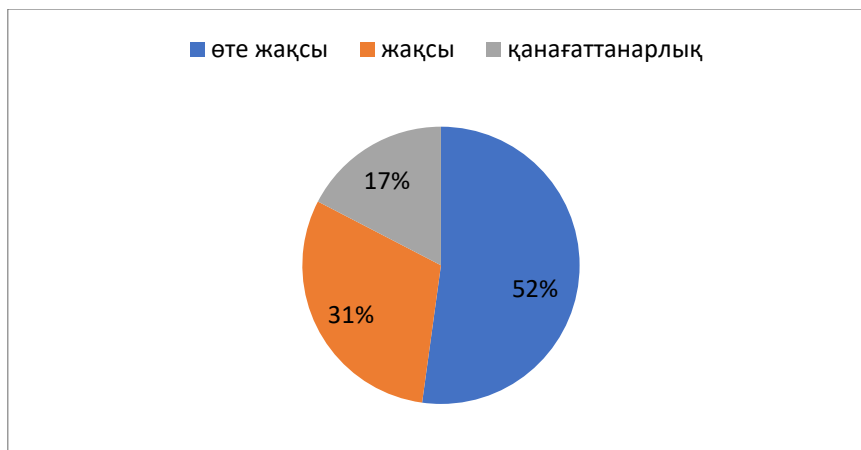

Алынған бағалау жүйесі бойынша 25 оқушының 16 оқушы 64%-ы-өте жақсы, 6 оқушы 24%-жақсы, 3 оқушы 12%-ы қанағаттанарлық жауап берді. Алынған нәтижелерді графиктік көрініспен көрнекі түрде көрсетуге болады. (2-диаграмма)

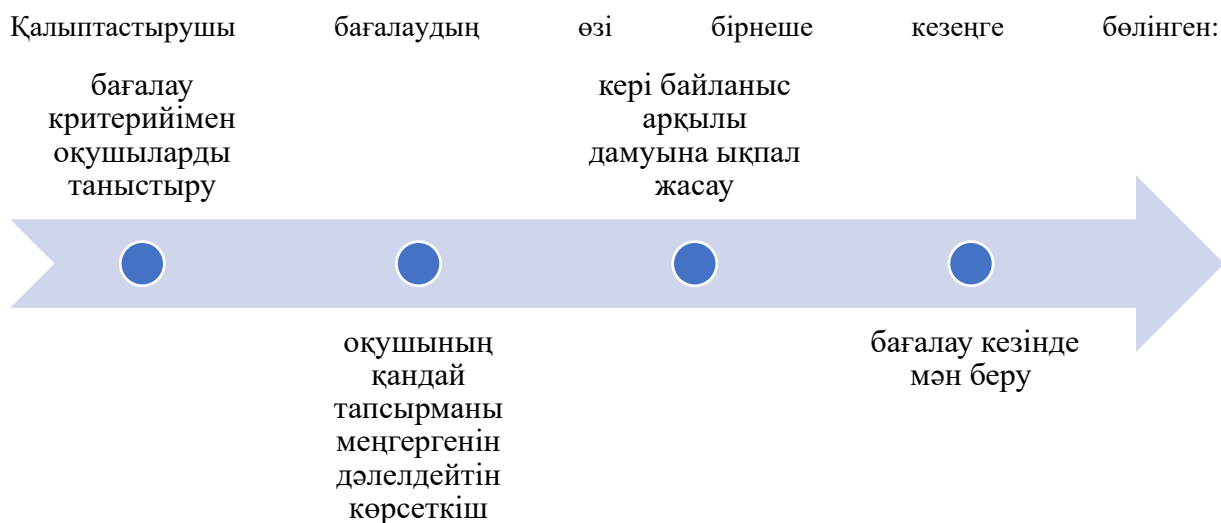

2-диаграмма. Оқушылардың нәтижелері

Бақылау сыныбына «Бағдаршам» әдісі пайдаланылды. Яғни сабақ барысында әр оқушыға жеке карточкалар дайындалды. Бірінші деңгей қызыл түсті аймақ жаңа тақырыпты әлі меңгермегендігін білдіреді. Сабақ өту барысында қойылған сұрақтарға жауап беру арқылы тақырып бойынша негізі қалыптасады. Сабақты қалыптастыру мақсатында жасалған карточкаларды оқушыларға беріп қаншалықты түсінгені анықталды. Алынған бағалау жүйесі бойынша 25 оқушының 12 оқушы 52%-ы-өте жақсы, 7 оқушы 31%- жақсы, 4 оқушы 17%-ы қанағаттанарлық жауап берді. Алынған нәтижелерді графиктік көрініспен көрнекі түрде көрсетуге болады. (3-диаграмма) Зерттеу нәтижесінен қорытынды жасасақ оқушылардың

3-диаграмма. Оқушылардың нәтижелері

Қалыптастырушы бағалаудың түпкі мақсаты-оқушының білімі, дағдылары, құндылық көзқарастары, сондай-ақ оқушының мінез-құлқы талданатын оқу процесінде оқушы мен мұғалім жүзеге асыратын бағалау; оқушылардың өз оқуында қаншалықты алға жылжығанын, қайда бару керектігін және қалай алға жылжу керектігін шешу үшін қолданылатын деректерді іздеу және түсіндіру процесі қамтамасыз етіледі.

Қалыптастырушы бағалаудың артықшылықтары:

- Құзыреттілікке және тұлғаға бағытталған оқытуға енгізілген;
- Жүйелі сипатқа ие;
- Нәтиже ғана емес, процесс те бағаланады;

- Білім алушыларға бағытталған;
- Әр оқушының жеке үлгерімі бақыланады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Зерттеу нәтижесінде сыныптарға қолданылған қалыптастырушы бағалаудың әдістеріне салыстыру жүргізілді. Эксперимент сыныптарына жүргізілген зерттеу нәтижесінде бақылау сыныптарына карағанда жоғары болды. Себебі оқушылардың қазіргі таңда қолданылатын жаңа технологиялар әсерінен сабаққа деген белсенділігінің артуы. Оқушылармен бірге әзірленген арнайы бағалау критерийлер мен оларды дайын түрде дұрыс ұсына білу маңызды. Оқушы өз жұмысын бағалайтын критерийлерді алдын-ала білгенде, оның орындалу деңгейін дербес бағалай алады және алынған нәтижелерді уақытында түзете алады. Ал мұғалім оқу процесінде оқушылардың алға жылжуын бақылай алады және кері байланысты қамтамасыз ете алады.

Алынған нәтижелерге сүйене отырып, сабақтардағы қолданылатын әдістерді дұрыс пайдалана алады, оқушылардың биология пәніне деген ұзақ мерзімді қызығушылығын арттыра алады, сондай-ақ білім беру процесіне оқытудың жаңа технологияларын енгізе алады. Өйткені, мұғалім қызықты болған кезде-оқушыларға да қызықты! Зерттеу жұмысы арқылы қазіргі таңда жиі кездесетін қалыптастырушы бағалау әдістерінің жаңа технологиялар негізінде қалыптасқан әдістермен алмастыру ұсынылады. Қорытындылай келе, оқушыларға жиі жаңа технологиялық әдістерді сабақ барысында пайдалансақ, заман талабына сай құзіретті дамыған, бәсекеге қабілетті және дербес жұмыс жасай алады. Өз білімін бағалауды қалыптастыра білу табысты оқудың кепілі бола алады.

Мақала AP14871864 «Қазақстандық мұғалімдердің көп сауатты моделін әзірлеу және биологиялық білім беру үдерісінде пәндік тілді кіріктірілген оқыту әдістемесімен білім беру үлгілерін стратегиялық түрлендіру» атты гранттық жоба аясында қаржыландырылды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Мемлекет басшысы Қасым Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы
«ЖАҢА ҚАЗАҚСТАН ЖАҢҒЫРТУ МЕН ЖАҢАРУ ЖОЛЫНДА» 16.03.2022ж.
<https://www.akorda.kz>
2. Ходанович А.И. Инновационные аспекты современных образовательных технологий // Молодой ученый. Актуальные задачи педагогики. Часть I. – М.: Буки-Веди. – 2017. 210 С.
3. Пельмских .И.А. Формирующее оценивание на уроках биологии у школьников среднего звена // Открытый урок, Первое сентября, 2021. - №1, - С.2-3
4. Ильясова Д.С., Тасбулатова М.К., Оспанова Т.А. Бірінші сыныпта оқу үдерісін ұйымдастыру туралы әдістемелік ұсыныстар. - Астана, - 2016. - С.90-92
5. Крылова О.Н., Бойцова Е.Г. Технология формирующего оценивания в современной школе: учебно-методическое пособие. / О.Н. Крылова, Е.Г. Бойцова. - Санкт-Петербург: КАРО, 2015. - 128с - ISBN 978-5-9925-1022-5
6. Пинская М.А. Формирующее оценивание: оценивание в классе: учебное пособие / М.А. Пинская. – М.: Логос, 2010. - 264с. - ISBN 978-5-98704-569-5
7. Беркімбаева Ш.К., Құсайынов А.К. Педагогика. Қазақша түсіндірме терминологиялық сөздік. – Алматы, - 2007. – Б. 56-60
8. Murni Sapta Sari., Sunarmi., Eko Sri Sulasmi. Formative assessment in project-based learning: Supporting alternative on the learning outcome of biology students in university // Cite as: AIP Conference Proceedings 2120, 060009 2019. - Published Online: 03 July 2019
<https://doi.org/10.1063/1.5115709>

9. Торманов Н.Т., Толеуханов С.Т., Абылайханова Н.Т., Үршеева Б.Н. Биологиядан білім беру концепциясы және оқытудың инновациялық әдістемелері: оқу құралы- Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 281 б

10. Ganajova M., Sotakova I., Lukač S., Ješkova Z., Jurkova V., Orosova R. (2021). Formative assessment as a tool to enhance the development of inquiry skills in science education Journal of Baltic Science Education,20(2),204-222. <https://doi.org/10.33225/jbse/21.20.204>

REFERENCES

1. Memleket basshysy Kasym Zhomart Tokaevtyн Kazakstan halkyna Zholdaу « ZHANA KAZAKSTAN ZHANGYRTU MEN ZHANARU ZHOLYNDA»["On the way of modernization and renewal of new Kazakhstan"]16.03.2022zh. <https://www.akorda.kz>

[in Kazakh]

2. Hodanovich A.I. Innovacionnye aspekty sovremennyh obrazovatel'nyh tekhnologij [Innovative aspects of modern educational technologies]// Molodoj uchenyj. Aktual'nye zadachi pedagogiki. Chast' I. – М.: Buki-Vedi. – 2017. – 210 S. [in Russian]

3. Pelymskih .I.A Formiruyushchee ocenivanie na urokah biologii u shkol'nikov srednego zvena// Otkrytyj urok Pervoe sentyabrya[Formative assessment in biology lessons for middle school students // Open lesson on the first of September Part]-2021.-№1,-S.2-3[in Russian]

4. Il'yasova D.S., Tasbulatova M.K.,Ospanova T.A Birinshi synpyta oku uderisin ujymdastyruturaly adistemelik usynystar [Methodological recommendations on the organization of the educational process in the first grade].-Astana,-2016.- S.90-92[in Kazakh]

5. Krylova O.N, Bojцова E.G Tekhnologiya formiruyushchego ocenivaniya v sovremennoj shkole: uchebno-metodicheskoe posobie [Technology of formative learning in a modern school: an educational and methodical manual] / Krylova O.N, Bojцова E.G- Cankt-Peterburg : KARO, 2015.-128s ISBN 978-5-9925-1022-5 [in Russian]

6. Pinskaya M.A Formiruyushchee ocenivanie: ocenivanie v klasse: uchebnoe posobie [Formative assessment: assessment in the classroom: textbook] / M.A. Pinskaya. –М: Logos,2010. -264s. ISBN 978-5-98704-569-5 [in Russian]

7. Berkimbaeva Sh.K., Kusajynov A.K. zhane t.b.Pedagogika. Kazaksha tusindirme terminologiyalyk sozdik. [Kazakh explanatory terminological dictionary] – Almaty,-2007. – B. 56-60 [in Kazakh]

8. Murni Sapta Sari., Sunarmi., Eko Sri Sulasmi, Formative assessment in project-based learning: Supporting alternative on the learning outcome of biology students in university //Cite as: AIP Conference Proceedings 2120, 060009 2019.- Published Online: 03 July 2019 <https://doi.org/10.1063/1.5115709> [in English]

9. Tormanov N.T., Toleuhanov S.T., Abylajhanova N.T., Yrsheeva B.N. Biologiyadan bilim беру konceptiyasy zhane oqytudyn innovaciyaalyk adistemeleri: oku kuraly [Educational concepts and innovative teaching methods in biology: textbook] /- Almaty: Kazak universiteti, 2016. – 281 b [in Kazakh]

10. Ganajova M., Sotakova I., Lukač S., Ješkova Z., Jurkova V., Orosova R. (2021). Formative assessment as a tool to enhance the development of inquiry skills in science education Journal of Baltic Science Education,20(2),204-222. <https://doi.org/10.33225/jbse/21.20.204> [in English]

FTAMP 34.01.45

«БИОЛОГИЯ» ПӘНІНДЕ МОДЕЛЬДЕУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ
МӘСЕЛЕСІTHE PROBLEM OF IMPLEMENTING MODELING TECHNOLOGY IN THE
DISCIPLINE " BIOLOGY"*Khalikova G.S.¹, Isaeva Zh. I.², Isaev A.I.²**¹ South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent, Kazakhstan.**² International Kazakh-Turkish University named by Khoja Ahmed Yasawi, Turkistan, Kazakhstan***АННОТАЦИЯ**

В данной статье рассмотрена проблема реализации технологии моделирования в дисциплине «Биология». Целью нашего исследования было помочь понять биологические термины с помощью метода моделирования, разработать методику для учителей школы, разработать систему наглядных пособий, разработать критерии их оценки. Метод моделирования имеет большое значение в учете индивидуальных и психологических особенностей детей, в том числе в развитии познавательных процессов, повышении уровня креативности в зависимости от возраста. Важно самостоятельно учиться на уроке, собирать необходимую информацию с помощью моделирования, делать выводы и использовать методы и приемы формирования мнения. Это означает, что необходимо развивать универсальную образовательную деятельность, позволяющую организовать самостоятельную учебную деятельность современного школьника.

Ключевые слова: моделирование, ученик, учитель, творчество, урок, междисциплинарность

ABSTRACT

This article discusses the problem of implementing modeling technology in the discipline "Biology". The purpose of our research was to help understand biological terms using the modeling method, to develop a methodology for school teachers, to develop a system of visual aids, to develop criteria for their evaluation. The modeling method is of great importance in taking into account the individual and psychological characteristics of children, including in the development of cognitive processes, increasing the level of creativity depending on age. It is important to study independently in the lesson, collect the necessary information using modeling, draw conclusions and use methods and techniques for forming an opinion. This means that it is necessary to develop universal educational activities that allow organizing independent educational activities of a modern student.

Keywords: modeling, student, teacher, creativity, lesson, interdisciplinary communication

Әлемдегі өзгерістерге уақтылы мән беріп, цифрлық ағым мен бәсекелестік дамыған заманында дұрыс ойлайтын, шығармашыл, креативті жеке тұлға қалыптастыру барлығымызға міндеттеледі.

Оқушыларды сапалы оқыту-екі жақты процесс: мұғалімге де, оқушыға да байланысты. Бірақ көп жағдайда білім сапасы – мұғалімнің кәсіби жұмысының нәтижесі болып табыдады. Мектепте сапалы білім алуға көп кедергілер бар: оқушылардың сабақта өз ойларын айтуға ерінуі, дұрыс тыңдамауы; теориялық білімін тәжірибеде дұрыс қолдана алмауы; тәжірибе жұмысын жасау алдында қорқыныш сезімнің болуы. Аталған проблемалардың себептері көп, мысалы, кейбір оқушылар үшін жаңартылған бағдарламаның тақырыбын түсінуі қиын. Мұғалім сабақты қызықты етуге тырысқанымен, биологиялық терминдерді меңгерту оңай емес. Қиын терминдерді түсіндіруде мұғалім оқушыларға мүлдем басқа тілде сөйлейтін сияқты болып көрінуі мүмкін. Соның салдарынан қалыптастырушы және жиынтық бағалауларда тапсырмаларды орындап үлгермейді.

Зерттеудің өзектілігі оқушыларды биология пәніне деген қызығушылықты қалай арттырамыз деген мәселеден шығады. Модельдеу әдісін қолдану арқылы биологиялық ұғымдарды түсінуге көмектесуге болады. Мұғалімдердің сабақтың әдістемесін дұрыс жасауы, көрнекі құралдар жүйесін әзірлеуі, дұрыс бағалау критерийлері жасауы сапалы сабақтың кепілі. Биология сабағында модельдеу әдістері арқылы дивергентті ойлауды дамытатын сабақтардың нәтижесін шығару зерттеудің мақсаты мен міндеттері болып табылады.

Біздің зерттеу мақсатына қатысты еңбектер: Б. А. Ананьевтің, Л. В. Божовичтың, Л. С. Выготскийдің жеке тұлғаның шығармашылық қабілетін дамыту туралы туралы еңбектері; Н. В. Менчинскаяның, Ж. Пиаженің, С. Л. Рубинштейннің, В. И. Штерннің баланың психикалық дамуына әсері туралы еңбектері; Г. В. Вергелестің, А. А. Раевның, Л. П. Матвееваның оқушының дамуы туралы еңбектері; К. Роджерстің, Т.П. Барышеваның ақыл-ой тәрбиесі ретіндегі шығармашылыққа баулу еңбектері; Д.О. Эпифанияның, А.Ю. Брушлинскийдің, Л.В. Венгердің, А.С. Матюшкиннің шығармашылық ойлаудың табиғаты туралы еңбектері.

Ғалымдардың пікірінше, шығармашылық қабілеттер ерте кезден пайда болған. Антрополог Р. Клайн шығармашылық адам миындағы генетикалық мутацияға байланысты 50 мың жыл бұрын пайда болған деп болжайды[1].

В. А. Сухомлинский «Сабақ-мұғалімнің жалпы және педагогикалық мәдениетінің айнасы, оның интеллектуалдық байлығының өлшемі, оның ойлау қабілеті мен эрудициясының көрсеткіші. Мұғалім кез-келген оқушыны ойындар, ертегілер, музыка, сурет арқылы шығармашылық әлемінде өмір сүруге үйрету керек» дейді.

Демек, мұғалімнің модельдеуді қолдануы шығармашылыққа баулиды, пайдалану оқушыларға көбірек мүмкіндіктер береді.

Биологиялық модель- жасуша, ДНК, гүлшоғыр, т.б сияқты биологиялық нақты объектілер болуы, сондай-ақ популяциялардың және экожүйелер сияқты биологиялық процестердің көрінісі болуы мүмкін[2].

Модель-нақты объектінің (құбылысты) қасиеттерін зерттеуге арналған, сондықтан модельдік жұмыс үлкейтілген / кішірейтілген масштабта орындалуы мүмкін.

Білім беру бағдарламасын игеру нәтижелеріне талдай отырып, оқу-білім беру процесінде осы нәтижелерге қол жеткізуге қандай механизмдер ықпал етеді ме, модельдеу биология экспериментін алмастыра ала ма деген сұрақтарға жауап іздедік. Биология сабағында модельді жасауда түрлі материалмен жұмыс жасай отырып, оқу ақпаратын қабылдауды белсендіріледі. Биологияда пәндік (материалдық) модельдер және ақпараттық модельдер болып бөлінеді.

Пәндік модельдерге анатомиялық, жасушалық модельдер: жасушалар және олардың бөліктері, мүшелер, мүшелер жүйелері, әр түрлі патшалықтағы ағзалар, қауымдастықтар, Биосфера, күн жүйесінің моделі жатады.

Биологиялық құбылыстар: газдардың диффузиясы, осмос, плазмолиз және деплазмолиз, табиғаттың барлық маусымдық құбылыстары, жапырақтар, құстардың ұшып келуі, ұя салу, жануарлардың ұйықтауы және т. б.

Үдерістер: ақуыз биосинтезі, фотосинтез, митоз және мейоз, гүлдердің ұрықтануы, тіршілік әрекетінің барлық процестері (тыныс алу, бөлу, көбею, даму және т. б.) [3].

Модельдеу технологиясын қолданудағы маңызды мәселелердің бірі-биология пәнін басқа пәндермен байланыстыру мәселесі. Модельдеу әдісінде екі немесе одан да көп пәндерді біріктіру- интеграцияланған тәсілді қолдану арқылы белгілі бір ұғымдарды немесе тақырыптарды оңай меңгеруге болады[4].

Мұғалімдер әртүрлі пәндер арасында байланыс орната алғанда оқушылар пәндер мен ұғымдарды ақпарат ретінде үйренеді[5].

Пәнаралық тәсілдің модельдеуде қолданудың мақсаты-тандалған пәнді тұтастай мағыналы түрде игеру және білім алушыларға бір пәнді әртүрлі пәндер тұрғысынан тексеруге мүмкіндік беру.

Интегративті оқыту әлемді тануға, өмірдің күрделілігін көрсететін ортаға еруге мүмкіндік береді.

Биологияда модельдеу технологиясын қолдану мәселелерін шешудің маңызды жолдарының бірі-логиканы дамыту. Ғылыми зерттеулерде логикасы дамыған адамдар сәттілікке тез жетеді. Ақпараттық модельдеу карталармен, сызбалармен, графиктермен, кестелермен ұсынылуы мүмкін[6].

Зерттеу нәтижесін шығару үшін 2023 жылдың қаңтар, ақпан айларында Шымкент қаласындағы «Parasat AJ» жекеменшік орта мектебінде (7 а- бақылау тобы-12 оқушы, 7 б-эксперименттік топ-15 оқушы), Дарынды балаларға арналған №1 мамандандырылған ІТ лицейі интернатында (7 а- бақылау тобы-32 оқушы, 7 ә-эксперименттік топ-25 оқушы), №46 мектеп-лицейінде (7 а- бақылау тобы-24 оқушы, 7 б-эксперименттік топ-28 оқушы) зерттеулер жүргіздік.

Білім алушылардың қызығушылық деңгейі, олардың модельдеуді қолдану туралы білімі мен ұсыныстары сауалнамалар мен сұхбаттар арқылы анықталды.

7 сынып білім алушыларынан (эксперименталды топ пен бақылау топтарын бөліп алғаннан кейін шығармашылық дарындылығы мен биологиялық білімін анықтау тесті алынды.

Тест оқушылардың модель жасауда логикалық ойлауын анықтауға, диагностикалауға арналған. Олардың әрқайсысы 8 субтесттен тұрды: ойлау икемділігі; ойдағы арифметикалық әрекет жасау қабілеті; мағыналық жады; ақпаратты қорыту деңгейі; сөйлеу деңгейі; логикалық ойлауы: конвергентті ойлау деңгейі; дивергенттік ойлау деңгейі анықталды.

Сабақтарда биологиялық объектілердің моделін ойлап табу ұсынылды. Нәтижесі балалардың шығармашылығы, биологияға қызығушылығы нығайту болды.

3 мектепте зерттеу жоспары құрылды:

1. Биология пәні бойынша ең қиын тақырыптарды өткізуде модельдеу әдісін қолдану жоспарын құру
2. Зерттеу мәселесі бойынша әдебиет пен интернет-ресурстар.
3. Көрнекі құралдар жиынтығын, модельдерін дайындау
4. Зерттеу нәтижелері туралы сауалнама жүргізу.

7 сыныпта оқитын оқушылардан сауалнама алынды, нәтижесі 1- кестеде.

1 сұрақ- "Биология пәнін оқуда бағдарламалық материалдың мәнін түсіну және есте сақтау қиын ба?"

2 сұрақ- "Модельдеу деген терминді естідің бе?"

3 сұрақ- "Модельдеуді пайдаланып сабақтар жүргізілген бе?"

4 сұрақ- "Модельдеу арқылы өтілген материалды терең және саналы түрде меңгеруге ықпал етеді ме?"

5 сұрақ- "Модельдеу арқылы жасалған көрнекіліктер тақырыпты меңгеруге көмектеседі деп ойлайсың ба?"

Кесте 1

Эксперимент нәтижесі

	«Parasat AJ» жекеменшік орта мектебінде		Дарынды балаларға арналған №1 мамандандырылған ІТ лицейі интернатында		№46 мектеп-лицейінде	
	Бақылау тобы	Эксперименталды топ	Бақылау тобы	Эксперименталды топ	Бақылау тобы	Эксперименталды топ
1 сұрақ	Ия-56% Жоқ-44%	Ия-36% Жоқ-64%	Ия-56% Жоқ-44%	Ия-36% Жоқ-34%	Ия-21% Жоқ-79%	Ия-54% Жоқ-46%
2 сұрақ	Ия-50% Жоқ-50%	Ия-25% Жоқ-75%	Ия-56% Жоқ-44%	Ия-56% Жоқ-44%	Ия-56% Жоқ-44%	Ия-56% Жоқ-44%
3 сұрақ	Ия-60% Жоқ-40%	Ия-55% Жоқ-45%	Ия-51% Жоқ-49%	Ия-56% Жоқ-44%	Ия-56% Жоқ-44%	Ия-56% Жоқ-44%
4 сұрақ	Ия-56% Жоқ-44%	Ия-36% Жоқ-64%	Ия-48% Жоқ-52%	Ия-36% Жоқ-34%	Ия-21% Жоқ-79%	Ия-54% Жоқ-46%
5 сұрақ	Ия-56% Жоқ-44%	Ия-56% Жоқ-44%	Ия-50% Жоқ-50%	Ия-56% Жоқ-44%	Ия-56% Жоқ-44%	Ия-56% Жоқ-44%

Мәселені тереңірек зерттеу үшін біз модельдеу әдісін қолдана отырып, бірнеше сабақтар өткізілді. Мысалы, соның бірі «Жануарлардың бөліп шығару жүйелерінің құрылысын салыстыру» тақырыбы бойынша «Parasat AJ» жекеменшік орта мектебінде, Дарынды балаларға арналған №1 мамандандырылған ІТ лицейі интернатында, №46 мектеп-лицейінде сабақтар.

Тексеру жұмыстарының нәтижелері бойынша "9" және "10" деген бағаға (85%) нақты айтқанда, жануарлардың бөліп шығару жүйелері құрылысын барлық (100%) меңгерген.

«Жануарлардың қозғалыс мүшелері» тақырыбы бойынша амебаның, инфузория туфельканың, гидраның, құстардың биологиялық модельдерін оқушыларға жасатудың нәтижелері бойынша "8" және "9" деген бағаға (87,5%) адам, нақты айтқанда, Жануарлардың қозғалыс мүшелері құрылысын барлық (100%) меңгерген.

Осылайша модельдеу тапсырмаларды орындау кезінде теориялық білімді өз бетінше игерді, мұғалім тек қажетті көмек көрсетті, олардың әрекеттерін бағыттады. Модельдеу тапсырмаларды орындау процесінде түзету бақылауы келесідей жүргізілді:

Модельдеу тапсырмаларын орындауда . «Parasat AJ» жекеменшік орта мектебінде респонденттердің 24 % - ы өз білімдерін толықтыру және тереңдету мүмкіндігін атап өтті, 35% - дербестік көрсету мүмкіндігін атап өтті. Дарынды балаларға арналған №1 мамандандырылған ІТ лицейі интернатында эксперимент тобында 36 % - ы өз білімдерін толықтыру және тереңдету мүмкіндігін атап өтті, 55% - дербестік көрсету мүмкіндігін атап өтті

Оқушылардың қызығушылығы мен қызметін ынталандыратын жұмыс түрлерінің схемалармен, кестелермен жұмыс (47 % - 8 адам) және ситуациялық мәселелерді шешу (41 % - 7 адам) атап өтілді.

«Parasat AJ» жекеменшік орта мектебінде жоғары деңгейді 4 оқушы (27%), орта деңгейді – 8 оқушы (53%), төмен деңгейді – 3 оқушы (20%) білім, білік және дағдыларды қалыптастырудың жоғары деңгейін зерттеуде көрсетті.

Дарынды балаларға арналған №1 мамандандырылған ІТ лицейі интернатында жоғары деңгейді 6 оқушы (21%), орта – 9 оқушы (36%), төмен – 10 оқушы (43%) білім, білік және дағдыларды қалыптастырудың жоғары деңгейін зерттеуде көрсетті.

№46 орта мектебінде жоғары деңгейді 5 оқушы (18%), орта – 10 оқушы (36%), төмен – 13 оқушы (46%) білім, білік және дағдыларды қалыптастырудың жоғары деңгейін қорытынды зерттеу нәтижесінде көрсетті.

Біз 7 А сыныбының оқу үлгерімін жылдар бойынша салыстырдык және осы тақырыптар бойынша оқу құралы, оның ішінде модельдерді қолдана отырып, білім алушылардың сапа деңгейі көтерілді деген қорытындыға келдік.

«Parasat AJ» жекеменшік орта мектебінде, Дарынды балаларға арналған №1 мамандандырылған ІТ лицейі интернатында, №46 мектеп-лицейінде 7 сынып білім алушыларына модельдер мен модельдеу табиғатын түсінуге, қолдануға мүмкіндік бердік.

Экспериментті іске асыру барысы мектептің оқу-тәрбие процесіне енгізілді, білім алушыларының модельдеу арқылы креативті ойлауының нәтижелілігі тексерілді.

Қорытындылайтын болсақ, биология пәнінде модельдеуді қолдану арқылы кездесетін кейбір сабақ сапасын арттыруда кездесетін проблемаларды жоюға болады. Пәнаралық салалардағы ақпаратпен қамтамасыз ету және технологиялық өнімдерден пайдалану өте маңызды.

Мақала AP14871864 «Қазақстандық мұғалімдердің көп сауатты моделін әзірлеу және биологиялық білім беру үдерісінде пәндік тілді кіріктірілген оқыту әдістемесімен білім беру үлгілерін стратегиялық түрлендіру» атты гранттық жоба аясында қаржыландырылды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Маклаков, А.Г. Общая психология: учебник для студ. сред. Спец. Учеб заведения / А.Г. Маклаков. - М: Гардарики, 2013. - 305 с.
2. Брушлинский, А.В. Воображение и творчество / А.В. Брушлинский. - М.: Академический проект, 2009 - 164 с.
3. Ванник, М.Э. Творческое воображение на уроках / М.Э.Ванник // Учитель. Учебно-методическое издание. - 2013. - № 5-6. - С.14-15.
4. Ванник, М.Э. Развиваем творческое воображение у детей / М.Э.Ванник // Наши дети. - 2009. - № 4. - С.21-22.
5. Веккер, Л.М. Психические процессы. Воображение / Л.М.Веккер. - М.: Смысл, 2011. - С.278-295.
6. Уемов, А. И. Логические основы метода моделирования / А.И. Уемов. - М.: Медиа, 2015. - 360 с.

YENİLENEBİLİR ENERJİ TÜKETİMİ, DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE KENTLEŞME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

TNKÜ İktisat Bölümü

Uğur ÇINAR

TNKÜ İktisat Bölümü

ÖZET

1985-2018 döneminde seçilen farklı gelir gruplarına ait 39 ülke özelinde doğrudan yabancı yatırımlar ve kentleşme ile yenilenebilir enerji tüketimi arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Çalışmada serilerin durağanlık analizi CIPS testi ile gerçekleştirilmektedir. GMM metoduna dayalı panel VAR modeli kurulduktan sonra değişkenler arasındaki etkileşimin ortaya konulması için Dumitrescu-Hurlin nedensellik testi, varyans ayrıştırma yöntemi ve etki-tepki analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular doğrudan yabancı yatırımlardan yenilenebilir enerji tüketimine ve yenilenebilir enerji tüketiminden kentleşmeye doğru tek yönlü nedenselliğin varlığını kanıtlamaktadır. Ayrıca yenilenebilir enerjinin kentleşme üzerinde negatif, doğrudan yabancı yatırımların yenilenebilir enerji üzerinde pozitif bir etkinin olduğu belirlenmektedir. Ancak bu etkilerin oldukça düşük olduğu gözlemlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir Enerji Tüketimi, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Kentleşme, Panel VAR Analizi, Dumitrescu-Hurlin

ABSTRACT

The relationship between foreign direct investments, urbanization and renewable energy consumption is investigated in 39 countries belonging to different income groups selected in the 1985-2018 period. In the study, the stationarity analysis of the series is carried out with the CIPS test. After establishing the panel VAR model based on the GMM method, Dumitrescu-Hurlin causality test, variance decomposition method and impulse-response analysis were performed to reveal the interaction between the variables. The findings prove the existence of unidirectional causality running from foreign direct investment to renewable energy consumption and from renewable energy consumption to urbanization. In addition, it is determined that renewable energy has a negative effect on urbanization and foreign direct investments have a positive effect on renewable energy. However, these effects are observed to be quite low.

Keywords: Renewable Energy Consumption, Foreign Direct Investments, Urbanization, Panel VAR Analysis, Dumitrescu-Hurlin

1. GİRİŞ

Sanayi Devrimi ile birlikte sürdürülebilir kalkınma açısından enerjinin önemini daha iyi kavrayan ülkeler enerji kaynaklarına olan ilgisini ve talebini uzun yıllardır göstermektedir. Sanayileşmenin yanında hızlı nüfus artışı ve kaynakların sorumsuzca kullanımı ile birlikte fosil enerji kaynaklarının biteceği düşüncesi endişe yaratmaktadır.

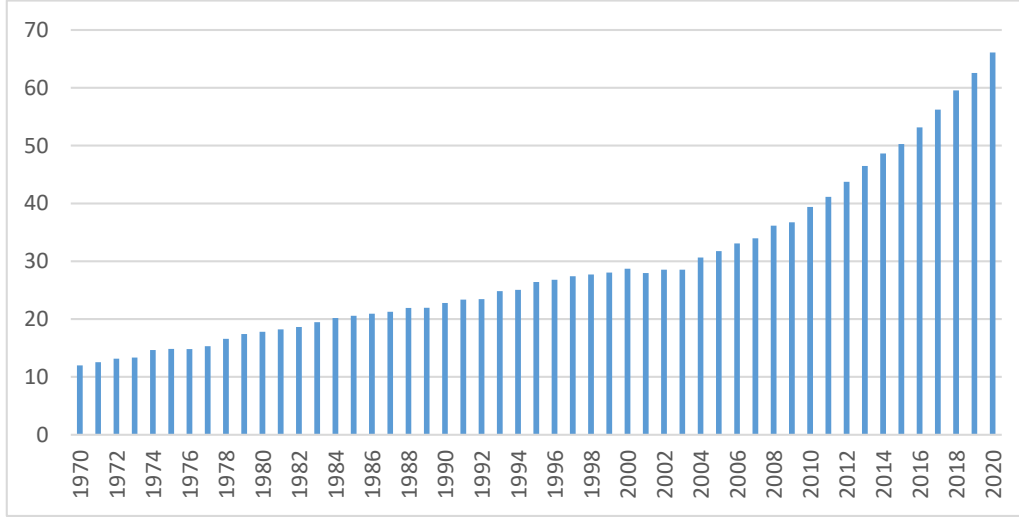
Bu olumsuz gidişata fosil enerji kaynakları içerisinde kullanım açısından önemli bir yere sahip olan petrolün üretimini elinde bulunduran ülkelerin veya ekonomik birliklerin uyguladıkları politikalar sonucunda yaşanan ekonomik krizler eklenmiştir.

1973 yılında Mısır ve Suriye'nin İsrail'i işgali neticesinde ortaya çıkan savaşta İsrail'in dış yardımlarla galip gelmesiyle birlikte OPEC'in (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) uygulamış olduğu tutum sonucunda yaşanan fiyat artışları birçok ülkede ekonomik durgunluklara sebep olmuştur (Yılmaz ve

Kalkan, 2017: 182). 1979 yılında ise İran'da meydana gelen grevler ve protestolar, petrol üretiminin durmasına sebep olarak, fiyatların %100'ün üzerine çıkmasını sağlamıştır (Tunç, 2016: 37). Bu gelişmelere ek olarak İran-Irak Savaşı, Körfez Savaşı, 2008 Küresel Finans Krizi ve Arap Baharı gibi yaşanan olaylarda petrol fiyatlarındaki yukarı yönlü değişimler özellikle enerji tüketiminde dışa bağımlı ülkeleri etkilemiştir (Yılcı, 2017: 53).

Yaşanan bu gelişmeler ışığında pek çok ülke kendi konumuna uygun olan hidroelektrik enerji, güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, biyokütle enerjisi, jeotermal enerji, hidrojen enerjisi, dalga ve gelgit enerjisi gibi türleri bulunan yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmiştir. Grafik 1'de bu yönelimin yıllar içerisindeki seyri gösterilmektedir.

Grafik 1: Dünya'da Yenilenebilir Enerji Tüketiminin Exajoule Cinsinden Seyri

Kaynak: BP (British Petroleum) Statistical Review of World Energy 2021

Grafik 1 incelendiğinde özellikle 2003 yılından sonra yenilenebilir enerji tüketimindeki artışın hızlandığı görülmektedir. Yenilenebilir enerji türlerinin kullanım oranlarına değinilecek olursa, son 20 yıl içerisinde hidroelektrik enerjisinin toplam yenilenebilir enerji içerisindeki payı % 75; güneş enerjisinin toplam yenilenebilir enerji içerisindeki payı % 4; rüzgâr enerjisinin toplam yenilenebilir enerji içerisindeki payı % 12; jeotermal, biyokütle ve diğer yenilenebilir enerji türleri toplamının, yenilenebilir enerji içerisindeki payı ise % 9'dur.

Yenilenebilir enerji tüketiminin yıllar içerisindeki bu artışına rağmen toplam enerji tüketimi içerisinde ki payı edinilen kaynaklara göre oldukça düşüktür. 1980 yılında % 6 olarak belirlenen bu pay 2020 yılına gelindiğinde günümüz teknolojileri ile % 12'ye çıkarılsa da beklenen seviyenin altında olarak kabul edilmektedir.

Buna rağmen yenilenebilir enerji tüketiminin ekonomik büyümeyi arttırdığı yönünde sonuçlar elde edildiği için (Naimoğlu, 2021; Kasperowicz vd., 2020 ; Apaydın vd., 2019; Kahia vd., 2016), yenilenebilir enerji tüketimini etkileyen faktörlerin neler olduğuna dair yapılan çalışmalar son dönemde popülerlik kazanmıştır. Bu çalışmalar içerisinde beşeri sermaye ve sanayileşmenin etkisi (Zhou ve Li, 2022), ticari dışa açıklık ve teknolojik ilerlemelerin etkisi (Alam ve Murad, 2020) ve yönetim göstergelerinin etkisi (Bellakhal vd., 2019) gibi pek çok faktör incelenmiştir. Ancak doğrudan yabancı yatırımlar ve kentleşme faktörlerinin yenilenebilir enerji tüketimi ile ilişkisini konu edinen çalışmaların literatürde oldukça az olduğu görülmektedir. Bu sebeple çalışmada 1985-2018 yılları arasında 39 ülke açısından yenilenebilir enerji ile doğrudan yabancı yatırımlar ve kentleşme ilişkisi araştırılmaktadır. Altı bölümden oluşan bu çalışmada konu ile ilgili literatüre değindikten sonra veri seti ve uygulanan metodoloji hakkında bilgi verilmektedir. Ampirik bulgular doğrultusunda sonuç ve politika önerileri ile çalışma tamamlanmaktadır.

2. LİTERATÜR

Hagert ve Marton (2017) 1990-2010 döneminde orta-gelir düzeyine ait 56 ülke için yenilenebilir enerji tüketimi ile doğrudan yabancı yatırımlar ilişkisini sabit etkiler yöntemi ile incelemektedir. Sonuçlar doğrudan yabancı yatırımların yenilenebilir enerji tüketimini negatif yönde etkilediğini göstermektedir.

Polat (2018) 2002-2014 yılları arasında yenilenebilir enerji tüketimi-doğrudan yabancı yatırımlar ilişkisini gelişmiş ve gelişmekte olan toplam 85 ülke için araştırmaktadır. GMM analizi sonucunda gelişmiş ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar yenilenebilir enerji tüketimini arttırmaktadır. Bulgular gelişmekte olan ülkelerde bu iki değişken arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamsız olduğunu göstermektedir.

Kılıçarslan (2019) BRICST ülkelerinde 1996-2015 dönemi için doğrudan yabancı yatırımların yenilenebilir enerji tüketimi üzerindeki etkisi incelenmektedir. Panel ARDL yöntemi ile uzun dönem katsayı tahmini gerçekleştirilmiştir. Buna göre doğrudan yabancı yatırımlar yenilenebilir enerji tüketimini azaltmaktadır.

Yılancı vd. (2019) 1985-2017 yılları arasında BRICS ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımlar-yenilenebilir enerji tüketimi ilişkisi araştırılmaktadır. Değişkenler arasındaki uzun dönem katsayı tahmini FMOLS, nedenselliğin varlığı ve yönü ile Asymmetric Fourier Toda-Yamamoto testi ile gerçekleştirilmektedir. FMOLS sonuçlarına göre iki değişken arasında uzun dönemde istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Nedensellik analizi sonuçları ise doğrudan yabancı yatırımlardan yenilenebilir enerji tüketimine doğru tek yönlü nedenselliğin varlığını kanıtlamaktadır.

Qamruzzaman ve Jianguo (2020) Düşük gelirli, düşük-orta gelirli ve yüksek gelirli toplam 114 ülkede 1990-2017 yılları arasında yenilenebilir enerji ile doğrudan yabancı yatırımlar ilişkisini Panel ARDL uzun dönem katsayı tahmini ve Panel Granger nedensellik testleri ile incelemektedir. Bulgular doğrudan yabancı yatırımların yenilenebilir enerji tüketimini arttırdığını göstermektedir. Buna ek olarak düşük gelirli ve yüksek gelirli ülkelerde yenilenebilir enerji tüketiminden doğrudan yabancı yatırımlara doğru tek yönlü, düşük-orta gelirli ülkelerde ise iki değişken arasında çift yönlü nedenselliğin varlığı ispatlanmaktadır.

Ekinci ve Ölmez (2021) G-20 ve OECD ülkeleri için 2005-2017 döneminde yenilenebilir enerji tüketimi ile doğrudan yabancı yatırımlar ilişkisini Panel Granger nedensellik testi ile araştırmaktadır. Buna göre 17 ülkede iki değişken arasında çift yönlü, 13 ülkede doğrudan yabancı yatırımlardan yenilenebilir enerji tüketimine, 7 ülkede yenilenebilir enerji tüketiminden doğrudan yabancı yatırımlara doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmektedir. Ayrıca 9 ülkede iki değişken arasında nedensellik açısından istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememektedir.

Khan vd. (2021) 2000-2014 yılları arasında Brezilya, Rusya ve Hindistan'da doğrudan yabancı yatırımların yenilenebilir enerji tüketimi üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Çalışmada Driscoll-Kraay ve GMM ile katsayı tahmini yapılırken Dumitrescu-Hurlin testi ile nedenselliğin varlığı ve yönü incelenmektedir. Sonuçlar iki tahmin yöntemine göre de doğrudan yabancı yatırımların enerji tüketimini azalttığı yönündedir. Nedensellik analizi sonucuna göre ise iki değişken arasında çift yönlü nedenselliğin varlığı tespit edilmektedir.

Arı (2021) 1984-2019 döneminde zaman serisi analizi ile Türkiye için yenilenebilir enerji tüketimi-doğrudan yabancı yatırımlar ilişkisi nedensellik açısından incelenmektedir. Çalışmada kullanılan Hacker ve Hatemi testine göre iki değişken arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkiyi rastlanmamaktadır.

Shahbaz vd. (2022) 39 ülke için 2000-2019 yenilenebilir enerji tüketiminin belirleyicileri üç farklı model kurularak CS-ARDL, CS-DL ve CCE uzun dönem katsayı tahmini yöntemleriyle araştırılmaktadır. Ampirik sonuçlara göre ikinci ve üçüncü modelde doğrudan yabancı yatırımlar yenilenebilir enerji tüketimini azaltırken, birinci modelde arttırmaktadır.

Salim ve Shafiei (2014) 29 OECD ülkesi için yenilenebilir enerji ile kentleşme ilişkisini araştırmaktadır. Çalışmada değişkenlerin uzun dönem katsayı tahminleri CCE yöntemi ile analiz edilirken, değişkenler arasındaki nedenselliğin varlığı ve yönü Panel Granger testi ile gerçekleştirilmektedir. Bulgulara göre kentleşme ve yenilenebilir enerji tüketimi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Ayrıca yenilenebilir enerji tüketiminden kentleşmeye doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmektedir.

Bao ve Xu (2019) 1997-2015 yılları arasında Çin'in 30 eyaleti için Panel Granger nedensellik testi ile kentleşme ve yenilenebilir enerji tüketimi ilişkisi ele alınmaktadır. Sonuçlar 2 eyalette yenilenebilir enerji tüketiminden kentleşmeye doğru tek yönlü, 3 eyalette ise kentleşmeden yenilenebilir enerji tüketimine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisini göstermektedir.

Khuong vd. (2019) 6 Asya ülkesi için 1995-2013 döneminde yenilenebilir enerji-kentleşme ilişkisini korelasyon analizi ile araştırmaktadır. Analize göre kentleşme faktörü yenilenebilir enerji tüketimini pozitif olarak etkilemektedir.

Wang vd. (2021) 2005-2015 yılları arasında 34 Sahra-altı ülkesi için kentleşmenin yenilenebilir enerji tüketimi üzerindeki etkisini incelemektedir. Threshold yöntemi ile gerçekleştirilen analize göre iki değişken arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Han vd. (2021) Çin için 1990-2018 döneminde Quintile Regresyon analizi ile kentleşmenin yenilenebilir enerji tüketimi üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre bu iki değişken arasında pozitif bir ilişki vardır.

Islam vd. (2021) 1990-2019 döneminde zaman serisi analizi ile Bangladeş'te kentleşmenin enerji tüketimi üzerindeki uzun dönemli etkisini ARDL sınır testi ile araştırmaktadır. Ancak sonuçlar iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

Zhou ve Li (2022) 69 ülke için 1990-2015 yılları arasında yenilenebilir enerji-kentleşme ilişkisini araştırmaktadır. Çalışmada değişkenlerin uzun dönem katsayı tahminleri PMG yöntemiyle incelenmektedir. Bulgular iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin var olmadığını belirtmektedir.

Tablo 1: Yenilenebilir Enerji ile İlgili Bazı Çalışmalar

Panel A: Yenilenebilir Enerji-Doğrudan Yabancı Yatırımlar İlişkisi					
Yazar	Ülke/Dönem	Yöntem	Katsayı Tahmini	Nedensellik	
Hagert ve Marton (2017)	56 ülke (1990-2010)	Sabit Etkiler	Negatif	Araştırılmadığı	
Polat (2018)	85 ülke (2002-2014)	GMM	Pozitif	Araştırılmadığı	
Kılıçaslan (2019)	BRICST (1996-2015)	Levin, Lin ve Chu Im, Pesaran ve Shin ADF-Fisher, PP-Fisher Pedroni, Panel ARDL	Negatif	Araştırılmadığı	
Yılancı vd. (2019)	BRICS (1985-2017)	FADL, FMOLS, Asymmetric Fourier Toda-Yamamoto	Anlamsız	Çin FDI→REN	
Qamruzzaman ve Jianguo (2020)	114 ülke (1990-2017)	LLC, Breitung, IPS, Fisher- ADF, Hadri, Pedroni, Kao, Panel ARDL, Panel Granger	Pozitif	REN→FDI REN↔FDI REN→FDI	
Ekinci Ölmez (2021)	G-20 ve OECD (2005-2017)	Panel Granger		REN↔FDI FDI→REN REN→FDI Anlamsız	
Khan vd. (2021)	BRI ülkeleri (2000-2014)	IPS, CIPS, Westerlund, Driscoll-Kray, GMM, Dumitrescu-Hurlin	Negatif	REN↔FDI	
Arı (2021)	Türkiye (1984-2019)	ADF, PP, Johansen, Hacker ve Hatemi	Araştırılmadı	Anlamsız	

Shahbaz vd. (2022)	39 ülke (2000-2019)	Herwatz ve Siedenberg, Breitung ve Das, Westerlund ve Edgerton, CS-ARDL, CS-DL, CCE	Pozitif Negatif Negatif	Araştırılmad 1
Panel B: Yenilenebilir Enerji-Kentleşme İlişkisi				
Yazar	Ülke/Dönem	Yöntem	Katsayı Tahmini	Nedensellik
Salim ve Shafiei (2014)	29 OECD ülkesi (1980-2011)	ADF, PP, Breitung, LLC, IPS, Carrion-i Silvestre, Johansen-Fisher, Westerlund, CCE, Panel Granger	Anlamsız	REN→URB
Bao ve Xu (2019)	Çin'in 30 eyaleti (1997-2015)	Panel Granger	Araştırılmadı	2 eyalet REN→URB 3 eyalet URB→REN
Khuong vd. (2019)	6 Asya ülkesi (1995-2013)	Korelasyon	Pozitif	Araştırılmad 1
Wang vd. (2021)	34 Sahra-altı ülkesi (2005-2015)	LLC, ADF-Fisher, PP-Fisher, Threshold	Pozitif	Araştırılmad 1
Han vd. (2021)	Çin (1990-2018)	ADF, PP, KPSS, Quintile Regresyon	Pozitif	Araştırılmad 1
Islam vd. (2021)	Bangladeş (1990-2019)	ADF, PP, ARDL, Etki-Tepki	Anlamsız	Araştırılmad 1
Zhou ve Li (2022)	69 ülke (1990-2015)	CADF, CIPS, Westerlund, PMG	Anlamsız	Araştırılmad 1

3. VERİ SETİ

Doğrudan yabancı yatırımlar ve kentleşme faktörleri ile yenilenebilir enerji tüketimi arasındaki ilişki 1985-2018 yılları arasında Dünya Bankası sınıflamasına göre 13 yüksek gelirli ülke (Avusturya, Belçika, Şili, Danimarka, Finlandiya, Japan, Birleşik Krallık, Güney Kore, Almanya, Fransa, Avustralya, İtalya, Uruguay), 13 yüksek-orta gelirli ülke (Arjantin, Brezilya, Çin, Kolombiya, Ekvator, Malezya, Meksika, Güney Afrika, Tayland, Türkiye, Gabon, Peru, Kosta Rika) ve 13 düşük-orta gelirli ülke (Cezayir, Bangladeş, Kamerun, Pakistan, Mısır, Hindistan, Endonezya, Filipinler, Tunus, Honduras, Benin, Gana, Nijerya) olmak üzere toplam 39 ülke için araştırılmaktadır. Çalışmada yer alan ülkelerin farklı gelir gruplarında yer almalarının yanı sıra bölgesel sapmaları önlemek amacıyla coğrafi dağılımı da dikkate alınmıştır.

Çalışmadaki 1985-2018 dönemine ait analize konu olan 39 ülkenin serilerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve bu istatistiklerin elde edildiği kaynaklar Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 2: Değişkenlerin Tanımı

Değişkenler	Sembol	Ölçüm	Kaynak
Yenilenebilir Enerji	REN	Yenilenebilir enerji tüketimi bin ton	OEC D
Doğrudan Yatırımlar	Yabancı FDI	Doğrudan yabancı yatırım net girişleri (% GSYH)	WDI
Kentleşme	URB	Kentsel nüfus artışı (yıllık %)	WDI

Analizde yer alan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Matrisi

Panel A			
	lnREN	FDI	URB
Ortalama	8.7362	2.3123	2.2965
Medyan	8.7306	1.5616	2.1648
Maksimum	12.5961	46.3641	5.6212
Minimum	3.0963	-7.6612	-1.6019
Standart Sapma	1.6465	3.4833	1.4738
Çarpıklık	-0.1943	5.3186	0.2026
Basıklık	3.7809	52.2047	1.9937
Gözlem	1326	1326	1326

4. METODOLOJİ

Çalışmada uygulanan ampirik metodoloji 5 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yenilenebilir enerji tüketimi, doğrudan yabancı yatırımlar ve kentleşme değişkenlerinin durağanlık seviyeleri CIPS birim kök testi kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Daha sonra Panel VAR modeli kurularak değişkenler arasındaki ilişki ele alınmaktadır. İlerleyen bölümlerde sırasıyla nedensellik testi, varyans ayrıştırma metodu ve etki-tepki analizi kullanılmaktadır.

4.1. Birim Kök Testi

Geçmiş yıllarda meydana gelen olumlu ya da olumsuz olayların etkisi sonraki yıllara yoğun bir şekilde etki ediyorsa değişkenlerde birim kök etkisinin var olduğu kabul edilmektedir. Birim kök içeren değişkenler ile gerçekleştirilen analizler sapmalı sonuçlar vermesi sebebiyle birim kök testleri önem arz etmektedir. Birim kök testleri yardımıyla şokların etkisinden arındırılan serinin ham yapısı elde edilmekte ve seriye ait öngörude bulunabilmektedir. Bu nedenle analize konu olan değişkenlerde birim kökün varlığı CIPS testi ile araştırılmaktadır.

Pesaran (2007) değişkenlerin durağanlık seviyelerini belirlemek için yatay-kesit bağımlılığını dikkate alan ve kesitsel olarak arttırılmış (1) numaralı Dickey-Fuller regresyonunu kullanmaktadır (Bui vd., 2021: 6).

$$\bar{Y}_{it} = \alpha_i + b_i Y_{it-1} + c_i \bar{Y}_{t-1} + d_i \Delta \bar{Y}_{t-1} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

(1) numaralı denklemde yer alan; $\bar{Y}_t = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N Y_{it}$, $\Delta \bar{Y}_t = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \Delta Y_{it}$ ve ε_{it} ise hata terimini temsil etmektedir. Buradan yola çıkarak CIPS istatistiği (2) numaralı denklemdeki gibi hesaplanmaktadır:

$$CIPS = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N CADF_i \quad (2)$$

(2) numaralı denklemde bulunan “CADF_i” (1) numaralı denklemdeki kesitsel olarak arttırılmış DF istatistiğidir.

Karar aşamasında birim kökün varlığını kabul eden sıfır hipotezi, birim kökün yokluğunu belirten alternatif hipoteze karşı test edilmektedir. Test istatistiği kritik değerlerden büyük ise sıfır hipotez reddedilmektedir. Aksi durumda sıfır hipotez reddedilememektedir (Ayдын, 2019: 624).

4.2. VAR Analizi

Araştırmaya konu olan makroekonomik modellerde yer alan faktörlerin içsellik ve dışsallık sorunsalı sebebiyle birbirleri ile olan etkileşimini incelemek amacıyla VAR (Vektör Otoregresif Regresyon) modelleri kullanılmaktadır. Böylece modeldeki tüm değişkenler birlikte ele alınarak tahmin edilebilmektedir (Alpağut, 2021: 708).

Ortogonalite koşullarını sağlayan Holtz-Eakin, Newey ve Rosen (1988) tarafından geliştirilen Panel VAR analizinde GMM metodu kullanarak modelin sağ tarafında bulunan değişkenler ile hata teriminin ilişkisiz olma koşulu sağlanmaktadır. Ayrıca değişen varyans probleminine çözüm getirmesi diğer yöntemlere göre etkin tahminler sağlamaktadır.

Tahmin (3) numaralı denklemden hareket ederek gerçekleştirilmektedir (Holtz-Eakin vd., 1988: 1374):

$$Y_{it} = \alpha_t + \sum_{l=1}^{m+1} c_{lt} Y_{it-l} + \sum_{l=1}^{m+1} d_{lt} X_{it-l} + v_{it} \quad , \quad t = (m+2), \dots, T \quad (3)$$

(3) numaralı denklemde bulunan;

$$\alpha_t = \alpha_{0t} - r_t \alpha_{0t-1}$$

$$c_{lt} = r_t + \alpha_{lt}$$

$$c_{lt} = \alpha_{lt} - r_t \alpha_{l-1,t-1} \quad , \quad (l = 2, \dots, m)$$

$$c_{m+1,t} = -r_t \alpha_{m,t-1}$$

$$d_{lt} = \delta_{lt}$$

$$d_{lt} = \delta_{lt} - r_t \delta_{l-1,t-1} \quad , \quad (t = 2, \dots, m)$$

$$d_{m+1,t} = -r_t \delta_{m,t-1}$$

$v_{it} = u_{it} - r_t u_{i,t-1}$ olarak ifade edilmektedir. Ayrıca (3) numaralı denklemde yer alan;

$Y_t = [Y_{1t}, \dots, Y_{Nt}]'$ ve $X_t = [X_{1t}, \dots, X_{Nt}]'$ olmak üzere denklemin sağ tarafındaki değişkenlerin vektörü ise;

$W_t = [e, Y_{t-1}, \dots, Y_{t-m-1}, X_{t-1}, \dots, X_{t-m-1}]$ olarak belirtilmektedir.

4.3. Dumitrescu-Hurlin Nedensellik Analizi

Panel verilerin gözlemlenemeyen heterojenliğine izin vermesi ve yatay-kesit bağımlılığının bulunması durumunda uygulanabilmesi gibi çeşitli avantajları bulunan Dumitrescu-Hurlin (2012) nedensellik testi (4) numaralı denklem aracılığıyla uygulanmaktadır (Akram vd., 2021: 5).

$$y_{it} = \varphi_i + \sum_{k=1}^K \delta_i^{(k)} y_{it-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^{(k)} X_{it-k} + \varepsilon_{it} \quad \text{with } i = 1, \dots, N \text{ and } t = 1, \dots, T \quad (4)$$

(4) numaralı denklemdeki y_{it} bağımlı değişkeni, X_{it} ise bağımsız değişkeni belirtmektedir. Karar aşamasında nedenselliğin bulunmadığına yönelik sıfır hipotez ile en az bir birimde nedenselliğin bulunduğuya yönelik alternatif hipotez karşılaştırılmaktadır. Sıfır hipotezinin reddedilmesi durumunda nedenselliğin varlığı söz konusu olmaktadır.

5. AMPİRİK BULGULAR

Günümüzde küreselleşme gibi çeşitli sebepler ile serilerde birimler arasında eşanlı korelasyon oluşabilmektedir. Yatay-kesit bağımlılığı olarak adlandırılan bu durumda birinci nesil birim kök testleri güçlü sınamalar gerçekleştirmediğinden yapılan analizlerde sapmalı sonuçlar oluşabilmektedir. Bu sebeple öncelikle serilerde yatay-kesit bağımlılığı araştırılarak sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4: Yatay-Kesit Bağımlılığı

	Breusch-Pagan LM	Pesaran scaled LM	Bias-corrected scaled LM
lnREN	13205.64***	322.7711***	322.1802***
FDI	3151.461***	61.60158***	61.01067***
URB	10717.44***	258.1371***	257.5462***

Not: “****” %1 anlamlılık düzeyini belirtmektedir. Parantez içindeki değerler istatistiksel anlamlılığı göstermektedir.

Analizde yer alan tüm değişkenler için her üç teste göre de %1 önem düzeyinde yatay-kesit bağımlılığı tespit edilmektedir. Bu sebeple çalışmada kullanılan ikinci nesil birim kök testlerinden CIPS testinin sonuçları Tablo 5’te gösterilmektedir.

Tablo 5: CIPS Birim Kök Testi Sonuçları

	Sabit Terimli	Sabit Terimli ve Trendli
Panel A: Düzey Değerleri		
lnREN	0.096 (0.538)	1.509 (0.934)
FDI	-0.935 (0.175)	1.016 (0.845)
URB	-1.253 (0.105)	2.230 (0.987)
Panel B: Fark Düzey Değerleri		
Δ lnREN	-13.437*** (0.000)	-11.583*** (0.000)
Δ FDI	-8.593*** (0.000)	-5.162*** (0.000)
Δ URB	-14.694*** (0.000)	-12.923*** (0.000)

Not: “****” %1 anlamlılık düzeyini belirtmektedir. Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir.

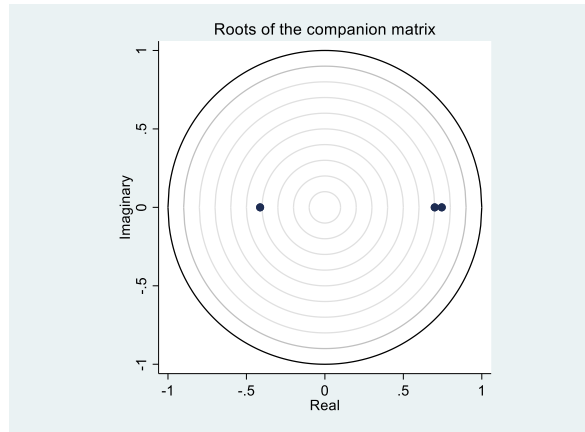
Tablo 5’teki sonuçlara göre hem sabit terimli hem de sabit terimli ve trendli modellere göre analize konu olan 3 değişken %1 önem düzeyinde birinci mertebeden durağan olarak tespit edilmektedir. Panel VAR analizini uygulayabilmek için gerekli olan optimal gecikme uzunluğunun sonuçları ise Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6: Optimal Gecikme Uzunluğu Sonuçları

Gecikme Uzunluğu	J istatistiği	J Olasılık Değeri	MBIC	MAIC	MQIC
1	30.1774	0.3062422	-159.6558	-23.8226	-75.13927
2	13.63547	0.7525267	-112.92	-22.3653	-56.57565
3	11.46928	0.2449075	-51.80844	-6.530718	-23.63627

Model için optimal gecikme uzunluğunun belirlenme aşaması, GMM temelli Hansen J-istatistiğine ve en küçük bilgi kriterine dayanmaktadır. Hansen J-istatistiğine göre kullanılan tüm araçlar geçerli olduğundan 1,2 ve 3 gecikme arasından bilgi kriterleri göz önünde bulundurularak seçim yapılmıştır. Modifiye edilmiş Bayezyen bilgi kriteri, modifiye edilmiş Akaike bilgi kriteri ve modifiye edilmiş Hannan-Quinn bilgi kriterinde en küçük değerler 1 gecikmede bulunduğundan çalışmanın ileriki aşamaları için 1 gecikme uygun görülmüştür.

Modelin sistemsel olarak durağanlığının araştırılması için oluşturulan birim çember (1) numaralı grafikte gösterilmektedir.

Grafik 1: Modelin Birim Çember Görünümü

Grafik 1 sonuçlarına göre birim çember içerisinde yer alan öz değerler, kullanılan modelin kararlı ve durağan olduğunu göstermektedir.

Araştırmaya konu olan değişkenlerin birbirleri ile olan nedensellik ilişkisinin sonuçları Tablo 7’de gösterilmektedir. Bu sonuçlara göre doğrudan yabancı yatırımlardan yenilenebilir enerji tüketimine ve yenilenebilir enerji tüketiminden kentleşmeye doğru tek yönlü nedenselliğin varlığı ispatlanmaktadır. Ancak doğrudan yabancı yatırımlar ile kentleşme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamaktadır.

Tablo 7: Nedensellik Testi Sonucu

Sıfır Hipotezi	Zbar-ist.	Z-bar Olasılık	Sonuç
FDI Granger nedeni değildir lnREN	14.2733*	0.0740	FDI → lnREN
lnREN Granger nedeni değildir FDI	4.7032	0.8960	
URB Granger nedeni değildir lnREN	6.2377	0.9460	lnREN → URB
lnREN Granger nedeni değildir URB	39.4961***	0.0060	
FDI Granger nedeni değildir URB	14.8088	0.3060	FDI x URB
URB Granger nedeni değildir FDI	13.6253	0.3460	

Not: ***, ve * sırasıyla %1, ve %10 seviyesinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir. “x” nedenselliğin bulunmadığını, “→” ise tek yönlü nedenselliği belirtmektedir.

Yenilenebilir enerji tüketiminde yaşanan değişimlerin varyans ayrıştırma sonuçları Tablo 8’de gösterilmektedir. Yenilenebilir enerji tüketiminin standart sapmasında meydana gelen değişimin kısa

dönemde %99'u kendisinden kaynaklanırken yaklaşık %2'si doğrudan yabancı yatırımlardan kaynaklanmaktadır. Kentleşmenin etkisi 10 dönem sonunda %1 olabilmektedir.

Tablo 8: Yenilenebilir Enerji Tüketimindeki Değişimlerin Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Tahmin Dönemi	lnREN	FDI	URB
0	0	0	0
1	1	0	0
2	0.9962	0.0017	0.0019
3	0.9936	0.0020	0.0042
4	0.9906	0.0025	0.0067
5	0.9881	0.0028	0.0089
6	0.9862	0.0031	0.0106
7	0.9847	0.0032	0.0119
8	0.9837	0.0034	0.0128
9	0.9830	0.0034	0.0134
10	0.9826	0.0035	0.0138

Doğrudan yabancı yatırımlarda yaşanan değişimlerin sonuçları ise Tablo 9'de yer almaktadır. Elde edilen sonuçlara göre kısa dönemde doğrudan yabancı yatırımların standart sapmasında yaşanan değişimin %67'si kendinden kaynaklanırken yaklaşık %28'si ise yenilenebilir enerji tüketiminden kaynaklanmaktadır. Kentleşmenin etkisi ise 10 dönem boyunca büyük değişiklikler göstermeyerek yaklaşık %5 civarında etkilemektedir.

Tablo 9: Doğrudan Yabancı Yatırımlardaki Değişimlerin Varyans Ayrıştırma Sonuçları

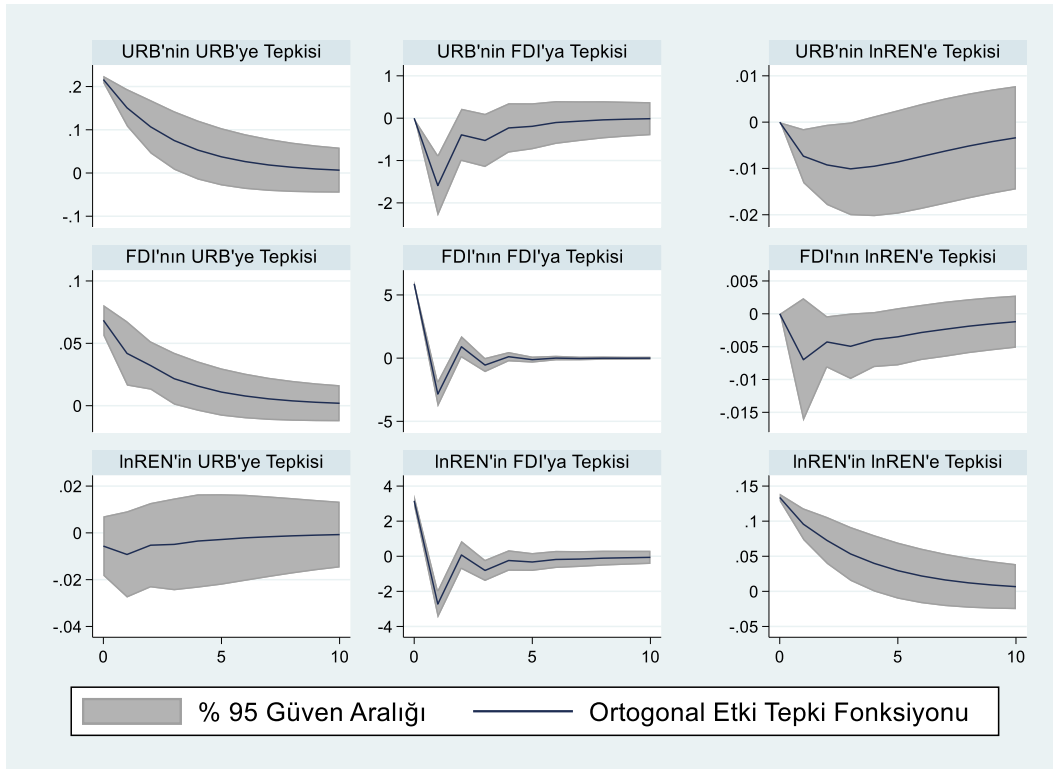
Tahmin Dönemi	lnREN	FDI	URB
0	0	0	0
1	0.2239	0.7760	0
2	0.2778	0.6817	0.0404
3	0.2736	0.6840	0.0422
4	0.2785	0.6757	0.0457
5	0.2789	0.6746	0.0464
6	0.2798	0.6732	0.0469
7	0.2801	0.6727	0.0470
8	0.2804	0.6724	0.0470
9	0.2805	0.6723	0.0471
10	0.2806	0.6722	0.0471

Tablo 10'da ise kentleşmenin varyans ayrıştırma sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçlara göre kısa dönemde kentleşmenin standart sapmasında meydana gelen değişimlerin %91'i kendisinden, yaklaşık %8'i doğrudan yabancı yatırımlardan kaynaklanmaktadır. Ekonomik büyümenin rolü ise kısa dönemde oldukça azdır. Yenilenebilir enerji tüketiminin rolü ise oldukça düşüktür. Kentleşmenin standart sapmasında meydana gelen değişimlerin yenilenebilir enerji tüketimi tarafından açıklanan kısmı 10 dönem boyunca yaklaşık %2 civarında seyretmektedir.

Tablo 10: Kentleşmedeki Değişimlerin Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Tahmin Dönemi	lnREN	FDI	URB
0	0	0	0
1	0.0006	0.0911	0.9082
2	0.0015	0.0847	0.9137
3	0.0016	0.0844	0.9138
4	0.0017	0.0839	0.9142
5	0.0018	0.0838	0.9143
6	0.0019	0.0837	0.9143
7	0.0019	0.0837	0.9143
8	0.0019	0.0836	0.9143
9	0.0019	0.0836	0.9143
10	0.0019	0.0836	0.9143

Çalışmada ele alınan değişkenlerin hata terimine bir birimlik şok verildiğinde oluşan etkinin yer aldığı Etki-Tepki analizinin sonuçları Grafik 2'de gösterilmektedir.

Grafik 2: Etki-Tepki Analizi Sonuçları

Elde edilen sonuçlara göre kentleşmeye bir birimlik şok verildiğinde kendisi üzerinde pozitif ama giderek azalan bir etki yaratmaktadır. Bu etki 10 dönem boyunca azalarak etkisini kaybetmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlara verilen bir şok sonucunda ise etki yaklaşık 1. dönemde dip yaptıktan sonra artarak devam eden bu etki kaybolmaktadır. Yenilenebilir enerji tüketimine verilen bir birimlik şokun kentleşme üzerinde negatif bir etki oluşturduğu ve bu etkinin 10 dönemden sonra kaybolduğu tespit edilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların kentleşmeye ve yenilenebilir enerji tüketimine tepkisi incelendiğinde; kentleşmenin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisinin pozitif, yenilenebilir enerjinin ise negatif olduğu anlaşılmaktadır. Bu 2 değişkenin etkisi de 10 dönem sonunda kaybolmaktadır.

Son olarak yenilenebilir enerji tüketiminin kentleşmeye ve doğrudan yabancı yatırımlara olan tepkisi görülmektedir. Kentleşmeye verilen şokun yenilenebilir enerji tüketimindeki etkisi negatif, doğrudan yabancı yatırımlara verilen şokun yenilenebilir enerji tüketimindeki etkisi ise pozitif olarak

gözlemlenmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların etkisi 2. dönem kaybolurken, kentleşmenin etkisi 10. dönemden sonra yok olmaktadır.

6. SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Bu araştırmada yenilenebilir enerji tüketimi, doğrudan yabancı yatırımlar ve kentleşme arasındaki ilişki 1985-2018 döneminde 39 ülke için gerçekleştirilmiştir. Ampirik analizlerde öncelikle değişkenlerin durağanlık mertebeleri belirlenmiştir. Serilerin yatay-kesit bağımlılığına sahip olması sebebiyle kullanılan CIPS testi sonucuna göre tüm değişkenler birinci farkında durağan I(1) olarak tespit edilmiştir. Devam eden süreçte Dumitrescu-Hurlin nedensellik testi, varyans ayrıştırma metodu ve etki-tepki analizleri uygulanmıştır. Nedensellik testi sonuçlarına göre doğrudan yabancı yatırımlardan yenilenebilir enerji tüketimine ve yenilenebilir enerji tüketiminden kentleşmeye doğru tek yönlü nedenselliğin varlığı kanıtlanmıştır. Etki-Tepki analizine göre yenilenebilir enerji tüketimine verilen bir şokun kentleşmeyi negatif yönde etkilediği, doğrudan yabancı yatırımlara verilen bir şokun ise yenilenebilir enerji tüketimini pozitif olarak etkilediği görülmektedir. Ancak varyans ayrıştırma sonuçlarına göre yenilenebilir enerji tüketiminde yaşanan değişimin %3'ü doğrudan yabancı yatırımlardan, kentleşmede yaşanan değişimin ise %2'si yenilenebilir enerji tüketiminden kaynaklanmaktadır.

Bu sonuçlar doğrultusunda yoğunlukların düşük ve mesafelerin büyük olduğu dağınık yerleşim yerlerine göre faaliyetlerin ölçeği nedeniyle firmalara daha geniş ortak hizmet ve altyapı yelpazesine erişim sağlayan kentleşme faktörünü pozitif olarak etkileyecek yenilenebilir enerji politikalarına doğru yönelim uygun görülmektedir. Münih ve Kopenhag gibi birçok şehrin yenilenebilir enerji modellerini benimseme ve elektrik kullanımının tamamını yenilenebilir kaynaklardan üretme hedefi bulunmaktadır. Bu şehirlerde benimsenen hedefin sistemli bir modele dönüştürülerek ulusal ve uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla yayılımını sağlayan teşvik programları oluşturulabilir. Yeni kentsel yapıların ülkelerin yenilenebilir enerji üretimi açısından uygun coğrafi bölgelerde inşa edilmesi ve yenilenebilir enerji santrallerinin artırılarak bu bölgelere temini gerçekleştirilebilir. Ayrıca toplumların kanaat önderleri yardımıyla yenilenebilir enerji tüketiminin önemi hakkında seminerler, sempozyumlar, kongreler vb. uygulamalar düzenlenebilir.

Yenilenebilir enerji üretimi için gerekli teknoloji ve ekipmanı sağlayacak çok uluslu şirketlerin yatırım yapmaları için uygun ortam sağlanmalıdır. İyi bir altyapı sisteminin kurulması, Ar-ge faaliyetlerine önem verilmesi, yenilenebilir enerji üreten ve tüketen firmalara özel vergi indirimlerinin uygulanması, bu firmalarda çalışacak vasıflı işgücü yetiştirmek için eğitim programlarının düzenlenmesi ve politik risklerin en aza indirilmesi gibi çeşitli avantajlar ile uzun dönemli doğrudan yabancı yatırım kazanımları elde edilebilir.

KAYNAKÇA

Akram, R., Chen, F., Khalid, F., Huang, G., & Irfan, M. (2021). Heterogeneous effects of energy efficiency and renewable energy on economic growth of BRICS countries: a fixed effect panel quantile regression analysis. *Energy*, 215, 119019.

Alam, M. M., & Murad, M. W. (2020). The impacts of economic growth, trade openness and technological progress on renewable energy use in organization for economic co-operation and development countries. *Renewable Energy*, 145, 382-390.

ALPAĞUT, S. (2021). Terör, Ekonomik Büyüme ve Genç İşsizlik Arasındaki İlişki: Panel VAR Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(2), 697-719.

Apaydın, Ş., Güngör, A., & Taşdoğan, C. (2019). Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Tüketiminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Asimetrik Etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 117-134.

Ayşe, A. R. I. (2021). Yenilenebilir Enerji ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar: Türkiye Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(40), 122-131.

Aydin, M. (2019). The effect of biomass energy consumption on economic growth in BRICS countries: A country-specific panel data analysis. *Renewable energy*, 138, 620-627.

- Bellakhal, R., Kheder, S. B., & Haffoudhi, H. (2019). Governance and renewable energy investment in MENA countries: How does trade matter?. *Energy Economics*, 84, 104541.
- British Petroleum, (Erişim Tarihi: 01.11.2021). <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html>
- Bui, Q., Wang, Z., Zhang, B., Le, H. P., & Vu, K. D. (2021). Revisiting the biomass energy-economic growth linkage of BRICS countries: A panel quantile regression with fixed effects approach. *Journal of Cleaner Production*, 316, 128382.
- Dumitrescu, E. I., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic modelling*, 29(4), 1450-1460.
- EKİNCİ, A. A., & ÖLMEZ, U. The Causality Relationship between Foreign Direct Investment and Renewable Energy in G20 and OECD Countries: 2005-2017. *İzmir İktisat Dergisi*, 36(1), 127-134.
- Han, J., Zeeshan, M., Ullah, I., Rehman, A., & Afridi, F. E. A. (2021). Trade Openness and Urbanization impact on Renewable and Non-Renewable Energy Consumption in China.
- Holtz-Eakin, D., Newey, W., & Rosen, H. S. (1988). Estimating vector autoregressions with panel data. *Econometrica: Journal of the econometric society*, 1371-1395.
- Islam, M. M., Irfan, M., Shahbaz, M., & Vo, X. V. (2022). Renewable and non-renewable energy consumption in Bangladesh: The relative influencing profiles of economic factors, urbanization, physical infrastructure and institutional quality. *Renewable Energy*, 184, 1130-1149.
- Kahia, M., Aïssa, M. S. B., & Charfeddine, L. (2016). Impact of renewable and non-renewable energy consumption on economic growth: New evidence from the MENA Net Oil Exporting Countries (NOECs). *Energy*, 116, 102-115.
- Kasperowicz, R., Bilan, Y., & Štreimikienė, D. (2020). The renewable energy and economic growth nexus in European countries. *Sustainable Development*, 28(5), 1086-1093.
- Khan, A., Chenggang, Y., Hussain, J., & Kui, Z. (2021). Impact of technological innovation, financial development and foreign direct investment on renewable energy, non-renewable energy and the environment in belt & Road Initiative countries. *Renewable Energy*, 171, 479-491.
- Khuong, P. M., McKenna, R., & Fichtner, W. (2019). Analyzing drivers of renewable energy development in Southeast Asia countries with correlation and decomposition methods. *Journal of cleaner production*, 213, 710-722.
- Kilicarslan, Z. (2019). The relationship between foreign direct investment and renewable energy production: Evidence from Brazil, Russia, India, China, South Africa and Turkey. *670216917*.
- Marton, C., & Hagert, M. (2017). The effects of FDI on renewable energy consumption.
- Naimoglu, M. (2021). Fourier Yaklaşımıyla Yenilenebilir Enerji Tüketimi Ve Enerji Kayıplarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Almanya Örneği. *Journal of Economics and Research*, 2(1), 59-68.
- OECD, (Erişim Tarihi: 27.10.2021). <https://data.oecd.org/energy/renewable-energy.htm>
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of applied econometrics*, 22(2), 265-312.
- POLAT, B. DYY'ların Gelişmekte ve Gelişmiş Ülkelerde'ki Enerji Tüketimi Üzerindeki Etkisi: Dinamik Panel Veri Analizi. *Journal of Yaşar University*, 13(49), 33-42.
- Salim, R. A., & Shafiei, S. (2014). Urbanization and renewable and non-renewable energy consumption in OECD countries: An empirical analysis. *Economic Modelling*, 38, 581-591.
- Shahbaz, M., Sinha, A., Raghutla, C., & Vo, X. V. (2022). Decomposing scale and technique effects of financial development and foreign direct investment on renewable energy consumption. *Energy*, 238, 121758.

Tunç, A. (2016). *Dünya petrol krizleri: G-7 ülkeleri üzerine bir uygulama* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Yilanci, V. (2017). PETROL FİYATLARI İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: FOURİER YAKLAŞIMI. *Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, (27), 51-57.

Yilanci, V., Ozgur, O., & Gorus, M. S. (2019). The asymmetric effects of foreign direct investment on clean energy consumption in BRICS countries: A recently introduced hidden cointegration test. *Journal of Cleaner Production*, 237, 117786.

YILMAZ, S., & KALKAN, D. K. (2017). Enerji güvenliği kavramı: 1973 petrol krizi ışığında bir tartışma. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 169-199.

Zhou, A., & Li, J. (2022). How do trade liberalization and human capital affect renewable energy consumption? Evidence from the panel threshold model. *Renewable Energy*, 184, 332-342.

Qamruzzaman, M., & Jianguo, W. (2020). The asymmetric relationship between financial development, trade openness, foreign capital flows, and renewable energy consumption: Fresh evidence from panel NARDL investigation. *Renewable Energy*, 159, 827-842.

Wang, Q., Guo, J., & Dong, Z. (2021). The positive impact of official development assistance (ODA) on renewable energy development: Evidence from 34 Sub-Saharan Africa Countries. *Sustainable Production and Consumption*.

WorldBank, (Erişim Tarihi: 28.10.2021).
<https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators#>

KAMU HARCAMALARI ve BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE İÇİN AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

TNKÜ İktisat Bölümü

Zeliha ATMACA

TNKÜ İktisat Anabilim Dalı

ÖZET

Kamu harcamaları ve büyüme arasındaki ilişkinin olumlu ve olumsuz yönleri devletin ekonomiye müdahale edip etmemesi temelinde tartışılan konulardan bir tanesidir. Devletin ekonomiye müdahalesinin en az seviyede olması gerektiğini savunan Klasikler kamu harcamalarının büyüme üzerinde olumlu etkisi olmayacağını savunurken, devletin ekonomide daha fazla yer alması gerektiğini savunan Keynesyenler ise kamu harcamaları ve büyüme arasında pozitif bir ilişki olacağını savunur. Bu çalışmada Türkiye'ye ait 2010 – 2020 dönemi için TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden alınan çeyreklik ekonomik büyüme, kamu tüketim harcamalarının milli gelire oranı, kamu yatırım harcamalarının milli gelire oranı ve transfer harcamalarının milli gelire oranı verileri kullanılarak ARDL testi ile kamu harcamaları ve büyüme arasındaki ilişki analiz etmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu harcamaları, Büyüme.

ABSTRACT

One of the discussing issue is part of the relation between government spending and growthing in the basic if the government intervene to economy or not. While Classics who defend government should intervene in economy in minimum level defend there is no pozitiv effect of govenrment spending on the growthing, Keynesyens who defend government should intervene in economy more defend there is pozitive effect of government spending on the growting. In this study, we try to analyze of relation between government spending and growding by using ARDL test with quarter data of Turkey 2010-2020 get TCBM Eleckronic Data Delivery System; economic growting, ratio of government spending to the national income, ratio of government investment spending to the national income and ratio of transfer spending to the national income.

Keywords: Government spending, Growding.

1.GİRİŞ

Devletin ekonomideki rolü uzun yıllardan beri tartışılan konular arasındadır. Literatürde Klasik ve Keynesyenler bu konuda farklı görüş içindedirler. Klasik düşünce, devletin ekonomiye müdahalesinin ekonomide kendiliğinden var olan dengenin bozacağı düşüncesi üzerine yoğunlaşır, devlet mümkün olduğu kadar müdahaleden ve ekonomik bir unsur olarak davranmaktan uzak kalmalıdır. Keynesyen düşünce ise, özellikle ekonominin durgunluk dönemlerinde, devletin iktisat politikaları ile devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekliliği üzerine inşaa edilmiştir.

Devletin ekonomik işleyişe müdahale konusu, 1929 Ekonomik Buhran ile önem kazanmıştır. 1929 yılına kadar Klasik İktisat görüşü devletin ekonomideki rolüne Say Kanununa dayanarak ‘ her araz kendi talebini yaratır’ fikriyle yaklaşmıştır, 1929 Ekonomik Buhranı’ nından sonra Keynesyen politikalar, talep yönlü bir bakış açısı ile gündeme gelen eksik istihdam söylemiyle, 1929 sonrası kamu sektörünün ekonomideki yeri tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar çerçevesinde, Klasik iktisatçılar, devletin temel fonksiyonlarının ötesine geçip kamu harcamalarını arttırması ekonomi üzerinde negatif etki yarattığını ileri sürerken, Keynesyen iktisatçılar kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde çarpan etkisi yolu ile pozitif bir etkiye sahip olacağını iddia etmektedirler. Özellikle 1929 Büyük Buhran

zamanında Keynesyen yaklaşımın öngördüğü açık bütçe politikası ve kamu harcaması yoluyla devletin ekonomideki rolü artmıştır. Ancak, devletin kamu harcamaları yolu ile büyümeyi doğrudan etkileyen bir aktör olarak ekonomik faaliyet ya da müdahaleci olarak bulunması beraberinde bazı tartışmaları ve riskleri getirmiştir. Kamu büyüklüğünün ekonomideki payının gittikçe artması kamu harcamalarının giderek daha az verimli alanlara kaması ve kamu harcamalarının borçlanma yoluyla finansa edilmesi, faiz oranlarına bağlı olarak, özel yatırım harcamalarının dışlanma tehdidi ile karşı karşıya kalmasına sebep olabilmektedir. Böyle bir durumda, kamu harcamalarının artması yoluyla büyümenin pozitif olarak gerçekleşmesi beklenirken, bahsi geçen dışlama sebebi dolayısıyla sürecin sonunda büyümede negatif ya da herhangi bir etki görülmeyebilmektedir.

Bu çalışmada, kamu kesiminin harcama yaparak talebin bir unsuru olmasının büyüme üzerinde Klasiklerin iddia ettiği gibi olumsuz etkiye mi sahip olacağı, aksine Keynesyen düşüncenin savunduğu devlet ekonomiyeye daha fazla müdahil olmalı düşüncesinin mi doğru olacağı sorularının cevapları Türkiye verileri ile yapılan ampirik çalışma ile cevap aranmıştır.

2.KAMU HARCAMALARI VE BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN TEORİK YAKLAŞIMI

Kamu harcamaları bir ekonomide, belirli bir dönemde, kamu otoriteleri tarafından belirlenmiş çerçevede toplumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere sosyal, siyasal ve ekonomik olarak yapılan her türlü faaliyeti kapsar (Oğuzhan ve Altun, 2009: 268). Bu bağlamda, bir ekonomide devletin yapmış olduğu harcamaların tamamı genel anlamda kamu harcaması olarak değerlendirilebilir. Harcamanın amacına göre devletin yaptığı harcamalar; cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları olarak alt harcama bölümlerinden oluşur. Kamu harcamalarının ekonomik faaliyetler üzerinde nasıl bir etki oluşturacağı konusunda Klasik ve Keynesyen iktisat teorisi farklı yaklaşımlar ortaya koymaktadırlar. Bu yaklaşımlarda, bir taraftan Keynesyen yaklaşımın öngördüğü gibi, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu görüşü ön plana çıkarken, diğer taraftan Klasik iktisat yaklaşımının öngördüğü kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin olmadığı görüşü savunulur; bu tartışma hala iktisat literatüründe tartışılmaktadır. Bu tartışmaların son örneği 2008 Finans Krizi sürecinde devletin ekonomiyeye kamu harcama kalemleri ile müdahale etmesi gerekir gerekmediği üzerine yapılan tartışmalarda görülmüştür.

Keynes tarafından 1929 Büyük Buhran' dan kurtuluş reçetesi olarak ortaya atılan görüşe göre,; ekonomik durgunluk dönemlerinde devletin kamu harcamalarını arttırarak ekonomiyeye müdahale etmesi ekonomiyi canlandırarak ve beraberinde ekonomik büyümeyi getirecektir. Ayrıca Keynes kamu harcamalarının ekonomi üzerindeki kısa dönemli dalgalanmaları da önleyecek önemli bir politika aracı olarak görmektedir, buna bağlı olarak da kamu harcamalarının ekonomik canlanma üzerinde etkili bir politika olduğunu belirtir (Gül ve Yavuz, 2008:4).

Keynesyen görüşün tam aksine, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Neo – Klasik görüşün önemli ismi Wagner' e (Wagner Kanunu) göre; ekonomik büyümeyi arttırmak için kamu harcamalarına ağırlık verilmesi ekonomideki kaynak dağılımını olumsuz etkiler, üretim faktörlerinin verimliliklerinin özel sektöre kıyasla kamu tarafında daha düşük olacağını, bu sebeplerden dolayı da büyümede beklenen performansın ortaya çıkmayacaktır. Wegner'in bu düşüncesinin altında yatan sebep şudur; kamu kesiminin üretim faktörlerini kullanırken kar maksimizasyonunu hedeflemez, bunun yerine siyasi güdülerle hareket ederek üretim faktörlerini verimsiz alanlarda kullanır, bu verimsizlik alanlar da beklenen ekonomik büyümeyi gerçekleştirmez. Ayrıca devletin harcama yapmak için kullandığı finansal kaynaklar faizlerin artmasına neden olarak özel sektörü üretim dışına itmesi söz konusu olabilir (Altay ve Aydın, 2009: 269). Wagner, Keynesyenlerin aksine ters bir nedensellik olduğu fikrindedir. Ekonomik büyüme arttığı zaman kişi başı gelir artar ve bu da kamu harcamalarının artmasına olanak sağlar. Wegnar'e göre kamu harcamalarındaki artış ekonomik büyümenin sebebi değil sonucudur, ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru bir nedensellik vardır (Gül ve Yavuz, 2008: 4). Bu sebepler dolayısıyla Klasik düşünce devletin ekonomik birim ya da ekonomik müdahaleci olarak rol üstlenmemesi gerekliliğini savunur.

3..LİTERATÜR

Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla pek çok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda birbirinden farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bazı çalışmalar kamu harcamalarının büyüme üzerinde pozitif etki yaratacağı sonucuna ulaşırken, bazı çalışmalar da kamu

büyükliğindeki artışın ekonomik büyümeyi negatif etkileyeceği sonucuna ulaşmıştır. Çalışmaların bir kısmı ise, kamu harcamaları ile büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Kamu harcamaları ile iktisadi büyüme arasında negatif ilişkiyi ortaya koyan çalışmalardan Jones (1990), ABD' de 1964- 1984 arası dönemde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Analiz sonucuna göre bu yıllar arasında transfer harcamaları ve sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi olduğu sonucu çıkmıştır. Ramayandi (2003), Endonezya için 1969- 1999 arası dönemde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi zaman serileri kullanarak analiz etmiştir, analiz sonuçlarında kamu harcamalarının büyümeyi hem uzun hem de kısa dönemde negatif etkilediği sonucuna varmıştır.

Sjöberg (2003), İsveç için 1960- 2001 yılları arasında EKK (En Küçük Kareler) yöntemi kullanılarak yapılan çalışmada özel yatırım harcamalarının büyümeyi pozitif yönde etkilediği, faiz harcamalarının ve kamu transfer harcamalarının ise olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Kar ve Taban (2003), Türkiye için 1971- 2000 dönemi için kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme testi kullanarak incelediği çalışmada eğitim ve sosyal güvenlik harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif, sağlık harcamalarının ise negatif etkilediği, altyapı harcamalarının ise bu ilişkiyi açıklamakta istatistiksel olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Altunç (2011) çalışmada Türkiye için 1960- 2009 dönemi için ARDL ve VAR modeliyle yaptığı analizde Wagner'in görüşlerini destekleyici sonuçlar elde etmiştir.

Işık ve Alagöz (2005) Türkiye için 1985- 2003 dönemine ait verilerle Johansen eşbütünleşme ve Granger testi ile yaptığı analizlerde ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular Wagner Yasasını destekleyici sonuçlar vermiştir.

Altay ve Altın (2005), Türkiye için 1980- 2005 döneminde kamu harcamalarının ekonomik büyüme ve yatırımlar üzerindeki etkisini Jargue- Bera hata terimlerinin normal dağılım testi, LM testi ve White değişen varyans testi kullanarak analiz etmiştir. Kamu harcamalarındaki artışın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği ve özel sektörün faktör verimliliğinin kamu sektöründen daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, kamu harcamalarındaki artışın kısa dönemde, pozitif dışşallıklar sayesinde toplam yatırımları olumlu etkilediği, uzun dönemde ise kamu büyüklüğünde meydana gelen artışın toplam yatırımlar üzerinde dışlama etkisi yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Shantayanan (1996), kamu harcamaları ile iktisadi büyüme arasında pozitif ilişkiye ulaşan çalışmalardan biridir. Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 43 gelişmekte olan ülke verileri ile 1970- 1990 dönemi için yapmış olduğu panel veri analizinde cari harcamalardaki artışın ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Haque ve Osborn (2007), gelişmekte olan 30 ülkenin 1970- 1980 dönemi için kamu harcamaları ve büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Analiz sonucuna göre GSYİH içindeki devletin sermaye harcamalarının payı ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilerken, cari harcamaların ilişkisiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gadinabokao ve Daw (2013), Güney Afrika için 1980 – 2011 dönemine ait verilerle OLS regresyon modeli ile yaptıkları analiz sonucunda kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli pozitif bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymuşlardır.

Ulutürk (2001), 1963- 1994 dönemi Türkiye için kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisini iki sektörlü üretim modeli ile incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, Türkiye' de kamu harcamalarının büyüme üzerinde bir etki yarattığı ve kamu kesiminin büyük olmasının büyümeyi hızlandırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Uzay (2002), Türkiye için 1971- 1999 yılları arasında kamu harcamalarının büyüklüğü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi SPSS regresyon modeliyle test ederek pozitif bir ilişki bulmuştur. Buna göre kamu harcamalarındaki artışın özel sektör yatırımları için uygun ortam yaratarak sermaye birikimini ve işgücü stokunu arttırdığı ve büyümenin de bundan olumlu yönde etkilendiği sonucuna ulaşmıştır.

Gül ve Yavuz (2008), Türkiye için 1963- 2008 dönemine ilişkin kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Johansen eşbütünleşme testi uygulayarak analiz etmiştir. Analiz sonucunda ekonomik

büyüme ile kamu harcamaları, cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları arasında bir eşbütünleşme ilişkisi olduğu görülmüştür. Daha sonra yapılan Granger nedensellik testi sonuçlarına göre; ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmazken, bir bütün olarak kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru Keynesyen hipotezini doğrular şekilde tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Oktayer ve Susam (2008), Türkiye için 1970- 2005 dönemi kamu harcamaları – ekonomik büyüme ilişkisini EKK yöntemi kullanarak test etmiştir. Analiz sonuçlarına göre, toplam kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi anlamlı çıkmazken, kamu yatırım harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Uysal ve Mucuk (2009), Türkiye için 1980- 2006 yılları kapsayan dönemde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Johansen eşbütünleşme testi kullanarak analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre değişkenler arasında uzun dönemde karşılıklı bir ilişkinin olduğu, Hata Düzeltme Modeli çerçevesinde ise kısa dönemde kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru Keynesyen hipotez doğrultusunda tek yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Arısoy (2005), 1950- 2003 dönemine ait verilerle Türkiye için ADF, Engle-Granger İki Aşamalı Eş-Bütünleşme, Johansen Eş Bütünleşme ve Hata Düzeltme Modeli ile yaptığı analizde uzun dönemde ekonomik büyümeden cari, yatırım, transfer ve transfer dışı harcamalara tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur, ancak toplam kamu harcamaları için bu sonuç bulunamamıştır.

Bağdigen ve Beşer (2009), 1950- 2005 dönemine ait verilerle Türkiye için Wagner tezi kapsamında Granger, Hsiao ve Toda ve Yamamoto nedensellik testleri ile analiz etmiştir. Analiz sonucunda tek bir model dışındaki tüm modellerde Wagner tezinin aksi sonuçlar elde edilmiştir, ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

4.MODEL VE VERİ SETİ

Bu çalışma ekonomik büyüme, kamu tüketim harcamaları, kamu transfer harcamaları ve kamu yatırım harcamaları arasındaki eş tümleşme ilişkisini analiz etmek istemektedir. Bu amaca uygun olarak aşağıdaki 1 numaralı fonksiyonel ilişkide yer alan değişkenler arasındaki eş tümleşme ilişki ARDL modeli kullanılarak tahmin edilmiştir.

Çalışma 2010 (4Q)-2021 (1Q) dönemi kapsamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın modelinde yer alan değişkenlere ilişkin çeyrek dönem veriler kullanılmıştır. Çalışmanın fonksiyonel ilişkisi şu biçimdedir;

$$g = F(GC, GT, GI) \quad (1)$$

Burada g ekonomik büyümeyi, GC; Kamu tüketim harcamalarının milli gelire oranını, GT; kamu transfer harcamalarının milli gelire oranını, GI; kamu yatırım harcamalarının milli gelire oranını simgelemektedir.

Çalışma bir zaman serisi analizi içerdiğinden değişkenlerin durağan olup olmadıkları önemli hale gelmektedir Zira durağan olmayan seriler arasında kurulan tahmin modelleri sahte regresyon ihtimali doğurmak da elde edilen tahminlerin hatalı olmasına yol açabilmektedir. Çalışma, durağanlık sınaması için ADF yöntemini kullanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 1 de gösterildiği gibidir

Tablo 1 ADF Testi Bulguları

Değişkenler	Düzey	Birinci Sıra Farklar
g	-13.01***	-8.25***
GC	-3.11**	-17.57***
GT	0.14	-13.55***
GI	-3.63***	-27.23

Not: **, *** sırasıyla değişkenlerin %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde durağan olduklarını, birim kök içermediklerini simgelemektedirler.

Durağanlık sınımasına göre, ele alınan değişkenlerden sadece GT düzeyde durağan değilken, tüm değişkenler birinci farkları alınarak durağan hale gelebilmektedirler. Bu bağlamda değişkenler arasında eş tümleşme ilişkisi aranmasında bir engel yoktur.

Bulgular

Değişkenler arasındaki eş tümleşme ilişkisi yukarıda da belirtildiği gibi ARDL modeli kullanılarak tahmin edilmiştir. Çalışmaya ait ARDL modeli tahmin bulguları Tablo 2 ve Tablo 3 de gösterilmiştir.

Tahmin modelimize ait F testi bulguları aşağıdaki Tablo 2 de gösterilmektedir.

F testi bulguları tahmin modeline ait değişkenler arasında uzun dönem eş tümleşme ilişkisinin olduğunu göstermektedir.

Tablo 2 F Testi Bulguları

F-Bounds Test		Null Hypothesis: No levels relationship		
Test Statistic	Value	Signif.	I(0)	I(1)
			Asymptotic: n=1000	
F-statistic	13.26904	10%	2.72	3.77
k	3	5%	3.23	4.35
		2.5%	3.69	4.89
		1%	4.29	5.61
			Finite Sample: n=40	
Actual Sample Size	37	10%	2.933	4.02
		5%	3.548	4.803
		1%	5.018	6.61
			Finite Sample: n=35	
		10%	2.958	4.1
		5%	3.615	4.913
		1%	5.198	6.845

Not: Sıfır (H0) hipotezi uzun dönem ilişki yok biçimindedir. F testi değeri tablo da gösterilen kritik değerlerden büyük olduğu için alternatif hipotez (H1) kabul edilmiştir. Burada k modelde yer alan bağımsız değişken sayısını göstermektedir. Akaike, Schwarz, Hannan-Quinn kriterlerine göre gecikme uzunluğu 5 olarak hesaplanmıştır.

5.HATA DÜZELTME MODELİ

Aralarında eş tümleşme ilişkisine rastlanan değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkinin varlığı ve yokluğu ve bu ilişkinin yönünün tahmin edilmesinde Hata Düzeltme Modelinden yararlanılmıştır. Hata Düzeltme Modeli bulguları aşağıdaki Tablo 3 de özetlenmiştir.

Buna göre tahmin modelinde yer alan hata düzeltme katsayısının (ECT) bir gecikme değerinin negatif ve istatistik olarak anlamlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgu modelimizin kararlı denge içerdiği, yani kısa dönem sapmalar olsa bile modelin uzun dönem dengesini sağlayabildiğini tahmin etmektedir.

Hata Düzeltme Modeli GT değişkenini istatistiki olarak anlamsız bularak model dışına itmiştir. GC ve büyüme arasında ise negatif ve istatistiki olarak anlamlı ilişki olduğu tahmin edilmiştir. Buna göre kamu tüketim harcamaları ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir diyebiliriz. Buna karşılık GI ve ekonomik büyüme arasında ise pozitif ve istatistiki olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Yani kamu yatırımlarındaki artış ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Bu durum ana akım literatürde sıkça belirtilen dışlama etkisinin geçersiz olduğu biçimde yorumlanabilir.

Diğer yandan büyüme değişkeninin kendi gecikmelerinin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği tahmin edilmiştir. Bu durum, büyümenin efektif talebi artırmasına bağlı olarak özel sektör yatırımlarını ve dolayısıyla büyümeyi arttıracığı biçiminde yorumlanabilir.

Tablo 3 Hata Düzeltme Modeli Bulguları

ARDL Error Correction Regression

Dependent Variable: D(G)

Selected Model: ARDL(4, 5, 5, 0)

Case 3: Unrestricted Constant and No Trend

Date: 06/15/21 Time: 02:36

Sample: 2010Q4 2021Q1

Included observations: 37

ECM Regression				
Case 3: Unrestricted Constant and No Trend				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-1.447720	0.185187	-7.817635	0.0000
D(G(-1))***	2.501965	0.494116	5.063523	0.0001
D(G(-2))***	1.535636	0.377775	4.064946	0.0007
D(G(-3))***	0.748252	0.247268	3.026083	0.0069
D(GC)**	0.060531	0.028903	2.094310	0.0499
D(GC(-1))***	-0.154037	0.034837	-4.421695	0.0003
D(GC(-2))**	-0.079201	0.034018	-2.328237	0.0311
D(GC(-3))***	-0.102780	0.028558	-3.599001	0.0019
D(GC(-4))***	-0.068597	0.020638	-3.323853	0.0036
D(GI)***	0.045931	0.013056	3.518035	0.0023
D(GI(-1))***	0.118163	0.024520	4.819081	0.0001
D(GI(-2))***	0.118104	0.025659	4.602848	0.0002
D(GI(-3))***	0.119367	0.024029	4.967629	0.0001
D(GI(-4))***	0.046176	0.013839	3.336636	0.0035
ECT(-1)***	-4.216427	0.537849	-7.839426	0.0000
R-squared	0.978126	Mean dependent var	-0.002340	
Adjusted R-squared	0.964207	S.D. dependent var	0.167216	
S.E. of regression	0.031636	Akaike info criterion	-3.778129	
Sum squared resid	0.022018	Schwarz criterion	-3.125054	
Log likelihood	84.89538	Hannan-Quinn criter.	-3.547889	
F-statistic	70.26988	Durbin-Watson stat	1.835567	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Not: ** ve *** değişkenlerin sırasıyla %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduklarını simgelemektedir.

6.SONUÇ

Bu çalışma kamu harcamaları ve büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla Türkiye verileri ile yapıldı.

Elde edilen sonuçlara göre kamu harcamaları ve büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmaktadır. Kamu harcamalarının bileşenleri bakımından bakıldığında ise kamu tüketim harcamalarının büyüme üzerindeki etkisi negatiftir. Kamu yatırım harcamaları ise büyümeyi pozitif olarak etkilemektedir. Bu çalışmanın sonuçları kapsamında kamu yatırım harcamalarının dışlama etkisi oluşturacağı öngörüsü karşılık bulmamaktadır. Transfer harcamaları ile büyüme arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmüştür.

Bu bulgular kapsamında, devletin yatırım harcamalarını arttırarak ekonomik büyümeye pozitif katkı sağlayacağı görüldüğü için; cari harcamaları azaltmak ve yatırım harcamalarını arttırmak yönünde politikalar geliştirmesi ekonomik büyüme açısından doğru bir strateji olacaktır.

KAYNAKÇA

ALTAY, Oğuzhan ve Onur Altın (2005), “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Yatırımlar Üzerine Etkilerinin Analizi (1980-2005), s.268.

ALTUNÇ, Ö . (2011), “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye’ye İlişkin Ampirik Kanıtlar “. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 18 (2) , 145- 157.

ARISOY, Ibrahim (2005) : “ Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (1950-2003)”, Discussion Paper, No. 2005/15, Turkish Economic Association, Ankara.

BAĞDİGEN, M , Beşer, Berna . (2009).” Ekonomik Büyüme İle Kamu Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Wagner Tezi Kapsamında Bir Analizi: Türkiye Örneği”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* , 5 (9) , 1-17 .

GADINABOKAO, Letile and Olebogeng David Daw (2013), “An Empirical Examination of the Relationship between Government Spending and Economic Growth in South Africa, from 1980 to 2011”, September 2013, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4(3):235-242

GÜL, Ekrem ve Hakan Yavuz (2008), “Türkiye’de Kamu Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Bir Analizi:1963-2008 Dönemi”, s.1.

HAQUE, M. Emranul ve Denise R. Osborn (2007), “Public Expenditure and Economic Growth A Disaggregated Analysis for Developing Countries”, *The Manchester School* Vol: 75, No: 5.

İŞİK, Nihat ve Mehmet Alagöz (2005), “Kamu Harcamaları ve Büyüme Arasındaki İlişki”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 24.

JONES, D. Bryan (1990), “Public Policies and Economic Growth in the American States”, *The Journal of Politics*, Cambridge University Press on Behalf of the Southern Political Science Association, Vol. 52, No.1.

KAR, Muhsin ve Sami Taban (2003), “Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:53, No:3, 145-69.

OKTAYER, Nagihan ve Nazan Susam (2008), “Kamu Harcamaları-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1970-2005 Yılları Türkiye Örneği”, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:22, Sayı:1.

RAMAYANDI, Arief (2003), “Economic Growth and Government Size in Indonesia: Some Lessons for the Local Authorities”, *Working Paper in Economics and Development Studies*, No.200302, July.

SJÖBERG, Peter (2003), “Government Expenditures Effect on Economic Growth: The Case of Sweden 1960-2001”, *Bachelor’s Thesis, Lulea University of Technnology*, 130 SHU, ISSN:1404-5508.

SHANTAYANAN, Devarajan, Vinaya Swaroop and Heng-fu Zou (1996), “The Composition of Public Expenditure and Economic Growth”, *Journal of Monetary Economics* 37, February,.

ULUTÜRK, Süleyman (2001), “Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, (1).

UYYSAL, Doğan ve Mehmet Mucuk (2009), “Türkiye Ekonomisinde Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt:46, Sayı:527.

UZAY, Nısfet (2002), “Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği”, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı:19.